

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

Bakalářská práce

2020

Tereza Rozalie Krautová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Politologických studií

Katedra Politologie

**Srovnání postavení prezidenta v politickém systému
Výmarské republiky a Spolkové republiky Německo**

Bakalářská práce

Autor práce: Tereza Rozalie Krautová

Studijní program: Politologie

Vedoucí práce: PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D.

Rok obhajoby: 2020

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 31. července 2020

Tereza Rozalie Krautová

Bibliografický záznam

KRAUTOVÁ, Tereza Rozalie. *Srovnání postavení prezidenta v politickém systému Východní republiky a Spolkové republiky Německo*. Praha, 2020. 80 s. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Politologie. Katedra Politologie. Vedoucí diplomové práce PhDr. et Dipl.-Pol. Martin Jeřábek, Ph.D

Rozsah práce: 189 814 znaků.

Anotace

Práce se zabývá srovnáním postavení prezidentů v politickém systému Výmarské republiky a Spolkové republiky Německo. Spolková republika Německo přijetím Základního zákona v roce 1949 postavila prezidentský úřad na zcela na novém základě. Hlavním cílem této práce je zjistit, proč je úloha prezidenta v politickém systému SRN pouze reprezentativní. V práci je využita komparativní případová studie. Postavení prezidentů ve Výmarské republice a SRN je nahlíženo z několika pozic. Úvodní kapitola obsahuje obecnou klasifikaci politických režimů (poloprezidencialismus a parlamentarismus) a postavení hlavy státu v těchto režimech. Následující kapitola se zabývá historickými souvislostmi, konkrétně vznikem prezidentských úřadů v obou zemích. Klíčové kapitoly práce jsou zaměřeny na roli prezidentů Výmarské republiky a SRN z ústavněprávního pohledu a posléze i z pohledu praktického. Při hledání odpovědí na výzkumnou otázku je velice důležité se při srovnávání postavení prezidentů zaměřit nejen na ukotvení hlavy státu v ústavách republik, ale rovněž i analyzovat praxi výkonu prezidentského úřadu, která může být odlišná a posouvat tak politický systém i jiným směrem. Poslední kapitola jakožto exkurz zkoumá vliv konkrétních prezidentů na výkon úřadu. Slouží k doplnění klíčových kapitol a k upevnění závěrů z nich vyplývajících.

Annotation

The thesis addresses the comparison of the position of presidents in the political system of the Weimar Republic and the Federal Republic of Germany. With the adoption of the Basic Law in 1949, the Federal Republic of Germany built the presidency on a completely new foundation. The main goal of this work is to find out why the role of the president in the political system of Germany is only representative. A comparative case study is used in this work. The position of the presidents in the Weimar Republic and Germany is viewed from several positions. The introductory chapter contains a general classification of political systems (semi-presidentialism and parliamentarism) and the position of the president in these political systems. The following chapter deals with the historical context, specifically the establishment of presidential offices in both countries. The key chapters of the thesis are focused on the role of the presidents of the Weimar Republic and BRD from a constitutional point of view and later from a practical point of view. When looking for answers to a research question, it is very important to focus not only on anchoring the head

of state in the constitutions of republics, but also to analyze the practice of the presidency, which may be different and move the political system in another direction. The last chapter, as an excursion, examines the influence of specific presidents on the performance of office. It serves to supplement key chapters and to consolidate the conclusions arising from them.

Klíčová slova

Výmarská republika; Spolková republika Německo; prezident; komparace; ústava; Paul von Hindenburg

Keywords

Weimar republic, Federal Republic of Germany, president, comparative case study; constitution; Paul von Hindenburg

Comparison of the position of the President in the political system of the Weimar Republic and the Federal Republic of Germany

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala PhDr. et Dipl.-Pol. Martinovi Jeřábkovi, Ph.D. za odborné vedení mé práce, cenné rady a relevantní připomínky, díky kterým mohla tato práce vzniknout.

Obsah

Úvod	3
Cíle práce a metodologie	3
Rozbor zdrojů	6
1 Teoretický rámec: obecná klasifikace hlavy státu	10
1.1 Poloprezidentský režim: základní principy	12
1.1.1 Postavení hlavy státu v poloprezidentském režimu	13
1.1.2 Poloprezidentský režim a Výmarská republika	14
1.2 Parlamentní režim: základní principy	15
1.2.1 Postavení hlavy státu v parlamentním režimu	16
1.2.2 Parlamentní režim a SRN	17
2 Historické souvislosti	18
2.1 Výmarská republika	18
2.1.1 Vznik úřadu říšského prezidenta	19
2.2 Spolková republika Německo	20
2.2.1 Vznik úřadu prezidenta SRN	21
3 Ústavní působení prezidenta a jeho vztah k dalším institucím	23
3.1 Volba prezidenta	24
3.2 Vztah k vládě a možnost rozpustit parlament	26
3.3 Obranná a zahraniční politika	28
3.4 Otázka nouzového zákonodárství	30
3.5 Vyhodnocení H1 a H2 s ohledem na ústavní působení	33
4 Reálné působení prezidentů	37
4.1 Volba prezidenta	38
4.1.1 Politické strany a jejich vliv na volbu hlavy státu	41
4.2 Vztah k vládě a možnost rozpustit parlament	43
4.3 Obranná a zahraniční politika	50
4.4 Otázka nouzového zákonodárství	53
4.5 Vyhodnocení H1 a H2 s ohledem na reálné působení	56
5 Exkurz: vliv konkrétních osobností na prezidentský úřad	59
5.1 Výmarská republika: Friedrich Ebert a Paul von Hindenburg	59

5.1.1 Srovnání	62
5.2 Spolková republika Německo: Theodor Heuss a Richard von Weizsäcker	63
5.2.2 Srovnání	65
Závěr	66
Summary	70
Použitá literatura	74
Teze bakalářské práce	83
Seznam příloh	87

Úvod

Spolková republika Německo (SRN) v květnu 1949 přijala Základní zákon, čímž postavila svůj politický a ústavní systém na zcela novém základě. Jeho podoba byla silně ovlivněna historickými okolnostmi, konkrétně krizí Výmarského režimu a následnou nacistickou nadvládou. Jedním z řady ustanovení, jež byla do Základního zákona začleněna za účelem vyšší stability demokratického parlamentního režimu, se stalo oslabení pozice hlavy státu. Základním zákonem byl nově postulován úřad spolkového prezidenta s notně omezenými pravomocemi a bez přímé demokratické legitimacy.

Srovnání postavení prezidenta Výmarské republiky s postavením prezidenta SRN je relevantní zejména z historického hlediska a poučení se z chyb minulosti. Může bezesporu sloužit jako ukázkový příklad toho, jak je znalost historie důležitá. To, co významně dopomohlo Německu ke znovuzaložení a nastavení institucí tak, aby přispívaly ke stabilitě pluralitního demokratického politického systému, bylo poučení se z problémů demokracie mezi světovými válkami (*Lehre aus Weimar*). Potenciál Výmarské republiky (1918 – 1933) na vytvoření stabilního demokratického režimu nebyl využit a vyskytly se problémy; důležitou roli sehrály určité vnitropolitické konstelace, jež způsobily oslabení demokratických struktur. Mezi ně bývá i mimo jiné řazeno silné postavení hlavy státu. SRN si tedy v návaznosti na tyto problémy v rámci nového uspořádání zvolila parlamentní systém vlády charakteristický tím, že hlavě státu přisuzuje slabší pravomoci a formální postavení. Nicméně kromě ústavního postavení hlavy státu důležitou roli rovněž hraje prezidentovo reálné postavení a výkon prezidentského úřadu v praxi; to se odvíjí zejména od konkrétní osobnosti prezidenta, jeho personálních schopností a jeho pozice v rámci určité politické konstelace. Je totiž velmi důležité si uvědomit, že různá praxe může přinést různé výsledky i v případě podobných ústavních pravidel; jen a pouze vady ústavy nemohly zapříčinit pád Výmarské republiky, významnou roli hrálo praktické uplatňování ústavou daných pravidel a kombinace dalších faktorů.

Cíle práce a metodologie

Cílem práce je zodpovědět výzkumnou otázku:

- Z jakého důvodu je úloha prezidenta v politickém systému SRN pouze reprezentativní?

Na základě výzkumné otázky jsou nadále stanoveny dvě hypotézy (H1 a H2), které zní:

- H1: Zkušenosti z Výmarské republiky dokládají, že prezident vybavený silnými pravomocemi byl jedním z faktorů, které sehrály v destrukci demokratického politického režimu roli.
- H2: SRN si vzhledem k *Lehre aus Weimar*¹ zvolila slabší postavení prezidenta, které na rozdíl od silného postavení prezidenta Výmarské republiky přispívá k udržení parlamentní demokracie.

Je tedy předpokládáno, že podoba prezidentského úřadu SRN vychází z negativních zkušeností Výmarské republiky, kde prezident vybavený silnými pravomocemi sehrál v destrukci demokratického politického systému určitou roli. Proto byl na základě *Lehre aus Weimar* nově formulován úřad prezidenta s oslabenými pravomocemi, který má přispívat stabilitě parlamentní demokracie v SRN.

K zodpovězení výzkumné otázky a tedy potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz bude využito komparativní případové studie. Tento typ kvalitativní studie zkoumá dva nebo několik případů a provádí jejich srovnávací analýzu (*across-case analysis*). Důležité je, že srovnává pozorování existující alespoň ve dvou různých případech.² V práci bude konkrétně využito binární (párové) komparace, při které dochází ke srovnání pouze dvou případů. Hlavním kritériem zkoumání je ústavněprávní vymezení a praxe výkonu úřadu prezidenta ve dvou politických systémech. Shromážděné poznatky budou následně analyzovány a komparovány zejména synchronně, tudíž ve vytyčeném časovém úseku, částečně však i diachronně, v návaznosti na dějinné okolnosti.

Postavení prezidentů ve Výmarské republice a SRN bude nahlíženo z několika pozic. Cíli práce odpovídá její členění do jednotlivých kapitol a podkapitol. V úvodní kapitole bude obsažena obecná klasifikace politických režimů a postavení hlavy státu v těchto režimech, což nám umožňuje formovat určitou představu, jakým způsobem by politický systém a prezident v něm měli na základě teorie fungovat. Konkrétně půjde o poloprezidentský politický systém v souvislosti s Výmarskou republikou a parlamentní politický systém v souvislosti se SRN. Postavení prezidenta je v určitém politickém

¹ Poučení se z chyb Výmarské republiky

² KARLAS, Jan, 2008. Komparativní případová studie. DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. 1. Praha: Portál, s. 62-91. ISBN 978-80-7367-385-7. s. 62

systemu důležité a spolupomáhá jej formovat a posouvat konkrétním směrem, pomáhat jeho stabilitě či naopak. Ačkoliv mohou být ohledně specifikace politického systému Výmarské republiky vedeny spory, přijala jsem G. Sartoriho pojetí Výmaru jako poloprezidencialismu. Výmarská republika byla sice zamýšlena jako parlamentní demokracie pouze se silnějším postavením prezidenta, avšak v době jejího vzniku neexistovalo o poloprezidencialismu, jehož znaky vykazuje, povědomí.

Následující kapitola se bude zabývat historickými souvislostmi, konkrétně vznikem prezidentských úřadů v politických systémech Výmarské republiky a SRN. Zejména vznik prezidentského úřadu v SRN je významným tématem z hlediska *Lehre aus Weimar*, proto je nezbytné tomuto věnovat pozornost. Nastínění toho, proč byl prezidentský úřad ve Výmaru koncipován tak, jak byl, je rovněž důležité. Ukáže se, co bylo skutečným záměrem jeho tvůrců.

Klíčové kapitoly práce budou zaměřeny na roli prezidentů Výmarské republiky a SRN z ústavněprávního pohledu a posléze i z pohledu praktického. Při hledání odpovědí na výzkumnou otázku je velice důležité se při srovnávání postavení prezidentů zaměřit nejen na ukotvení hlavy státu v ústavách republik, ale rovněž i analyzovat praxi výkonu prezidentského úřadu, která může být odlišná a posouvat tak politický systém i jiným směrem. Mou ambicí je v komparativní perspektivě popsat ve 3. a 4. kapitole pouze ty proměnné pro tuto práci zásadní. Ačkoliv existují další oblasti, jež by si zasloužily pozornost, vzhledem k omezenému rozsahu je nutné se zaměřit pouze na ty, které jsou pro účely této práce nejdůležitější. Na základě vyhodnocení, jaké oblasti nejlépe pomohou zodpovědět výzkumnou otázku a potvrdit či vyvrátit stanovené hypotézy, se v těchto kapitolách objeví dále zmíněné. Jako první to bude volba hlavy státu, jakožto podstatný prvek politických režimů, jelikož její forma určuje, od koho prezident odvozuje svou legitimitu. To může mít posléze i vliv na chování hlavy státu v praxi. Dále bude komparován vztah prezidenta k vládě a možnost rozpustit parlament. Možnost prezidenta rozhodovat v těchto otázkách pouze na základě své vlastní vůle může přinést negativní dopady na fungování politického systému. Obranná a zahraniční politika je rovněž velice podstatnou oblastí, na kterou je nezbytné se zaměřit. Nesprávné nastavení vzájemných vztahů v této oblasti může rovněž nepříznivě působit na politický režim. Poslední zkoumanou oblastí bude nouzové zákonodárství. Pokud dá ústavní text možnost vydávat nouzová nařízení přímo do rukou hlavy státu bez striktních opatření, může dojít k

subjektivnímu výkladu a jeho zneužití k široké legislativní akci. Nouzové zákonodárství bylo ve Výmarské republice hojně využíváno a mělo významný vliv na celé fungování politického systému. Ze shromážděných poznatků v těchto dvou kapitolách se dobereme poznání, jaké problematické aspekty prezidentský úřad ve Výmarské republice s sebou nesl již v ústavě, a jak se tyto nedostatky projevovaly v politické praxi. Ukáže se, zda se těmto chybám podařilo ústavodárcům SRN vyvarovat (*Lehre aus Weimar*) a zda tomu odpovídá i reálné působení prezidenta. Tyto závěry poslouží k zodpovězení výzkumné otázky a k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz.

Poslední kapitola jakožto exkurz bude zkoumat vliv konkrétních prezidentů na výkon úřadu. Pokládám ji za vhodné doplnění klíčových kapitol, sloužící k upevnění závěrů z nich vyplývajících. Výkon prezidentského úřadu v praxi se totiž odvíjí zejména od konkrétní osobnosti prezidenta a jeho personálních schopností. Politickou praxí může dojít k určitému nastavení výkonu prezidentského mandátu, které bude akceptováno a prezident se dle tohoto nastavení budou chovat.³ Nicméně do prezidentského úřadu může být zvolena taková osobnost, která tuto praxi začne formovat jiným způsobem. Proto se v kapitole objeví výrazní prezidenti, první prezident SRN Theodor Heuss a první prezident sjednocené SRN Richard von Weizsäcker. Pro účely práce je důležité, jakým způsobem úřad formovali či zda nepřekračovali své kompetence. Výmarská republika měla prezidenty dva, Friedricha Eberta a Paula von Hindenburga. Tím pádem budou v poslední kapitole rozebráni tito dva zmínění říšští prezidenti.

Rozbor zdrojů

V práci budu čerpat jak z publikací českých, tak i cizojazyčných, zejména anglických a samozřejmě německých, jež představují rozsáhlejší zdroj vzhledem k tématu práce. Nejdůležitějšími zdroji použitými v práci jsou primární zdroje, představující původní originální zdroj informací; ty představují zejména ústavní texty Výmarské republiky a současné SRN, ale taktéž na příklad projevy prezidentů a původní vědecké práce. Texty a publikace, ze kterých budu čerpat, nejsou jen povahy politologické, ale také historické a právní, což je pro uchopení a zpracování tématu práce klíčové. Kromě různých psaných

³ Např. první komentáře k Základnímu zákonu předpokládaly významnější roli prezidenta v oblasti zahraniční politiky, avšak politická praxe prvního spolkového prezidenta T. Heusse tyto předpoklady nenaplnila a od té doby je tato oblast výhradně doménou kancléře.

publikací a textů autorů zabývajících se touto či podobnou tematikou bude v práci využito i internetových zdrojů, jako jsou kupříkladu webové stránky německých institucí a podobné, a také internetových článků z archivů jednotlivých deníků k jasnější prezentaci tématu a dané situace.

Úvodní teoretickou část práce pojednávající o politických režimech mohou z česky psaných publikací opřít o přínosné publikace politické vědy, jako je *Úvod do současné politologie*⁴ od Blanky Říchové, *Úvod do studia politické vědy*⁵ autorů Ladislava Cabady a Michala Kubáta či například *Úvod do studia politiky*⁶ Miroslava Nováka a kolektivu autorů. Nelze opomenout relevantní zdroje přímo zabývající se politickými režimy či postavením hlavy státu v těchto režimech – kapitola Petra Javůrka *Prezidenti poloprezidentských systémů*⁷ a rovněž kapitola Tomáše Lebedy *Volební pravidla pro prezidentské volby: Komparativní analýza 142 zemí*⁸ v knize s názvem *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě* Miroslava Nováka a Miloše Brunclíka, či z českých překladů je neopomenutelné Giovanni Sartoriho *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*⁹, zejména druhá část knihy s názvem *Prezidentské a parlamentní systémy*. Jde-li o české překlady, je dále nutné zmínit knihu *Politologie*¹⁰ od Andrewa Heywooda. Mezi cizojazyčné zdroje nezbytné pro teoretickou část práce se řadí samozřejmě dílo Maurice Duvergera *A new Political System Model: Semi-presidential*

⁴ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8628-4.

⁵ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3263-7.

⁶ NOVÁK, Miroslav, Lubomír BROKL, Petr DRULÁK, et al., 2019. *Úvod do studia politiky*. Druhé vydání, rozšířené a doplněné. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-263-0.

⁷ JAVŮREK, Petr. 2008. „*Prezidenti poloprezidentských systémů*.“ In Novák, Brunclík (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha, Dokořán.

⁸ LEBEDA, Tomáš. 2008. „*Volební pravidla pro prezidentské volby. Komparativní analýza 142 zemí*.“

In Novák, Brunclík (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě*. Praha, Dokořán.

⁹ SARTORI, Giovanni, 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-048-3.

¹⁰ HEYWOOD, Andrew, 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3295-5.

*Government*¹¹, rovněž pak práce Roberta Elgieho *Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations*.¹²

Co se týče kapitoly práce zabývající se historickými souvislostmi, velkým přínosem z česky psané literatury je monografie Dagmar Moravcové z roku 2006 *Výmarská republika: Problémy demokracie v Německu 1918-1932*¹³, kde autorka analyzuje příčiny neúspěchu výmarské demokracie na rovině zahraničněpolitické, hospodářské i kulturní. Dále je nutno zmínit publikaci *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: institucionální a systémové ukotvení*¹⁴ od Martina Jeřábka a kolektivu, v níž jsou relevantní z hlediska tématu bakalářské práce samozřejmě zejména části týkající se Německa a jeho politického systému, přínosem je však rovněž historická perspektiva – proto je možné určité informace použít i v kapitole práce zabývající se historií. Z českých překladů nelze neuvést dílo historika Golo Manna *Dějiny Německa 1919-1945*¹⁵. Dalšími knihami, nikoliv jdoucími příliš do hloubky, ale sloužícími spíše k uvědomění faktických skutečností, jsou *Dějiny Německa*¹⁶ Helmuta Müllera a *Dějiny moderního Německa*¹⁷ od Mary Fulbrook. Ze zahraničních zdrojů cenných pro historickou kapitolu je nutno zmínit dvě klasická díla zabývající se Výmarskou republikou: *Die Auflösung der Weimarer Republik*¹⁸ K. D. Brachera jež je kvalitní studií o problému úpadku moci v demokracii z roku 1955 a *Die verspielte Freiheit: Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*¹⁹ Hanse Mommsena. O vzniku prezidentského úřadu SRN na konventu v Herrenchiemsee velmi dobře píše S. Kurtenacker v knize *Der Einfluss politischer Erfahrungen auf den Verfassungskonvent von*

¹¹ DUVERGER, Maurice, A New Political System Model: Semi-presidential Government. *European Journal of Political Research*. **1980**(8), 165-187.

¹² ELGIE, Robert, 2004. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review* [online]. **2**(3), 314-330 [cit. 2020-04-19]. DOI: 10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x. ISSN 1478-9299. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x>.

¹³ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1176-7.

¹⁴ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: Institucionální a systémové ukotvení*. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 987-80-87094-15-0.

¹⁵ MANN, Golo, 1993. *Dějiny Německa 1919 – 1945*, Praha.

¹⁶ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. *Dějiny Německa*. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 80-710-6125-5.

¹⁷ FULBROOK, Mary, 2010. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. 1. Praha: Grada. D (Grada). ISBN 978-80-247-3104-9.

¹⁸ BRACHER, Karl Dietrich, 2000. *Die Auflösung der Weimarer Republik*. Droste. ISBN 978-3770009084.

¹⁹ MOMMSEN, Hans, 2018. *Die verspielte Freiheit: Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Propyläen Verlag. ISBN 9783549074992.

*Herrenchiemsee*²⁰, kde je rozebrán i vliv dosavadních politických zkušeností na ústavní konvent.

Pokud jde o samotné jádro práce, důležitými zdroji jsou samozřejmě již výše zmíněné, ze kterých je možné čerpat v průběhu celé práce, ale i další, jako je na příklad kniha *Ústavy států Evropské unie*²¹ od Klokočky a Wagnerové, obsahující překlad Základního zákona SRN, čímž může být velmi nápomocná při psaní doslovných citací. Z českých zdrojů je to dále kapitola Šárky Strahalové *Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie*²² v publikaci *Základní modely demokratických systémů* Vladimíry Dvořákové a kolektivu. V rozmezí stran 189-232 se Strahalová soustředí na politický systém SRN a důležité procesy proměn, které v zemi proběhly. Ze zahraniční literatury na téma Výmarské republiky nutno uvést *Weimar: Die überforderte Republik 1918-1933*²³ od Ursuly Büttner, knihu Eberharda Kolba *Die Weimarer Republik*²⁴ a *Die Weimarer Republik: eine unvollendete Demokratie*²⁵ Möllera Horsta. Jedná-li se o politický systém SRN, nelze nezmínit *Das Politische System der Bundesrepublik Deutschland*²⁶ od německého politologa W. Rudzia, rovněž tak *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*²⁷ Klause von Beymeho. Výborným dílem o německé zahraniční politice je kniha S. Schmidta a kol. *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*.²⁸

²⁰ KURTENACKER, Sabine, 2017. *Der Einfluss politischer Erfahrungen auf den Verfassungskonvent von Herrenchiemsee*. Utzverlag. ISBN 978-3831646319.

²¹ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Linde. ISBN 80-720-1466-8.

²² STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. *Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie*. DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů: Základní modely demokratických systémů*. 1. V Praze: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1357-7.

²³ BÜTTNER, Ursula, 2008. *Weimar: Die überforderte Republik 1918-1933. Leistung und Versagen in Staat, Gesellschaft, Wirtschaft und Kultur*. 1. Klett-Cotta. ISBN 978-3608943085.

²⁴ KOLB, Eberhard, 2012. *Die Weimarer Republik*. 8. OLDENBOURG. ISBN 9783486712674.

²⁵ MÖLLER, Horst, 2004. *Die Weimarer Republik: eine unvollendete Demokratie*. 7., erw. und aktualisierte Neuaufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. ISBN 978-3-423-34059-5.

²⁶ RUDZIO, Wolfgang, 2019. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. 10. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. ISBN 978-3658227234.

²⁷ BEYME, Klaus von, 2017. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland: Eine Einführung*. 12. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer Fachmedien Wiesbaden. ISBN 978-3-658-14498-2.

²⁸ SCHMIDT, Siegmund, Werner LINK a Reinhard WOLF, 2007. *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. 1. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer Fachmedien Wiesbaden. ISBN 978-3-531-90250-0.

Internetovými články, které stojí za zmínku, jsou na příklad *Hugo Preuss's Concept Of The Volk*²⁹ od Petera Caldwelly z právnického časopisu *University of Toronto Law Journal*, zabývající se z právnického pohledu tvůrcem Hugem Preußem a jeho vizi nového státu, článek K. D. Erdmanna *Die Geschichte der Weimarer Republik als Problem der Wissenschaft*³⁰ z časopisu, jenž je považován za jeden z nejdůležitějších zdrojů německého historického výzkumu, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*. Přínosem je rovněž článek U. Sieberera *Lehren aus Weimar? Die erste Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages von 1951 zwischen Kontinuität und Reform*³¹ publikovaném v *Zeitschrift für Parlamentsfragen*, zabývající se prvním jednacím řádem Spolkového sněmu z roku 1951 a možným poučením se z Výmaru, či článek pojednávající o rozpuštění parlamentů v německém ústavním právu: *Die Auflösung der Parlamente in deutschen Verfassungsrecht*³² R. Leye z *Zeitschrift für Parlamentsfragen*.

1 Teoretický rámec: obecná klasifikace hlavy státu

Vzájemné vztahy mezi jednotlivými složkami moci ve státě určují konkrétní podobu politického režimu. Z hlediska dělby moci zákonodárné a exekutivní rozlišujeme režimy parlamentní, prezidentské a poloprezidentské. Klasifikace demokratických režimů na základě rozdílných exekutivně-legislativních vztahů se vedle klasického členění režimů

²⁹ CALDWELL, Peter C, 2013. Hugo Preuss's Concept Of The Volk: Critical confusion or sophisticated conception. *University of Toronto Law Journal* [online]. **63**(3), 347-384 [cit. 2020-01-23]. DOI: 10.3138/utlj.63.3.261112. ISSN 0042-0220. Dostupné z: <https://utpjournals.press/doi/10.3138/utlj.63.3.261112>.

³⁰ ERDMANN, Karl Dietrich, Die Geschichte der Weimarer Republik als Problem der Wissenschaft. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* [online]. 1955, **3**(1) [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_1_1_erdmann.pdf.

³¹ SIEBERER, Ulrich, Lehren aus Weimar? Die erste Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages von 1951 zwischen Kontinuität und Reform. *Zeitschrift für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2016, **47**(1), 3-25 [cit. 2020-05-04]. ISSN 0340-1758. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43977088>.

³² LEY, Richard, Die Auflösung der Parlamente im deutschen Verfassungsrecht. *Zeitschrift Für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 1981, **12**(3), 367-377 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24218277?read-now=1&seq=1>.

podle jejich institucionálního uspořádání ukazuje jako jeden z nejdiskutovanějších institucionálních problémů v komparativní politologii. Vymezení rozdílů mezi jednotlivými režimy není vždy snadné a může být sporné, je toto rozlišování obecně uznáváno bez větších námitek.³³

Výmarská ústava konstitovala novou republiku jako parlamentní demokracii, avšak ustanovila úřad prezidenta, jenž disponoval silnými kompetencemi. Takový prezident měl být protipólem parlamentu. Postavení parlamentu bylo také oslabeno konkurencí plebiscitních prvků včetně oblasti legislativní moci.³⁴ Ústavní kompetence byly přerozděleny mezi parlament, vládu a prezidenta (tzv. princip trojdělené moci), avšak nejsilnější pozici zastával právě prezident. Výmarský režim je tudíž mnohými odborníky označován jako poloprezidentský, jehož znaky vykazuje. Systém ve Výmarské republice však neuspěl; byl “smeten” Hitlerovým nacismem. Proti duchu ústavy však jednaly již vlády prezidiálních kabinetů (neopírající se o většinu v Říšském sněmu) v letech 1930–1932.³⁵

Je nutné zmínit, že ne všichni politologové, ačkoliv menšina, poloprezidentský režim jako specifickou kategorii neakceptují.³⁶ Např. Shugart a Carey rozlišují premiérsko-prezidentský systém (odpovídající definicím poloprezidencialismu) a prezidentsko-parlamentní systém, přičemž soudí, že charakter Výmaru odpovídá spíše právě systému prezidentsko-parlamentnímu.³⁷ Z českých autorů se jedná o V. Klokočku, který spatřuje představu poloprezidencialismu pouze v prosté převaze parlamentních či prezidentských znaků. Rozlišuje tedy parlamentní prezidencialismus a prezidiální parlamentarismus.³⁸

Poloprezidencialismus je však většinou politologů (např. M. Duverger, G. Sartori, C. Skach, R. Elgie...) uznáván, má své opodstatnění a reálné reprezentanty, tudíž je pro nás jeho charakteristika relevantní a je nezbytné tomuto systému věnovat pozornost.³⁹

³³ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. s. 57.

³⁴ KLOKOČKA, Vladimír, 2006. s. 199.

³⁵ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 15.

³⁶ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3263-7. s. 202.

³⁷ SHUGART, Matthew S. a John M. CAREY, 1992. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. New York: Cambridge University Press. ISBN 9780521429900. s. 26-30.

³⁸ KLOKOČKA, Vladimír, 2006. *Ústavní systémy evropských států*. 2. Praha: Linde. ISBN 80-7201-606-7. s. 146

³⁹ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. s. 83.

V novém Základním zákonu (GG) Spolkové republiky Německo byly stanoveny hlavní zásady republikanismu, demokracie a právního státu.⁴⁰ GG nově postuloval úřad prezidenta s omezenými pravomocemi a Německo se tak stalo parlamentním systémem se slabým prezidentem bez přímé demokratické legitimacy.⁴¹

1.1 Poloprezidentský režim: základní principy

V minulosti i současnosti je možné setkat se se systémy, které typologicky nelze zařadit do systému parlamentního ani do systému prezidentského. V těchto systémech je exekutivní moc rozdělena mezi prezidenta a předsedu vlády, přičemž oba disponují rozdílnou legitimitou a formálně jsou jeden na druhém nezávislí. Většina odborníků (M. Duverger, G. Sartori, C. Skach, R. Elgie...) se přiklání k tomu, že takový systém lze definovat jako svébytný typ – tzv. poloprezidentský režim.

Poprvé se termín poloprezidencialismus použil a pokusil se definovat M. Duverger ve své práci *“A New Political System Model: Semipresidential Government”* (1980). Jelikož byl prvním teoretikem tohoto modelu, je příhodné zde Duvegrerovu definici uvést. Model dle Duvergera závisí na čtyřech hlavních faktorech: ústavě, složení parlamentní většiny, postavení prezidenta vzhledem k této parlamentní většině a národních faktorech. Co se týče obsahu ústavy, důležitá je zejm. volba prezidenta na základě všeobecného volebního práva; vybavení prezidenta významnými pravomocemi; premiér a ministři stojící naproti prezidentovi, kteří jsou vybaveni exekutivní a vládní mocí, dokud se mohou opírat o důvěru parlamentu.⁴²

Dalším významným teoretikem poloprezidencialismu je rovněž G. Sartori, který koncept upřesnil a rozvedl. Definoval prezidencialismus na základě pěti prvků: prezident je volen přímo nebo nepřímo na pevně stanovené funkční období; sdílí výkonnou moc s premiérem; je nezávislý na parlamentu – nicméně svou vůli může vykonávat pouze prostřednictvím kabinetu v čele s premiérem; vláda a premiér jsou nezávislí na prezidentovi, ale odpovědní parlamentu; uvnitř exekutivy dochází k oscilaci mezi

⁴⁰ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s.34.

⁴¹ RUDZIO, Wolfgang, 2019. s. 292.

⁴² DUVERGER, Maurice, 1980. s. 165-187.

jednotlivými složkami, tedy k přesouvání autority mezi prezidentem a premiérem, avšak stále za současného udržení jejich nezávislého postavení.⁴³

Obecně je tedy poloprezidentský systém charakteristický tím, že v něm existuje dvojí legitimita; prezident a předseda vlády se oba ucházejí o přízeň elektorátu. Zároveň neexistuje striktní oddělení výkonné moci od legislativy – hlava státu je sice volena na omezené volební období a parlament není oprávněn vynutit prezidentovu rezignaci, avšak vláda může fungovat pouze s parlamentní podporou a tuto podporu je nucena si udržet.⁴⁴ Předseda vlády je svou legitimitou vázán na zákonodárny sbor, jehož většinovou podporu potřebuje.⁴⁵

1.1.1 Postavení hlavy státu v poloprezidentském režimu

Prezident v poloprezidentském systému vlády není rozhodující exekutivní institucí, jako je tomu u systému prezidentského, ani symbolickou slabou hlavou státu. Co se týče volby hlavy státu, ne všechny definice se shodují na přímé volbě prezidenta jako definičním znakem poloprezidencialismu, avšak naprostá většina zahrnuje mezi definiční rysy volbu všeobecnou. Převážná část autorů navázala na definici M. Duvergera a nalézají tak shodu na určitých definičních charakteristikách, jako jsou prezidentovy významné kompetence.⁴⁶ Výjimky existují však i v této oblasti – Např. Robert Elgie záměrně odmítá kritérium, jenž je základem Sartoriho a Duvergerovy definice poloprezidentského režimu, jímž je prezidentova moc.⁴⁷ Dle Elgieho politologové nikdy nenaleznou shodu na tom, co jsou “významné kompetence”, jak je ve svých definicích naznačují oba autoři. Otázku silných pravomocí tedy Robert Elgie nechává zcela stranou.⁴⁸

⁴³ SARTORI, Giovanni, 2011. s. 140.

⁴⁴ JAVŮREK, Petr. 2008. s. 11-12.

⁴⁵ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. s. 79.

⁴⁶ JAVŮREK, Petr. 2008 in Novák, Brunclík (eds.): s.14.

⁴⁷ Elgieho “minimální” definice je v podstatě založena jen na přímém a všeobecném způsobu volby hlavy státu. ELGIE, Robert, 2004. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review*. 2(3), 314-330 [cit. 2020-07-25]. DOI: 10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x. s. 317

⁴⁸ srov. BRUNCLÍK, Miloš a Michal KUBÁT, 2014. Parliamentarism or semi-presidentialism? A dispute over classification of Central European democratic regimes. *Středoevropské politické studie Central European Political Studies Review* [online]. 16(2-3) [cit. 2019-11-27]. DOI: 10.5817/CEPSR.2014.23.118. ISSN 12127817. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4493>; ELGIE, Robert, 2004. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review* [online]. 2(3), 314-

Prezident se v poloprezidencialismu stává “soupeřem” šéfa vlády. Prezident je volen přímou volbou na striktně stanovené funkční období, v jehož průběhu jej nelze odvolat. Všelidová volba posiluje prezidentovu legitimitu. Prezidentova legitimita je tedy v poloprezidencialismu odvozena od voličů, na rozdíl od systému parlamentního s nepřímou volbou hlavy státu, kdy je odvozena od parlamentu. Prezident nemůže proti vůli zákonodárného sboru udržet vládu ani předsedu vlády ve funkci. Duální struktura výkonné moci vyžaduje kooperaci prezidenta s předsedou vlády, z jejichž vztahu pak vychází konkrétní podoba poloprezidencialismu.⁴⁹

Jak bylo zmíněno již výše, politická praxe ve státech s poloprezidencialismem může být odlišná, přestože ústavy znějí podobně. Dle Duvergera se mohou vyskytovat tři varianty prezidentova postavení: loutkový prezident, všemocný prezident a prezident sdílející moc s předsedou vlády. Loutkový prezident nedisponuje význačnějšími pravomocemi anebo jich nevyužívá (např. Rakousko, systém zde funguje jako parlamentní). Postavení všemocného prezidenta, jak již označení napovídá, je velmi silné; je aktivním hráčem a může dominovat systému (francouzská pátá republika). Třetí skupina zahrnuje např. právě prezidenta Výmarské republiky. Vznikl zde dualismus hlavy státu a šéfa vlády, jenž je zahrnut do většiny definic poloprezidencialismu.⁵⁰ Podle R. Elgieho však tyto typy nejsou sto zachytit různost politické praxe a přeměnu těchto systémů v čase.⁵¹

1.1.2 Poloprezidentský režim a Výmarská republika

Jak píše Sartori, jako první podobu poloprezidentského režimu lze označit právě Výmarskou republiku v letech 1918-1933.⁵² Prezidentské volby v letech 1925 a 1935 znamenaly “premiéru” přímých prezidentských voleb na evropském kontinentě (kromě zvolení Ludvíka Napolena Bonaparta roku 1848).⁵³ Tehdy při vzniku nové republiky neexistovalo žádné povědomí o tomto zvláštním typu systému; Výmar byl vnímán jako

330 [cit. 2020-04-19]. DOI: 10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x. ISSN 1478-9299. Dostupné z: <http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x>. s. 13.

⁴⁹ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. s. 79.

⁵⁰ JAVŮREK, Petr. 2008. in Novák, Brunclík (eds.): s. 15.

⁵¹ *Tamtéž*, s. 19

⁵² SARTORI, Giovanni, 2011. s. 133.

⁵³ KUBÁT, Michal a Tomáš LEBEDA, 2014. *O komparativní politologii a současné české politice: Miroslavu Novákovi k 60. narozeninám*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2479-2. s. 39.

parlamentní demokracie se silným postavením prezidenta, který měl být protipólem říšskému sněmu. Republika však byla charakteristická duální strukturou autority (Duvergerův “dvouhlavý orel”), která je dle Sartoriho a dalších politologů pro poloprezidencialismus typická.⁵⁴

Je obecně platné, že podobné právní systémy mohou dát vzniknout odlišným praxím, což lze velmi dobře vidět na příkladu Výmarské republiky. Nicméně např. Duverger upozorňuje, že poloprezidentský systém jako takový v případě Výmarské republiky za její “zkázu” nemohl. Díky parlamentnímu systému by se republika zhroutila možná dříve, než tomu bylo.⁵⁵ Stejně tak Sartori odmítá, že by vady ústavy zapříčinily podkopání republiky. Dle něj byla ochromena zejména fragmentovaným a polarizovaným stranickým systémem a faktem, že prezident byl volen relativní většinou.⁵⁶ Ústavní systém Výmarské republiky se skutečně nezhroutil, nýbrž byl systematicky podkopáván. Krize nastala v důsledku kombinace mnoha faktorů, nicméně jedním z nich bylo silné postavení prezidenta vybaveného mimořádnými pravomocemi, které byly následně zneužívány (více rozvedeno ve čtvrté a páté kapitole).⁵⁷

1.2 Parlamentní režim: základní principy

Velká část demokratických liberálních států převzala jistou formu parlamentarismu, často westminsterského typu vycházejících z modelu Parlamentu Spojeného království, jehož původ sahá až do 13. století.⁵⁸

Základní principy parlamentarismu, který dnes ve světě převládá, vychází z myšlenky oddělení moci a svrchovanosti parlamentu. Ideu dělby moci však parlamentarismus nechápe příliš striktně. Exekutivní a zákonodárná moc v parlamentním režimu společně kooperují a doplňují se.⁵⁹ Princip sdílené moci v sobě zahrnuje vazbu mezi zákonodárným sborem a vládou. Parlament přímo ovlivňuje exekutivu, jelikož vláda je v parlamentním systému jmenována se souhlasem parlamentu a pouze s jeho podporou může fungovat (votum důvěry). Pokud jeho důvěru ztratí (votum nedůvěry), může být

⁵⁴ SARTORI, Giovanni, 2011. s.135-136.

⁵⁵ DUVERGER, Maurice, 1980. s. 173.

⁵⁶ SARTORI, Giovanni, 2011. s. 136.

⁵⁷ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 31.

⁵⁸ HEYWOOD, Andrew, 2004. s. 331,

⁵⁹ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3263-7. s. 201.

obvykle dolní komorou přinucena k podání demise.⁶⁰ Režim se tak chrání před možností arbitrárních nebo diktátorských vlád. Lze říci, že dvěma základními kameny parlamentarismu jsou politická odpovědnost vlády vzhledem k parlamentu a její účast v legislativním procesu.

Složení vlád je výsledkem parlamentních voleb, zvláště volená exekutiva neexistuje. Vlády jsou tedy sestavovány ze členů parlamentu, zástupců politických stran. Parlament může být vládou ve většině případů rozpuštěn.

Případy čistého parlamentarismu se v praxi vyskytují zřídka; tyto systémy se dále dají rozlišovat např. podle povahy vazeb mezi vládou a zákonodárným sborem. Jedná se o premiérský parlamentarismus, parlamentarismus s převahou zákonodárského sboru a stranicky kontrolovaný parlamentarismus.⁶¹

1.2.1 Postavení hlavy státu v parlamentním režimu

Protože je v parlamentním systému v čele vlády člen parlamentu, existuje institut prezidenta či (jelikož je parlamentarismus slučitelný i s monarchií) konstitučního monarchy.⁶² Funkce hlavy státu v parlamentním systému disponuje autoritou formální a její význam je do značné míry pouze symbolický. Reálnou výkonnou mocí disponuje vláda v čele s premiérem či kancléřem. Prezident či monarcha tak převážně reprezentuje stát navenek a dovnitř, maximálně může zakročit v okamžiku krize, kdy plní roli arbitra v rozporech politických sil.⁶³ Ceremoniální funkce hlavy státu má svůj význam; pomáhá budovat legitimitu a umožňuje prezidentovi či monarchovi prezentovat se jako “vůdce národa”, což je podstatné pro zachování podpory veřejnosti a důvěryhodnosti z pohledu občanů státu.⁶⁴

V konstituční monarchii spočívající na dědičném principu otázka volby odpadá, jelikož je postavení panovníka děděno dle zákonů či zvyklostí následnictví a svou funkci zastává doživotně.⁶⁵ ⁶⁶ Jelikož je SRN republikou, je pro nás důležitá hlava státu v

⁶⁰ ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. s. 60.

⁶¹ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. s. 201-202.

⁶² HEYWOOD, Andrew, 2004. s. 331.

⁶³ NOVÁK, Miroslav, Lubomír BROKL, Petr DRULÁK, et al., 2019. s. 700.

⁶⁴ HEYWOOD, Andrew, 2004. s. 353.

⁶⁵ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. s. 202.

⁶⁶ Existují však i tzv. volební monarchie, kde je panovník volen (např. Malajsie).

republikánské formě vlády, tedy prezident. Vzhledem k tomu, že v praxi existují parlamentní režimy s přímo volenou hlavou státu, způsob její volby nelze být považován za jeden z dělících znaků mezi demokratickými politickými režimy.⁶⁷ Především některé země středovýchodní Evropy volí svého prezidenta přímou volbou. Nepřímo je hlava státu volena parlamentem či kolegiem volitelů. V. Dvořáková a J. Kunc konstatují: *“Není tolik důležité, zda byl prezident zvolen lidem či parlamentem, záleží na tom, zda se v jedné osobě kumulují institucionální funkce (vládní moc) a symbolické funkce (hlava státu jako ztělesnění státní jednoty)”*.⁶⁸ Pro parlamentní režim je typické oddělení těchto funkcí, nikoliv kumulace, jež je znakem režimu prezidentského.

Délka volebního období je důležitou charakteristikou prezidentského úřadu. Žádný prezident na světě není volen na období delší sedmi let, přičemž podle Lebedovy studie u parlamentního systému vlády s nepřímou volbou hlavy státu převažují čtyřletá a pětiletá funkční období, zatímco u systémů s přímou volbou je častější šesti a sedmiletá délka mandátu.⁶⁹ Relevantní je taktéž možnost znovuzvolení; počet volebních období je mnohdy limitován. Nejčastěji se setkáme s omezením na dvě volební období.⁷⁰

V parlamentarismu neexistuje mezi prezidentem a parlamentem přímá závislost; nepřímá závislost je zprostředkovaná vládou – např. institutem kontrasignace, kdy prezidentovi právní akty vyžadují ke své platnosti spolupodpis šéfa exekutivy nebo jím pověřeného člena exekutivy.⁷¹

1.2.2 Parlamentní režim a SRN

Parlamentní systém vlády se ve Spolkové republice Německo prosadil v roce 1949 přijetím Základního zákona. Sartori, na základě svého dělení parlamentních režimů, řadí SRN mezi systémy premiérské, tzv. kancléřský typ parlamentarismu.⁷² V tomto typu systému dominuje premiér, v případě SRN kancléř, nad vládou a zároveň vláda převažuje nad parlamentem.⁷³ SRN představuje na rozdíl od Spojeného království slabší typ premiérského systému; Německo nikdy nemělo dvoustranický systém, nepoužívá

⁶⁷ NOVÁK, Miroslav, Lubomír BROKL, Petr DRULÁK, et al., 2019. s. 701.

⁶⁸ DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC, 1994. s. 54

⁶⁹ LEBEDA, Tomáš. 2008, in Novák, Brunclík (eds.). s. 40.

⁷⁰ *Tamtéž*, s. 42-43

⁷¹ FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK, 1997. . s. 83-84.

⁷² SARTORI, Giovanni, 2011. s. 114.

⁷³ CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. s. 202.

většinový volební systém a kancléř je volen parlamentem z jeho řad.⁷⁴ Sartori zdůrazňuje postavení antisystémových stran mimo zákon, pětiprocentní uzavírací klauzuli a konstruktivní votum nedůvěry jakožto specifické prvky německé kancléřské demokracie.⁷⁵

Parlamentní systém SRN někteří autoři (např. Vladimír Klokočka ve své práci *Ústavní systémy evropských států*) označují jako tzv. racionalizovaný parlamentarismus, jelikož Základní zákon obsahuje množství “racionalizačních prvků” přispívajících k vládní stabilitě.⁷⁶ Racionalizace spočívá v posílení vlády v čele s kancléřem, vůči parlamentu, který má vládě poskytovat nutnou podporu. Důležitým prvkem racionalizovaného parlamentarismu je instituce konstruktivního vota nedůvěry, kdy *Bundestag* může kancléři vyjádřit nedůvěru, pouze pokud poslanci většinově zvolí kancléřova nástupce a požádá prezidenta o jeho propuštění.⁷⁷ Tento prvek zabraňuje neuváženému vyjádření nedůvěry.

Jedním z rysů parlamentarismu je právo hlavy státu rozpustit za daných okolností legislativu a vypsát nové volby. Co se týče SRN, v důsledku negativních zkušeností z let 1930 – 1933 Základní zákon striktně vymezuje okolnosti, za kterých je prezident oprávněn spolkový sněm rozpustit.⁷⁸ (více v kapitole “*ústavní pravomoci prezidenta*”).

2 Historické souvislosti

Abychom porozuměli současné podobě politického systému a politické praxi v podstatě v jakékoliv zemi, je vedle rozboru institucionálních aspektů podstatný i historický vývoj daného státu. Nelze však podat detailní analýzu a rozbor fungování obou republik a v nich probíhajících politických procesů; rozsah práce toto neumožňuje a vzhledem ke stanoveným hypotézám práce toto není ani podstatné. Relevantní je především vznik prezidentských úřadů.

2.1 Výmarská republika

Výmarská republika byla prvním pokusem o vytvoření demokratické republiky na německém území. Ústava Výmarské republiky sice položila ve svém znění základ demokratického režimu, nicméně se republika skrze praxi a vývoj prezidiálních kabinetů

⁷⁴ SARTORI, Giovanni, 2011. s. 114-115.

⁷⁵ *Tamtéž*, s. 116

⁷⁶ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 78.

⁷⁷ KLOKOČKA, Vladimír, 2006. s. 205.

⁷⁸ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 44-53.

(Brüning, Papen, Schleicher) dostala daleko za hranice parlamentního režimu, jenž byl systematicky podkopáván nejen ze strany extremistických stran, ale i konzervativců a otevřela tím cestu své vlastní likvidaci. Říšský prezident sehrál v tomto postupném procesu významnou roli, což bylo umožněno kromě politické praxe i tím, jak byl prezidentský úřad zakotven v ústavním textu. Ústava Výmarské republiky ve svém znění sice položila základ demokratické republiky, avšak obsahovala deficity, které s dalším vývojem postupně vyplouvaly na povrch. To však samozřejmě úmyslem tvůrců ústavy skutečně nebylo. Je tedy nezbytné alespoň letmo nastínit, jak úřad říšského prezidenta vznikl a z jakého důvodu byl koncipován zrovna takto.

2.1.1 Vznik úřadu říšského prezidenta

Ještě před přijetím Výmarské ústavy vznikla jakožto provizorium dle zákona z 10. února 1919 funkce říšského prezidenta (*Reichspräsident*) stojícího v čele státu namísto císaře, jímž byl zvolen nepřímo parlamentem Friedrich Ebert. Nicméně Ústava Německé říše přijatá v srpnu 1919 definovala rozložení moci ve státě takovým způsobem, který z říšského prezidenta vytvářel velmi silného hráče, z jehož charakteru lze dovodit poloprezidencialismus.

V průběhu práce na nové státní ústavě se její tvůrci snažili o nalezení svébytného německého modelu pojetí hlavy státu nacházejícího se někde mezi pojetím francouzským a americkým.⁷⁹ Profesor, právník a liberální politik Hugo Preuß (později státní sekretář vnitra) jeden z hlavních pověřených sepsáním návrhu ústavy pro rodící se republiku se patrně ovlivněný sociologem Maxem Weberem přiklonil k silnému postavení říšského prezidenta, který měl být protipólem vůči říšskému sněmu a zárukou ústavnosti. Takový systém Preuß chápal především jako prostředek k zajištění rovnováhy moci.

Ne všichni s Preußovou koncepcí souhlasili, tudíž se debata ohledně pozice prezidenta neobešla bez kritických ohlasů připomínajících svržení druhé Francouzské republiky Ludvíkem Napoleonem, který se nechal provolat císařem Napoleonem III. a následně nastolil takzvané druhé císařství. Doufalo se alespoň v přijetí určitých opatření, která by zabránila zneužití silných pravomocí, jimiž měl být prezident vybaven. Připomínky však nakonec nebyly vzaty v potaz a naopak, když byl návrh po druhém čtení

⁷⁹ WANDERSLEB, Hermann, 1922. *Der Präsident in der Vereinigten Staaten von Nordamerika, Frankreich und im Deutschen Reiche*, Berlin, passim.

postoupen národnímu shromáždění ke schválení, došlo drobnou úpravou článku 48 k posílení prezidentových kompetencí.⁸⁰

Kombinace kompetenčně silného prezidenta voleného přímou volbou ve všelidovém hlasování a vlády založené na parlamentním základě byla tvůrci naivně vnímána jakožto slibné spojení zajišťující koexistenci demokratických prvků s prvky monarchistickými. Mimořádné pravomoci, jež mohla hlava státu využít, měly přispět ke stabilizaci a ochraně demokracie.⁸¹

Netrvalo však příliš dlouho a ukázalo se, že námitky vůči významné pozici říšského prezidenta byly zcela na místě. Prezident vybavený mimořádnými kompetencemi na základě článku 48 WRV, jakožto určující hybatel směřování státu, přispěl ke vzniku politiky dílčích zájmů a stal se jedním z faktorů, jenž notně dopomohl k systematické destrukci demokratického státu a nastolení nacistického režimu roku 1933. Silné kompetence říšského prezidenta samy o sobě neměly schopnost nastolit nedemokratický režim; nýbrž jejich zneužití, které vzhledem k neexistenci jakékoliv bezpečnostní pojistky nebylo nesnadné, překračování litery onoho článku 48 a kombinace několika dalších důležitých faktorů, vedlo k fatálním důsledkům pro tehdejší republiku. Záleželo především na osobnosti člověka, který úřad říšského prezidenta zastával.⁸² Německý historik Golo Mann Výmarskou ústavu charakterizoval jako poměrně dobře promyšlenou, nicméně upozornil na fakt, že *“suchý text originálu ovlivní pozdější vývoj, ale nemůže o něm rozhodovat.”*⁸³

2.2 Spolková republika Německo

Spolková republika Německo roku 1949 přijala svůj Základní zákon, jehož podoba byla ovlivněna krizí Výmarské republiky a následným nástupem nacistické třetí říše, čímž postavila svůj politický a ústavní systém na zcela novém základě. Vzhledem k odlišnému

⁸⁰ MOMMSEN, Hans, 2018. Die verspielte Freiheit: Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik. Propyläen Verlag. ISBN 9783549074992. s. 78.

⁸¹ CALDWELL, Peter C, 2013. Hugo Preuss's Concept Of The Volk: Critical confusion or sophisticated conception. *University of Toronto Law Journal* [online]. 63(3), 347-384 [cit. 2020-01-23]. DOI: 10.3138/utlj.63.3.261112. ISSN 0042-0220. Dostupné z: <https://utpjournals.press/doi/10.3138/utlj.63.3.261112>. s. 368-372.

⁸² BRACHER, Karl Dietrich, 2000. *Die Auflösung der Weimarer Republik*. Droste. ISBN 978-3770009084. s. 45-48.

⁸³ MANN, Golo, 1993. *Dějiny Německa 1919 – 1945*, Praha. s. 16.

vývoji v okupačních zónách na západě a východě tak západní okupační mocnost vytvořily 23. května 1949 Spolkovou republiku Německo. Ústavní dokument SRN vypracovala tzv. Parlamentní rada, orgán složený z 65 zástupců zvolených zemskými sněmy. Pro tento dokument byl navržen název “Základní zákon” (*Grundgesetz*), protože z důvodů provirozního charakteru státu se neměl nazývat pojmem “ústava”. Po sjednocení Německa měl být nahrazen dokumentem novým. K předpokládanému vypracování nového ústavního dokumentu nikdy nedošlo a Základní zákon⁸⁴ je tak platný dodnes. GG byl vytvářen rovněž za pomoci spojenců ve snaze zabránit dalšímu zneužití moci. Hned po skončení války zde byly snahy německých politiků a zejména kancléře K. Adenauera získat si přízeň Západu ze strachu před sovětskou hrozbou z Východu.⁸⁵

SRN je organizována jako parlamentní demokracie. Za účelem její stability a udržení bylo nezbytné vytvořit silné a odolné instituce, které kvalitě budou přispívat její kvalitě a neohrozí její existenci. Objevuje se zde tedy jednoznačná diskontinuita ústavního práva.⁸⁶ Proto je GG dokumentem, jenž byl psán s neustálým přemýšlením nad deficitem Výmarské ústavy, se snahou poučit se z Výmaru (*Lehre aus Weimar*). Tento fakt se projevuje v několika oblastech, jako je pro tuto práci klíčové oslabení hlavy státu, ale také zmínka o politických stranách, zavedení uzavírací klausule pro vstup do parlamentu, zřízení ústavního soudu jako strážce GG. GG také obsahuje řadu “racionalizačních prvků”, které jsou rovněž reakcí na nedostatky výmarské ústavy.⁸⁷

Pro účely této práce a ověření platnosti H2 je důležité zejména nové formulování úřadu prezidenta republiky. *Lehre aus Weimar* se odráží v jeho nynější podobě. Ústavodárcům při sepisování GG záleželo na tom, aby úřad hlavy státu odpovídal parlamentnímu demokratickému systému a jeho existenci a stabilitu nemohl za žádných okolností ohrozit. Proto je podstatné, jakým způsobem prezidentský úřad vznikl.

2.2.1 Vznik úřadu prezidenta SRN

První diskuze o postavení hlavy státu SRN probíhaly v srpnu roku 1948 v bavorském Herrenchiemsee na půdě tzv. “ústavního konventu”, do kterého byly jmenovány z

⁸⁴ Nadále jako GG

⁸⁵ NICLAUSS, Karl-Heinz, 2015. *Kanzlerdemokratie: Regierungsführung von Konrad Adenauer bis Angela Merkel*. 3. Wiesbaden: Springer VS. ISBN 978-3-658-02397-3. s. 92.

⁸⁶ RUDZIO, Wolfgang, 2019. s. 292.

⁸⁷ Jedná se např. O konstruktivní vyjádření nedůvěry a posílení vlády v čele s kancléřem

iniciativy komisařů zemské vlády západních jedenácti zemí. Jednalo se o 22 expertů na ústavní záležitosti, jimž byl zadán úkol vypracování ústavního dokumentu. Ke konečné úpravě textu byla povolána výše zmiňovaná Parlamentní rada.⁸⁸

Objevila se řada návrhů, jak pojmout prezidentský úřad; dokonce i takové, jako nezřizovat úřad vůbec a tím tak podtrhnout pouhou provizornost ústavního dokumentu. Reprezentativními kompetencemi by tak byla pověřena např. Státní rada či předseda Spolkového sněmu. Padl také návrh na vytvoření spolkového prezidia, které by bylo tvořeno předsedou Spolkového sněmu, předsedou Spolkové rady a spolkovým kancléřem. Tito tři ústavní činitelé by se při výkonu moci postupně střídali.⁸⁹

V jednom se však vzhledem k historickým zkušenostem ústavní odborníci shodli ihned – a to v tom, jak nemá být úřad hlavy státu koncipován. Do funkce prezidenta měla být promítnuta skutečnost, že nová Spolková republika má být státem demokratickým a státem spolkovým. Pravomoci hlavy státu tak měly být značně oslabeny a jeho funkce měla mít pouze reprezentační úlohu. Žádné rozsáhlé kompetence jako za Výmaru. Úřad měl být co nejvíce neutrální. Nakonec odborníci dosáhli shody na vytvoření “oslabeného” prezidenta.⁹⁰ Jeden z hlavních cílů Parlamentní rady při přípravě GG bylo posílení pozice spolkové vlády vůči hlavě státu.⁹¹

Co se volby prezidenta republiky týče, přímá volba, která by akorát posilovala prezidentovu legitimitu, byla zamítnuta. Po dlouhých debatách organizační výbor odsouhlasil volbu hlavy státu zvláštním kolegiem volitelů, tzv. Spolkovým shromážděním. Theodor Heuss, první spolkový prezident, jej označil za svůj “vlastní vynález”.⁹² Od roku 1949 je tedy hlava státu volena tímto orgánem, jenž se schází pouze za účelem volby spolkového německého prezidenta.

⁸⁸ LANGE, Erhard H. M. Die Diskussion um die Stellung des Staatsoberhauptes 1945–1949 mit besonderer Berücksichtigung der Erörterungen im Parlamentarischen Rat. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* [online]. 1978, **26**(4) [cit. 2020-07-29]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1978_4_4_lange.pdf. s. 625.

⁸⁹ BUCHER, Peter a Kurt Georg WERNICKE, 1981. Der Parlamentarische Rat: Der Verfassungskonvent auf Herrenchiemsee. Boppard am Rhein: Harald Boldt Verlag. ISBN 3-7646-1671-7. s. 47.

⁹⁰ KURTENACKER, Sabine, 2017. s. 89-101.

⁹¹ BEYME, Klaus von, 2017. s. 24.

⁹² JIRÁSKOVÁ, Věra, Volby spolkového prezidenta. *Politologická revue* [online]. 2004, **10/2004**(2), 25-36 [cit. 2020-01-23]. Dostupné z: <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=38491>. s. 25-26.

3 Ústavní působení prezidenta a jeho vztah k dalším institucím

Ústavní pravomoci dokládají formální pozici prezidenta v demokratické zemi. Říšský prezident Výmarské republiky disponoval silnými pravomocemi, byl hlavním mocenským protipólem parlamentu a měl k dispozici silné nouzové pravomoci podle článku 48 WRV. Stejně tak jako u současného Základního zákona bylo postavení říšského prezidenta upraveno nejen v kapitole třetí, která je věnována hlavě státu a říšské vládě, ale i v jiných kapitolách zabývajících se dalšími státními institucemi (3. kapitola týkající se Říšského sněmu, 5. kapitola upravující říšskou legislativu aj.).⁹³

Základní zákon z roku 1949 nově postuloval prezidenta s notně omezenými pravomocemi. Jeho kompetence Základní zákon upravuje kromě V. oddílu, jenž je věnován výlučně prezidentovi, také v částech Spolkového zákona týkajících se dalších státních institucí (např. čl. 63 ohledně jmenování kancléře, čl. 64 týkající se jmenování a propouštění ministrů atp.).⁹⁴ Prezident SRN je především reprezentatem státu navenek, přestože má některé rezervní funkce (*Reservefunktionen*) pro případ krize či selhání jiných ústavních orgánů.

Hypotézy a jejich rozbor vzhledem k ústavnímu působení prezidenta

Rozbor ústavního působení prezidentů Výmarské republiky a SRN je nezbytný k nalezení odpovědi na stanovenou výzkumnou otázku a ověření platnosti hypotéz H1 a H2. Jelikož H1 předpokládá, že prezident Výmarské republiky disponoval silnými pravomocemi, je nutné nahlédnout do ústavního textu Výmarské republiky a analyzovat postavení hlavy státu z hlediska ústavně-právního. H1 rovněž předpokládá, že prezident v destrukci politického systému Výmarské republiky sehrál určitou roli. Je tedy nezbytné se zaměřit na problematické aspekty nastavení jeho pravomocí, které mu mohly k “podkopání” systému otevřít cestu.

H2 obsahuje klíčové *Lehre aus Weimar*. To by mělo znamenat, že došlo k poučení se z chyb Výmarské republiky. Vzhledem k tématu této kapitoly tak zejména poučení se z deficitů Výmarské ústavy a formulování prezidentského úřadu takovým způsobem, aby nemohlo v žádném případě dojít k destabilizaci parlamentního demokratického systému.

⁹³ Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. [cit.26.2.2020]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html/>

⁹⁴ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Spíše právě naopak, aby postavení prezidenta napomáhalo jeho stabilitě a fungování. To znamená zejména oslabení pravomocí hlavy státu.

Zda jsou tato konstatování, která spolu neoddělitelně souvisí, skutečně pravdivá, zjistíme prostřednictvím komparace ústavního zakotvení obou prezidentských úřadů.

3.1 Volba prezidenta

Způsob volby hlavy státu je pro politický režim jeden z důležitých prvků. SRN si za účelem posílení stabilní parlamentní demokracie zvolila nepřímou volbu prezidenta. Ve Výmarské republice byla hlava státu volena od roku 1925 přímo, jeho legitimita tudíž vycházela od voličů, nikoliv od Spolkového shromáždění, jako je tomu nyní. Je pravda, že parlamentní demokracie nevylučuje možnost přímé volby a v praxi se takové země vyskytují, nicméně z důvodů, jako je možná nestabilita systému či nežádoucí posílení legitimacy prezidenta, který svou moc může chápat jako nezávislou a budovat si tak silnější postavení ve vztahu k parlamentu, si ústavodárci SRN zvolili nepřímou volbu hlavy státu jakožto vhodnější pro parlamentní režim.

Prezident Německé říše byl volen přímou volbou ve všelidovém hlasování, čímž byla posílena jeho legitimita, jelikož byl do úřadu ustaven přímo lidem jako suverénem. S ohledem na významná práva prezidenta zakotvená v ústavě považovala doktrína za nezbytné, aby autorita hlavy státu byla odvozována z vlastního zdroje. Volbu hlavy státu upravoval říšský zákon ze 4. května 1920. Aktivní volební právo bylo stanoveno na 20 let. Říšský zákon počítal s dvoukolovou volbou; pokud žádný z kandidátů v prvním kole nezískal absolutní většinu hlasů, konalo se kolo druhé, jehož se účastnili pouze dva kandidáti s nejvyšším počtem hlasů, přičemž strany mohly nominovat i kandidáty nové. Pro vítězství ve druhém kole postačil zisk relativní většiny hlasů, v případě rovnosti by rozhodl los. Při přebírání úřadu musel nový prezident složit přísahu: *“Přísahám, že věnuji svou energii blahobytu německého národa, budu rozmnožovat jeho prospěch, odvracet od něho škody, hájit ústavu a zákony Říše, vědomě naplňovat své povinnosti a vykonávat vůči každému spravedlnost.”* (Čl. 42 WRV)

Říšským prezidentem se mohl být každý Němec starší 35 let. Čl. 44 WRV stanovil, že prezident nesměl být současně poslancem Říšského sněmu. Mandát hlavy státu trval 7

let, přičemž Výmarská ústava připouštěla de facto neomezené znovuzvolení; přesné ustanovení pouze konstatovalo *“Wiederwahl is zulässig”* (Je přípustná opětná volba). Výmarská ústava rovněž kalkulovala s možností sesazení říšského prezidenta před vypršením funkčního období. Říšský prezident, podle článku 43 WRV, mohl být svržen hlasováním, které muselo být navrženo Říšským sněmem. Rozhodnutí Říšského sněmu vyžadovalo dvoutřetinovou většinu hlasů. V případě úspěšného hlasování o sesazení byly prezidentovy kompetence pozastaveny a bylo nutné konání lidového hlasování, které mohlo postoj Říšského sněmu potvrdit či naopak. Zamítnutí mělo povahu znovuzvolení prezidenta a za následek obligatorní rozpuštění Sněmu. V případě nezpůsobilosti hlavy státu zastávat prezidentský úřad ještě před řádným uplynutím jeho mandátu, na základě čl. 51 WRV jej měl zastoupit říšský kancléř.

O způsobu volby prezidenta SRN pojednává V. oddíl Základního zákona, konkrétně čl. 54. Úřad prezidenta je v SRN obsazován prostřednictvím nepřímé volby. Dle čl. 54 GG volí spolkového prezidenta od roku 1949 bez rozpravy Spolkové shromáždění, scházející se pouze za účelem volby. Skládá se z členů Spolkového sněmu a zástupců spolkových zemí, kteří jsou voleni zemskými sbory na základě zásad poměrné volby. Celkový počet členů Spolkového shromáždění stanoví spolková vláda na základě výsledků posledního sčítání lidu ve spolkových zemích. Toto kolegium volitelů svolává předseda Spolkového sněmu nejpozději 30 dní před vypršením mandátu prezidenta, v případě předčasného ukončení nejpozději 30 dní poté. Samotná volba hlavy státu může probíhat až ve třech kolech. V prvním a druhém kole je zapotřebí absolutní většina hlasů členů Spolkového shromáždění. Pokud žádný z kandidátů absolutní většinu neobdrží, koná se kolo třetí, ve kterém vítězí ten, kdo dosáhne nejvyššího počtu hlasů (relativní většiny). Při převzetí úřadu vykonává nově zvolený spolkový prezident před shromážděnými členy Spolkového sněmu a Spolkové rady přísahu (čl. 56 GG): *“Přisahám, že věnuji své síly blahu německému lidu, budu rozmnožovat jeho prospěch, odvracet od něho škody, zachovávat a hájit Základní zákon a zákony Spolku, svědomitě plnit své povinnosti a vykonávat spravedlnost vůči každému. K tomu mi dopomáhej Bůh.”*⁹⁵

Kandidátem na prezidenta se může stát německý občan, který dosáhl věku 40 let a disponuje volebním právem do Spolkového sněmu. Nesmí být členem vlády ani

⁹⁵ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. s. 250.

zákonodárného sboru Spolku či některé země. Jako prezident nesmí vykonávat jiný placený úřad, živnost nebo povolání a nesmí být členem vedení ani dozorčí rady výdělečného podniku (čl. 55 GG). Funkční období hlavy státu je stanoveno na 5 let s možností jednoho znovuzvolení.⁹⁶ Navrhnout kandidáta může každý z členů Spolkového shromáždění, přičemž nové kandidáty lze navrhopvat i ve druhém a třetím kole volby.

Mandát spolkového prezidenta končí uplynutím funkčního období, úmrtím, vzdáním se funkce, ztrátou volitelnosti nebo zbavením úřadu.⁹⁷ Základní zákon počítá s možností sesazení hlavy státu v případě vědomého porušení Základního zákona nebo jiného spolkového zákona. U Spolkového ústavního soudu může prezidenta obžalovat Spolkového sněm nebo Spolková rada (čl. 61 GG). Primárně se tedy jedná o právní proceduru. Uprázdnil-li se prezidentův úřad předčasně, dle článku 57 GG jeho oprávnění dočasně vykonává předseda Spolkové rady.

3.2 Vztah k vládě a možnost rozpustit parlament

K posílení stability parlamentního politického systému se ústavodárci rozhodli, že německý prezident by neměl být Základním zákonem oprávněn jmenovat kancléře pouze na základě své vlastní vůle, což bylo právo říšského prezidenta Výmarské republiky. SRN je kancléřským parlamentním systémem, kdy výběr kancléře leží v rukou Spolkového sněmu, jenž pokud nezvolí kandidáta navrženého prezidentem, je oprávněn zvolit jiného, kterého je prezident povinen jmenovat. Stejně tak z důvodu negativních zkušeností z Výmarské republiky bylo rozhodnuto, že okolnosti k rozpuštění Spolkového sněmu hlavou státu musí být vymezeny striktně – prezident stabilní parlamentní demokratické republiky nemůže být nadán právem rozpustit parlament, kdykoliv mu to bude připadat vhodné. Takové právo by mohlo být velice jednoduše zneužíváno.

Říšská vláda ve Výmarské republice svým způsobem představovala spojnici mezi říšským prezidentem a říšským sněmem. Výmarská ústava její postavení upravovala ve třetí kapitole první části *Der Reichspräsident und die Reichregierung* (Říšský prezident a

⁹⁶ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 43.

⁹⁷ STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. s. 194.

Říšská vláda), konkrétně v člancích 52 až 59.⁹⁸ Podle čl. 53 byl Říšský kancléř a na jeho žádost ministři jmenováni a odvoláváni prezidentem. Prezident nebyl v této oblasti vázán žádnými objektivními důvody a disponoval volným uvážením, kdy práva využije.

Prezidentovy akty podléhaly dle čl. 50 WRV kontrasignaci kancléře, respektive odpovědného ministra vlády. Nutnost spolupodpisu se vztahovala i na prezidentovy výnosy souvisejícím s jeho pozicí vrchního velitele armády. Ustanovení tohoto čl. 50 spadalo mezi ta, která měla zabránit nadměrné kumulaci moci v jednom silném subjektu, a tak zajistit existenci demokratického státu. Na základě toho se hlava státu nemohla zcela zbavit opodvědnosti za své jednání na úkor vlády, přičemž vláda byla současně nucena převzít určitou odpovědnost na výkonu říšské exekutivy v oblastech, které jí přímo nepřísluší.⁹⁹ V případě, že by prezident nemohl nadále vykonávat svůj úřad, kancléř by jej krátce nahradil. Pokud by se jednalo o delší dobu, odkazovala ústava na úpravu říšským zákonem (čl. 51 WRV).¹⁰⁰

Možnost rozpustit Říšský sněm se ve Výmarské republice se nevztahovala k volbě kancléře ani vládě jako takové, nýbrž prezident byl dle ustanovení čl. 25 WRV oprávněn rozpustit Říšský sněm zcela na základě jeho vlastní vůle. Jediným omezením byla ochranná klauzule zakazující hlavě státu rozpustit parlament dvakrát ze stejného důvodu.

SRN má takzvanou dualistickou exekutivu, jež je reprezentována prezidentem a vládou. Ve spolupráci mezi spolkovou vládou a parlamentem probíhá proces řízení věcí veřejných. Na systém však působí množství důležitých hráčů, proto je v SRN tato řídicí úloha komplikovaná. Pro tvorbu politiky je v SRN důležitý zejména kancléřský princip.¹⁰¹ Pozice německé vlády je upravena VI. oddílem Základního zákona, články 62 až 69. Role hlavy státu při sestavování vlády patří mezi nejvýznamnější. Důležitou roli prezident sehrává při výběru spolkového kancléře. Čl. 63 odst. 1 VI. oddílu Základního zákona o volbě spolkového kancléře konstatuje: *“Spolkového kancléře volí bez rozpravy Spolkový*

⁹⁸ Ústavněprávní regulace postavení vlády lze najít i v jiných částech ústavy v podobě jednotlivých práv a povinností (např. čl. 15, 18, 33 aj.).

⁹⁹ Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. [cit.26.2.2020]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html/>

¹⁰⁰ Zákon z 10. března 1925 o zastupování říšského prezidenta: Gesetz über die Stellvertretung des Reichspräsidenten (10.03.1925), in: [documentArchiv.de](http://www.documentArchiv.de/wr/rp_stellv_ges.html) [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/wr/rp_stellv_ges.html, Stand: 12.2.2020., novelizován v prosinci 1932.

¹⁰¹ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 57-58.

sněm na návrh spolkového prezidenta.”¹⁰². Jeho právo navrhnout kancléře však platí pouze pro první kolo volby; jak konstatuje odst. 3 téhož článku, pokud není navržený kandidát zvolen, Spolkový sněm vybírá budoucího kancléře “ze svého středu” do 14 dnů nadpoloviční většinou hlasů. Pokud nedojde k volbě kancléře v této časové lhůtě, musí se konat volba nová, kde se vítězem stává kandidát s prostou většinou hlasů, kterého musí do 7 dnů prezident jmenovat kancléřem.

Základní zákon poměrně přísně vymezuje za jakých okolností je hlava státu oprávněna rozpustit Spolkový sněm. Jedním z konkrétních krizových momentů je právě neúspěšná volba kancléře ve třetím kole; nedostane-li se kandidátovi požadované kancléřské většiny, může prezident samostatně rozhodnout, zda jmenuje do 7 dnů kancléře s menšinou podporou nebo rozpustí Spolkový sněm, což následně vede k vypsání nových parlamentních voleb.¹⁰³¹⁰⁴ Druhá krizová situace opravňující prezidenta rozpustit sněm nastává v případě, když nedosáhne návrh spolkového kancléře na vyslovení důvěry souhlasu většiny členů Spolkového sněmu (čl. 68 GG). Spolkový prezident má v tomto případě právo na návrh spolkového kancléře během 21 dnů parlament rozpustit, nicméně má i právo kancléři nevyhovět a jeho návrh odmítnout. Jakmile parlament většinou zvolí jiného kancléře, toto právo zaniká.¹⁰⁵

Dle č. 64 GG prezident jmenuje a propouští spolkové ministry pouze na návrh spolkového kancléře. Základní zákon ve všech případech jmenování (ať už ministrů, soudců, úředníků a důstojníků) vyžaduje spolupodpis kancléře nebo příslušného ministra. Kontrasignace je nezbytná i pro veškerá politická nebo úřední prohlášení prezidenta.

3.3 Obranná a zahraniční politika

Pro parlamentní systémy je běžné, že hlava státu nedisponuje výraznými pravomocemi v oblasti zahraniční politiky. Na mezinárodním poli obvykle jedná vláda, jakožto hlavní složka exekutivní moci. Prezidentovi pravomoci v této oblasti mohou být ústavou zakotveny jako pravomoci podléhající kontrasignaci, kdy hlava státu jedná v součinnosti se

¹⁰² KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. s. 252.

¹⁰³ *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland*. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

¹⁰⁴ SCHMIDT, Manfred G., 2008. *Germany: The Grand Coalition State*. COLOMER, Joseph. *Comparative European Politics: Political Institutions in Europe*. 3. Routledge. ISBN 978-0415437561. s. 70

¹⁰⁵ RUDZIO, Wolfgang, 2019. s. 297.

šéfem vlády nebo jím pověřeným ministrem. Proto prezident SRN nejedná na poli mezinárodním nikdy pouze na základě své vůle. V zahraniční politice jedná výhradně z pověření kancléře či příslušného ministra. Postavení prezidenta Výmarské republiky bylo v této oblasti o něco silnější (ačkoliv mělo také svá omezení). Co se vrchního vedení ozbrojených sil týče, tato funkce je v parlamentních republikách poměrně běžná; nejedná se však o přímé operační velení či vyhlášení válečného stavu, z velké části jde o jmenování a vyznamenávání představitelů ozbrojených sil. Nicméně s cílem vyhnout se nepříjemnostem a zneužívání této kompetence nebyl prezident SRN touto funkcí nadán.

Říšský prezident Výmarské republiky na základě čl. 45 WRV zastupoval stát v mezinárodních stycích, uzavíral spojenečství a jiné smlouvy se zahraničními zeměmi jménem Říše, přebíral státní závazky, pověřoval a přijímal velvyslance. Tato oblast kompetencí měla svá omezení; spojenečství a smlouvy s cizími státy dopadající do sféry říšského zákonodárství ke své platnosti vyžadovaly souhlas Říšského sněmu. Souhlas Říšského sněmu v podobě přijetí říšského zákona vyžadovala zásadní rozhodnutí jako jsou vyhlášení války či uzavření míru.¹⁰⁶

Dle článku 47 WRV byl říšský prezident vrchním velitelem ozbrojených sil. Nutnost kontrasignace kancléřem, případně příslušným ministrem vlády se vztahovala i na prezidentovy výnosy související s jeho postavením vrchního velitele armády.

Německý Základní zákon určuje hlavu státu jediným zástupcem země na mezinárodním poli. Základní zákon tuto roli spolkového prezidenta ukotvuje čl. 59 odst. 1, který konstatuje: *“Spolkový prezident zastupuje Spolek podle v mezinárodních stycích. Jménem Spolku uzavírá smlouvy s cizími státy. Pověřuje a přijímá velvyslance.”*¹⁰⁷ Vzhledem k ustanovení o nutnosti spolupodpisu kancléřem či příslušným ministrem jako předpokladu platnosti či závaznosti určitých rozhodnutí spolkového prezidenta se v případě aktivit hlavy státu jedná zpravidla o formální akty.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. [cit.26.2.2020]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html/>

¹⁰⁷ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. s. 251.

¹⁰⁸ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. 51-52.

Jednou z dalších kompetencí, kterou prezidenti zemí často disponují, je vrchní velení ozbrojených sil. Pravděpodobně to byly opět neblahé zkušenosti z dob Výmarské republiky, co přinutilo zákonodárce zbavit spolkového prezidenta nejvyššího velení ozbrojených sil. Velitelem Bundeswehru (spolkové obrany) je v době míru ministr obrany, v případě vypuknutí války je působnost přenesena na spolkového kancléře. SRN k uplatňování demokratické kontroly ozbrojených sil v republice zřídila roku 1957 instituci tzv. "Zplnomocněnce zbrojených sil SRN ve Spolkovém sněmu Spolkové republiky Německo". Je zakotvena v čl. 45b GG.¹⁰⁹

3.4 Otázka nouzového zákonodárství

Významnější legislativní pravomoci hlavy státu jsou příznačnější pro prezidentské a poloprezidentské režimy. K rozsáhlým legislativním pravomocem opravňovala prezidenta Výmarské republiky zvláštní pravomoc vydávat nouzová nařízení dle článku 48 WRV. Nicméně účel jeho použití byl celkem obecně definován, proto již státovědci za Výmarské republiky upozorňovali na vhodnost přijetí prováděcího zákona, který by jej upřesnil a zabránil tak subjektivnímu výkladu a jeho zneužití k široké legislativní akci. Prováděcí zákon nicméně přijat nebyl.¹¹⁰ Ohledně nouzového zákonodárství v SRN se vedly poměrně dlouhé debaty; vzhledem ke zkušenostem z Výmarské republiky a nutnosti poučit se z nich se jevílo jakožto nezbytné ujasnit si, co skutečná nouzová situace obnáší. Dalším důležitým rozhodnutím také bylo nenadat touto kompetencí prezidenta. Jeho pravomoc je tak omezena na symbolické vyhlášení takové situace.

Ve Výmarské republice byl říšský prezident nadán nouzovými pravomocemi dle článku 48 Výmarské ústavy. Hlava státu byla na základě úvodu článku 48 oprávněna použít vojenskou sílu proti spolkové zemi, jež neplnila své povinnosti dané říšskou ústavou a říšskými zákony. Prezidentovi tak byla svěřena ochrana německé státní jednoty a veškeré prostředky k potlačení separatistických tendencí. Další kompetencemi říšský prezident

¹⁰⁹ srov. BEYME, Klaus von, 2017. s. 304.; FIALA, Petr, Petr ROŽŇÁK, Klaus SCHUBERT a Vojtěch ŠIMÍČEK, 1994. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0907-1. s. 136.

¹¹⁰ STOLLEIS, Michael, 2014. *History of Social Law in Germany*. 1. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. ISBN 978-3-642-38454-7. s. 94–96.

disponoval za účelem ochrany “veřejné bezpečnosti a pořádku”, díky čemuž mohl “zcela nebo zčásti” pozastavit různá základní práva jedince vyjmenované ve výmarské ústavě, zahrnující právo osobní svobody (čl. 114 WRV), nedotknutelnost obydlí (čl. 115 WRV), listovní, poštovní, telegrafní a telefonní tajemství (čl. 117 WRV), svobodu smýšlení a zákaz cenzury (118 WRV), svobody sdružování (124 WRV), nedotknutelnost vlastnictví (153 WRV).¹¹¹ Tato opatření, stejně jako ostatní prezidentské akty, vyžadovala kontrasignaci kancléřem nebo příslušným ministrem, přičemž na základě článku 50 WRV byla hlava státu povinna neprodleně informovat parlament o všech opatřeních přijatých podle článku 48, který disponoval pravomocí nadpoloviční většinou požadovat jejich pozastavení. Uvážíme-li další prezidentské pravomoci, lze vidět jasnou nedokonalost v systému vzájemné kontroly státních orgánů. Říšský prezident byl mnohem silnějším v jakémkoliv konfliktu jeho vůle s vůlí parlamentu; jak bylo zmíněno výše, hlava státu mohla jednoduše zrušit kontrolu Říšského sněmu nad opatřeními přijatými na základě článku 48 tím, že využije svou pravomoc k rozpuštění tohoto orgánu (čl. 25 WRV).¹¹² Samotný článek 48, mnohými nazývaný “totalitní klauzule” nebyl ze své podstaty nedemokratický, technicky obsahoval různé kontrolní mechanismy jeho použití, i navzdory široce formulovaným ustanovením. Povinnost hlavy státu “*dát celou záležitost bezodkladně na vědomí říšskému sněmu*” (čl. 48, odst. 4 WRV) a nutnost kontrasignace prezidentských nařízení představovala opatření, která byla nakonec postupně podkopána.¹¹³ Vzhledem k ostatním kompetencím, jimiž hlava státu disponovala, byly tyto kontrolní mechanismy v podstatě vynulovány a prezident byl oprávněn vykonávat svou vůli nezpochybnitelným způsobem.¹¹⁴

Důležitým základem diskuse ohledně nouzového zákonodárství v SRN se stal návrh z ústavního konventu v Herrenchiemsee roku 1948, který stanovil článek 111. V případě skutečné nouze, ohrožení veřejné bezpečnosti a pořádky měla být federální vláda schopna vydávat nouzová nařízení s právní silou. Tato situace by vyžadovala souhlas Spolkové rady. Hlavním rozdílem od Výmarské ústavy bylo to, že nouzové zákonodárství již nemělo

¹¹¹ TRÜTZCHLER, Jan, 2011. *Die Weimarer Republik*. 2. Wochenschau Verlag. ISBN 978-3899745825. s. 75.

¹¹² CONDON, Sebastian, 2010. *Drafting the disaster: The Conceptions of the Drafters of the Weimar Constitution with Regard to the Powers of the President*. Australia. Dissertation. The University of Queensland. s. 20.

¹¹³ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 12.

¹¹⁴ CONDON, Sebastian, 2010. s. 4.

být v rukou prezidenta, ale vlády. Poslanec Walter Menzel (SPD) odlišil dva druhy nouzové situace – “skutečnou” a “falešnou”. “Skutečná” nouzová situace představuje ohrožená vnitřní nebo vnější bezpečnosti v případě války či vnitřních nepokojů, přičemž “falešná” nouze je spíše politickým selháním, kdy vláda a parlament nemohou konstruktivně spolupracovat nebo instituce odmítají plnit svou roli. Následovaly debaty a další návrhy; z článku 111a pozměněného návrhy z Herrenchiemsee vznikl článek 81 GG.¹¹⁵

V SRN tedy může nastat takzvaná legislativní mimořádná situace (*Gesetzgebungsnotstand*), kterou popisuje článek 81 Základního zákona. Odst. 1 čl. 81 obsahuje trvání: “*Nedojde-li v případě článku 68 k rozpuštění Spolkového sněmu, může spolkový prezident na žádost Spolkové vlády se souhlasem Spolkové rady vyhlásit pro určitý návrh zákona nouzový stav zákonodárství, jestliže Spolkový sněm návrh zamítl, ačkoliv jej Spolková vláda označila za naléhavý. Totéž platí je-li zamítnut návrh zákona, ačkoliv spolkový kancléř s ním spojil návrh podle článku 68.*”¹¹⁶ Jedná se tedy o zvláštní situaci, ve které má možnost plnit významnou roli zejména Spolková rada. Nastává v případě, kdy spolkový kancléř ztratí důvěru, ale prezident nerozpustí Spolkový sněm, který vládě odmítá přijímat návrhy zákonů; v takové situaci je Spolková rada oprávněna na návrh vlády přijímat zákony po dobu šesti měsíců. Spolková rada se tak stává “náhradním zákonodárcem”.¹¹⁷ Pokud po vyhlášení nouzového stavu zákonodárství prezidentem zamítne Spolkový sněm návrh zákona znovu, anebo jej přijme ve znění označovaném vládou za nepřijatelné, považuje se zákon za řádně usnesený, pokud s ním Spolková rada souhlasí. Stejně tak, pokud Sněm návrh zákona neschválí do čtyř týdnů po opětovném podání, je zákon považován za řádně usnesený (čl. 81 odst. 2). Co se tohoto institutu týče, dochází v podstatě ke kooperaci vlády a reprezentantů zemských vlád, kteří jsou členy Spolkové rady, při přijímání zákonů.¹¹⁸

¹¹⁵ KAHL, Wolfgang, Christian WALDHOFF a Christian WALTER, 2020. *Bonner Kommentar zum Grundgesetz*. 203. C.F. Müller. ISBN 978-3-8114-1053-4. s. 3-4.

¹¹⁶ KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. s. 260.

¹¹⁷ KYSELA, Jan, 2004. *Dvoukomorové systémy: teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-864-3289-0. s. 343.

¹¹⁸ BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA, 2015. *Srovnávací ústavní právo*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-687-7. s. 129-131.

3.5 Vyhodnocení H1 a H2 s ohledem na ústavní působení

H1 předpokládá silné pravomoci prezidenta, na základě kterých byla hlava státu schopna přispět k destabilizaci demokratického politického systému a H2 konstatuje, že na základě *Lehre aus Weimar* došlo k novému formulování prezidentského úřadu, jenž stabilitě parlamentní demokracie oproti silnému postavení prezidenta Výmaru přispívá. V důsledku takto stanovených spolu souvisejících hypotéz bylo nezbytné komparovat ústavně-právní postavení obou prezidentských úřadů.

Jedná-li se o první zkoumanou oblast, volbu hlavy státu, z komparace vyplývá, že druhý říšský prezident Paul von Hindenburg se mohl při svých činech opírat o legitimitu danou elektorátem, jelikož volba prezidenta Výmarské republiky byla na základě volebního zákona přímá. To mu zajišťovalo lehce silnější pozici, jelikož jeho legitimita nevzešla ze Spolkového shromáždění, nýbrž od elektorátu. O způsobu volby v současné SRN pojednává přímo Základní zákon, hlava státu je zde volena nepřímo Spolkovým shromážděním. Rozdíl oproti Výmarské republice rovněž spočívá v omezení počtu možnosti znovuzvolení prezidenta a délce jeho mandátu. Spolkový prezident vykonává svůj mandát po dobu pěti let s možností pouze jednoho znovuzvolení, kdežto funkční období prezidenta Výmarské republiky bylo o dva roky delší, s možností prakticky neomezeného počtu znovuzvolení. Již zde se ukazuje skutečnost, že (ačkoliv parlamentní demokracie nevyklučuje možnost přímé volby hlavy státu) si ústavodárci SRN za účelem posílení stability parlamentního režimu nepřímou volbu prezidenta.

V obou státech, v současné Spolkové republice i tehdejší Výmarské republice zákon počítal s možností sesazení hlavy státu ještě před řádným ukončením funkčního období; v SRN se jedná zejména o právní proceduru, kdy je prezident obžalován u Spolkového ústavního soudu. V případě říšského prezidenta mohlo být jeho funkční období ukončeno na návrh Říšského sněmu, kdy bylo v případě jeho přijetí nařízeno lidové hlasování – zamítnutí návrhu však mělo charakter nové prezidentské volby a bylo spojeno s rozpuštěním parlamentu. Tento postup sice dával Říšskému sněmu nástroj k vyvíjení tlaku na hlavu státu, nicméně za stálého rizika v podobě ztráty svého mandátu a předčasných voleb v souvislosti se změnou uspořádání politických sil mezi frakcemi parlamentu a ztrátou způsobilosti dosažení individuálních cílů.¹¹⁹ Jednou z nedokonalostí

¹¹⁹ Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. [cit.26.2.2020]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html>

Výmarské republiky oslabující teorii dělby moci, jež po smrti prezidenta Hindenburga přispěla k etablování vlády národního socialismu, byla skutečnost, že v případě neschopnosti hlavy státu vykonávat svůj úřad ještě před řádným uplynutím mandátu měl být zastoupen říšským kancléřem. V současnosti v tomto případě dočasně vykonává prezidentský úřad předseda Spolkové rady.

V proceduře jmenování vlády, při výběru kancléře, jsou pravomoci prezidenta současné SRN omezenější, než v minulosti za Výmarské republiky. Prezident SRN pravomoc v prvním kole volby kancléře navrhnout kandidáta; v dalším kole však vybírá kandidáta ze svého středu Spolkový sněm. V SRN je možné konání kola třetího, v němž musí kandidát získat prostou většinu; pokud nikdo takový není, opět nastupuje spolkový prezident, jenž má možnost jmenovat do 7 dnů menšinového kancléře či rozpustit Spolkový sněm. Ve Výmarské republice byla procedura výběru vhodného kancléře “jednodušší”; říšský prezident byl nadán pravomocemi jmenovat a odvolávat Říšského kancléře zcela na základě jeho uvážení, vázán jen svým vlastním svědomím. I zde se tedy ukazuje, jak silnou pozici prezident Výmarské republiky měl. Taková pravomoc mohla být skutečně jednoduše zneužitelná, proto ústavodárci SRN vyloučili možnost nechat prezidenta rozhodovat se v této otázce dle své vůle.

Vzhledem ke stanoveným hypotézám je velice důležitá možnost rozpuštění parlamentu. Oba prezidenti – současný spolkový prezident i prezident tehdejší Výmarské republiky – jsou/byli touto kompetencí nadáni. Nicméně praxe za Výmarské republiky donutila tvůrce Základního zákona přísně vymezit, v jakém momentu může hlava SRN rozpustit Spolkový sněm; jedním je výše zmiňovaná neúspěšná volba kancléře ve třetím kole, druhým není-li stávajícímu kancléři vyslovena důvěra, o kterou sám požádal. V případě říšského prezidenta Výmarská ústava vložila toto právo zcela do jeho rukou; hlava státu mohla Říšský sněm rozpustit a vypsát nové volby kdykoliv uznala za vhodné – avšak pouze jednou ze stejného důvodu. Právo prezidenta rozpustit parlament kdykoliv to on sám uzná a jeho zneužití by mohlo být pro parlamentní demokracii hrozbou.

V oblasti obranné a zahraniční politiky je pole působnosti současného spolkového prezidenta opět omezenější, než tomu bylo v minulosti. V současném politickém režimu SRN je dle Základního zákona hlava státu reprezentantem státu v mezinárodních stycích, avšak vzhledem k nutnosti kontrasignace prezidentových aktů je tato jeho role opět pouze formální. Nicméně ani postavení říšského prezidenta za Výmarské republiky na

mezinárodním poli nebylo bez omezení – svolení Říšského sněmu bylo nutné v případech vyhlášení války či uzavření míru, rovněž tak v případě přijímání závazků a uzavírání smluv s dopadem na říšskou legislativu. Pokud jde o obrannou politiku, ústavní text Výmarské republiky stanovil říšského prezidenta jako nejvyššího velitele ozbrojených sil. Avšak Základním zákonem současného německého režimu v důsledku obav plynoucích z negativních zkušeností Výmarské republiky byl spolkový prezident zbaven vrchního velení ozbrojených sil a kompetence byly přeneseny na ministra obrany, v případě války na spolkového kancléře. Ani říšský prezident ale tehdy neměl z hlediska ústavy v této oblasti absolutní moc; nutnost spolupodpisu platila i na výkon vrchního velitelství ozbrojených sil.

Případ mimořádné legislativní situace je pro cíl této práce velmi důležitý. V Základním zákoně SRN je pojat skutečně výrazně odlišně než v ústavním textu Výmarské republiky. Spolkový prezident v celém procesu hraje pouze formální roli, na rozdíl od Výmarské republiky, kde byla možnost použití nouzového zákonodárství svěřena hlavě státu. Spolkový prezident formálně vyhláší nouzový stav zákonodárství, ale hlavní roli hraje vláda se Spolkovou radou. Prezident Výmarské republiky mohl nouzová nařízení volně vydávat jednak pokud by některá spolková země neplnila své povinnosti dle zákonů, jednak za účelem “veřejné bezpečnosti a pořádku”, což byla velmi široká a obecná formulace, dle níž si mohla hlava státu použití článku 48 odůvodnit mnoha způsoby. V současné SRN byly vzhledem k nouzovému zákonodárství odlišeny dva druhy nouzové situace; “skutečná” a “falešná”. “Falešná” situace je spíše “ústavní poruchou”, politickým selháním. Výmarský článek 48 byl zneužíván k řešení právě těchto “falešných” situací. Legislativní mimořádná situace v dnešním Německu může nastat pouze v případech “skutečné” krize.¹²⁰

Na základě srovnání ústavního působení prezidentů lze vyvodit určité závěry. Je tedy evidentní, že o mnoho širší prostor pro možnou aktivitu přiznává hlavě státu ústavní text Výmarské republiky, kde prezident hrál de facto roli “náhradního císaře”.¹²¹ Výmarský prezident disponoval silnými kompetencemi a měl být protipólem silnému Říšskému sněmu. Na základě jeho pravomocí mohl významně ovlivňovat dění ve státě. To tedy potvrzuje jeho skutečně silné kompetence. Vzhledem k H1 bylo rovněž nutné zaměřit se na možné problematiku aspekty nastavení jeho pravomocí. Tyto problematiku aspekty byly shledány v menší či větší míře ve všech zkoumaných oblastech, nicméně jakožto

¹²⁰ KAHL, Wolfgang, Christian WALDHOFF a Christian WALTER, 2020. s. 4.

¹²¹ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. *V* s. 215.

nejvíce demokratický politický systém ohrožující se jeví zejména možnost prezidenta rozpustit parlament dle vlastní vůle (čl. 25 WRV) a možnost nouzového zákonodárství (čl. 48 WRV).

Za účelem posílení stability parlamentní demokracie byl úřad prezidenta v SRN formulován odlišně. Je možné konstatovat, že *Lehre aus Weimar* se v něm skutečně odráží. Prezident SRN má působit jako garant ústavnosti a symbol země; jeho kompetence ve zmiňovaných oblastech jsou značně omezené a na rozdíl od Výmarské republiky není vrchním velitelem branné moci a v době nouzového stavu se jeho pravomoci významně nezvyšují. Skutečným aktérem se spolkový prezident stává jen ve dvou výše zmíněných situacích. Úřad prezidenta je v SRN tedy koncipován jako funkce symbolická, přispívající k hladkému fungování systému, což v parlamentním systému z hlediska státovědy funkci hlavy státu přísluší.¹²²

¹²² STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. DVORÁKOVÁ, Vladimíra. s. 195.

4 Reálné působení prezidentů

Ke zhodnocení role prezidenta v politických systémech Spolkové republiky Německo a Výmarské republiky je třeba charakterizovat nejenom postavení hlavy státu na základě psané ústavy, ale i kroky prezidentů v reálném politickém životě. Mezi politickými vědci panuje shoda na tom, že vymezení ústavní je jen jednou rovinou vytyčující základní prostor funkce. V rámci jakéhokoliv politického systému je běžné, že prezidenti odvíjí své faktické postavení od svých personálních schopností a politického postavení v rámci dané politické konstelace.¹²³

Hypotézy a jejich rozbor vzhledem k reálnému působení prezidentů

K nalezení odpovědi na otázku, proč je úloha prezidenta SRN pouze reprezentativní a ke konečnému vyhodnocení hypotéz H1 a H2, nestačí pouze ústavně-právní komparace prezidentských úřadů. Velmi důležité je srovnání i z hlediska reálného působení obou prezidentů. Rozbor ústavního ukotvení prezidentských úřadů a z něj vzešlé závěry je třeba doplnit také komparací politické praxe prezidentů, abychom se přesvědčili o skutečné platnosti stanovených hypotéz. Protože H1 konstatuje, že silný prezident sehrál roli v destrukci politického systému Výmarské republiky, je nezbytné zaměřit se na reálné fungování hlavy státu. V předchozí kapitole bylo ověřeno, že říšský prezident měl skutečně ústavou dané silné kompetence s určitými problematickými aspekty. Nyní je potřebné rozebrat, jakým způsobem prezident tyto kompetence skutečně využíval a zda tento způsob opravdu přispěl k destabilizaci politického systému.

Co se týče H2 a *Lehre aus Weimar*, ze závěrů předešlé kapitoly vyplývá, že se ústavodárci SRN z Výmaru poučili, a prezidentský úřad v GG formulovali způsobem, jenž lépe odpovídá parlamentnímu charakteru SRN a nemůže jej ohrozit. Je však podstatné vzít na vědomí, že politická praxe se někdy může lišit, což platí i u výkonu prezidentského mandátu. Ústava sice určuje “pravidla hry”, ale rovněž záleží na osobě prezidenta, zda tato pravidla bude respektovat. Je tedy nezbytné ověřit, zda se prezident SRN skutečně chová v souladu s ústavou nastavenými pravidly, chová respekt k úřadu a zda přispívá k udržení

¹²³ srov. DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra, 2005. *Komparace politických systémů I.* 4., přeprac. vyd. Praha: Oeconomica. ISBN 80-245-0964-4. s. 205.; JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: Institucionální a systémové ukotvení*. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 987-80-87094-15-0. s. 44.

stabilní fungující parlamentní demokracie.

K potvrzení platnosti H1 a H2, není možné rozbor reálných kroků prezidentů Výmarské republiky a SRN ve vybraných oblastech opomenout. Rovněž je nutné mít stále na mysli, že obě hypotézy spolu velice úzce souvisí.

4.1 Volba prezidenta

Prvním prezidentem Výmarské republiky byl ještě před přijetím její ústavy zvolen na základě § 7 zákona o provizorním výkonu říšské moci Ústavodárným shromážděním sociální demokrat Friedrich Ebert. Přestože byl ve Výmarské republice roku 1920 přijat zákon o volbě říšského prezidenta, přímá volba neproběhla. Říšský sněm naopak přijal zákon o změně článku 180 WRV, kterým došlo k prodloužení mandátu Friedricha Eberta až do 30. června 1925. Friedrich Ebert však zemřel ještě před uplynutím svého funkčního období, dne 28. února 1925.¹²⁴

První přímá volba dle zákona se tak konala až roku 1925. V kole prvním se nikdo vítězem nestal; žádný ze sedmnácti kandidátů nezískal přes padesát procent hlasů. Politické strany ve druhém kole mohly jmenovat, a také jmenovaly nové kandidáty (viz podkapitola níže). Jedním z nově jmenovaných kandidátů ve druhém kole byl polní maršál Paul von Hindenburg. Pro vítězství tentokrát postačovala relativní většina hlasů. Paul von Hindenburg, přesvědčený monarchista, byl zvolen ve druhém kole prezidentských voleb s 48,3%. Na druhém místě skončil Wilhelm Marx (kandidát stran výmarské koalice) a jako třetí v pořadí se umístil komunistický kandidát Ernst Thälmann.¹²⁵

V roce 1932 se konaly druhé přímé volby. Do boje o úřad prezidenta se přihlásil i Adolf Hitler. Paul von Hindenburg, v jeho 85 letech, poněkud proti vlastní vůli, změnil politický tábor s ohledem na politické strany, které ho podporovaly.¹²⁶ Hitler rozpoutal obrovskou volební kampaň, avšak k volebnímu vítězství nevedla. Nicméně jeho kampaň byla rovněž příležitostí získat podporu pro sebe a svou stranu a rozšířit tak nacistický vliv. Hindenburg pro své vítězství toho v zásadě moc neudělal. Spoléhal na svou reputaci a

¹²⁴ TRÜTZCHLER, Jan, 2011. s. 48.

¹²⁵ 29. März und 26. April 1925, Wahl zum Reichspräsidenten. In: *Wahlen in der Weimarer Republik* [online]. Dostupné z: <http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/Praesidenten.html>

¹²⁶ BRACHER, Karl Dietrich, 2000. s. 80.

spoléhal na hlasy Němců, kteří nechtěli u moci radikály. V prvním kole opět nebyl zvolen žádný z kandidátů. Konalo se tedy kolo druhé, ve kterém zvítězil Paul von Hindenburg s 49,6%, na druhém místě se umístil Adolf Hitler s 30,1%. Na třetím místě se opět jako roku 1925 umístil komunista Ernst Thälmann se 13,2%.¹²⁷

Volby z let 1925 a 1932 jsou zajímavými, protože došlo k úplnému obrácení volebních koalic, které podporovaly a přivedly k moci maršála Paula von Hindenburga. Rovněž jsou historicky velmi významné, protože to byl Hindenburg, kdo přispěl k plíživému procesu deparlamentarizace po roce 1930.¹²⁸ Hindenburg byl v roce 1925 kandidátem široké koalice politické pravice, přičemž mnozí na této pravé straně spektra doufali, že monarchista Hindenburg u moci by mohl obnovit politický stav před Výmarem. Mnoho z jeho podporovatelů však bylo nakonec zklamáno. Obava z extremistů v roce 1932 způsobila, že mnozí z levé části politického spektra začali podporovat Hindenburga, zároveň mnozí z pravicové části spektra byli z jeho dosavadního prezidentského úřadu zklamáni. Tento kombinovaný efekt zapříčinil právě obrát jeho podporovatelů mezi volbami 1925 a 1932.¹²⁹

Co se týče ústavního postupu umožňujícího sesazení hlavy státu, v dějinách Výmarské republiky nebyl nikdy použit. Ani žádný ze dvou říšských prezidentů z prezidentského úřadu neodstoupili sami. Avšak oba dva, Ebert i Hindenburg, v úřadě zemřeli.

SRN měla do současnosti dvanáct spolkových prezidentů, proto nelze dopodrobna rozebírat volbu každého z nich. Je nutné se tedy zaměřit jen na určité podstatné jevy volby se týkající. Jak již bylo zmíněno výše, prezidenta volí Spolkové shromáždění, které se schází pouze za účelem volby hlavy státu. Zajímavé je, že od roku 1979 do roku 2009 se schůze shromáždění konala 23. května, na výročí založení SRN. Nicméně po prezidentech Horstovi Köhlerovi a Christianovi Wulffovi, kteří rezignovali ještě před koncem svého

¹²⁷ NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*. Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7. s. 762.

¹²⁸ FALTER, Jürgen W. The Two Hindenburg Elections of 1925 and 1932: A Total Reversal of Voter Coalitions. *Historische Sozialforschung* [online]. GESIS - Leibniz Institute for the Social Sciences, 1990, **25**, 217-232 [cit. 2020-07-28]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/23608831.pdf?refreqid=excelsior%3A548a21c77a5f6d9a13d201d38976479f>. s. 217.

¹²⁹ *Tamtéž*, s. 220-225.

funkčního období se volby konaly v jiné termíny. Ačkoliv předposlední prezident Joachim Gauck nerezignoval, šestnácté Spolkové shromáždění se nekonalo 23. května, ale 12. února 2017, kdy byl zvolen prezidentem nyní úřadující Frank-Walter Steinmeier.

Volba spolkového prezidenta může probíhat až ve třech kolech, přičemž v prvních dvou kolech je zapotřebí absolutní většina hlasů. V praxi se již několikrát stalo, že byl prezident zvolen ihned v prvním kole volby. To se děje zejména díky faktu, že kandidát na prezidenta je dosazován dle stranicko-politického klíče pod vlivem vládních stran. Existují samozřejmě i výjimky, viz podkapitola k této kapitole zabývající se vlivem politických stran na volbu hlavy státu. V několika případech šlo však o obhajobu mandátu. To se týkalo např. Heinricha Lübke znovuzvolného roku 1964, Richarda von Weiszäckera, který roku 1989 ani neměl protikandidáta (zvítězil v prvním kole i při své první kandidatuře), Horsta Köhlera v roce 2009 (stejný případ jako Weiszäcker, i v první kandidatuře uspěl hned v prvním kole). Jedná-li se o případy, kdy kandidát prezidentské křeslo neobhajoval, prvním z nich byla druhá prezidentská volba od vzniku SRN roku 1954, kdy s drtivými 85,6% zvítězil Theodor Heuss. Dalšími vítězi prvního kola byli prezidenti Walter Scheel (1974), hned po něm Karl Carstens (1979), již zmíněný Richard von Weiszäcker (1984, obhajující 1989) a Horst Köhler (2004, obhajující 2009), Christian Wulff (2010), Joachim Gauck (2012) a současný Frank-Walter Steinmeier.¹³⁰

Přesto, že je zvolení prezidenta již v prvním kole poměrně časté, dvakrát došla volba prezidenta až do třetího kola. To se stalo roku 1969, kdy nakonec zvítězil Gustav Heinemann nad Gerhardem Schröderem o 6 hlasů. Další třetí kolo prezidentské volby se konalo v roce 1994, ve kterém se stal nakonec úspěšným Roman Herzog.¹³¹

Pokud jde o právní proceduru sesazení hlavy státu, zatím v historii existence SRN žádný spolkový prezident nebyl sesazen, ani tento proces nebyl zahájen. Avšak, jak již bylo zmíněno výše, dva prezidenti rezignovali sami. Prvním byl Horst Köhler, který velmi nečekaně odstoupil roku 2010 v důsledku tlaku po jeho výrociích o nasazení německých vojáků v Afghánistánu (více viz podkapitola 4.3). Druhým prezidentem, který rezignoval na svůj mandát, byl Christian Wulff, který se vzdal úřadu pod tlakem zveřejněných afér roku 2012. V důsledku tak začal ztrácet podporu politiků vládní koalice (CDU-CSU a

¹³⁰ Die Bundespräsidenten seit 1949. In: *Deutscher Bundestag* [online]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20130403120628/http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/weitereaufgaben/bundesversammlung/bundespraesidenten/index.html>

¹³¹ *Tamtéž*

FDP) i veřejnosti. Prohlásil, že bez důvěry občanů nemůže funkci hlavy státu vykonávat – a proto odstupuje.¹³²

4.1.1 Politické strany a jejich vliv na volbu hlavy státu

V systému Výmarské republiky politické strany dostaly větší prostor než za dob císařství a staly se centrem rozhodovacího procesu. Nové úloze však nedostály; strany nebyly schopné změnit své ideologické a programové zásady, vnitřní strukturu a vztah ke konkurenčním stranám, což vedlo k obtížnému dosahování kompromisů a nestabilitě vlád.¹³³ Výmarská ústava politické strany nikterak nedefinovala a rovněž nebyla stanovena uzavírací klausule, což otevřelo cestu do Říšského sněmu extremistickým stranám.¹³⁴ Friedrich Ebert, předseda sociální demokracie, byl od listopadu 1918 do svého zvolení prezidentem předsedou vlády. Do nabytí účinnosti ústavy stále platila ústava z roku 1871, přičemž modifikací se stal zákon o provizorním výkonu říšské moci, který mimo jiné stanovil, že prezident má být zvolen Ústavodárným národním shromážděním absolutní většinou poslanců. Nejsilnější stranou byla sociální demokracie, která vytvořila tzv. výmarskou koalici se stranou Zentrum a levicovou liberální Německou demokratickou stranou.¹³⁵ Ta potvrdila v pozici představitele státu Friedricha Eberta.

První přímé prezidentské volby se konaly v březnu a dubnu 1925. Žádný z kandidátů prvního kola nezískal absolutní většinu hlasů, tudíž se konalo kolo druhé, kam nově postavily pravicové strany jako kandidáta polního maršála Paula von Hindenburga. Za jeho kandidaturu se postavila DNVP¹³⁶, bavorská odnož strany Zentrum, Bavorský rolnický svaz, velfská Deutsch-Hannoversche Partei a Hospodářská strana. Podpora pravé, respektive středo-pravé části politického spektra dávala Hindenburgovi velkou šanci na vítězství. Přestože kandidoval jako nezávislý, všeobecně byl považován za kandidáta konzervativního. Nicméně nemalý vliv na jeho vítězství měla úcta veřejnosti k jeho pověsti

¹³² Resignation of Federal President Christian Wulff. In: *Der Bundespräsident* [online]. 2012.

Dostupné z:

<https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/EN/ChristianWulff/Reden/2012/120217-Resignation.html>

¹³³ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 216.

¹³⁴ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 11.

¹³⁵ WINKLER, Heinrich August, 2018. Weimar 1918-1933: Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie. 3. Deutschland: C.H.Beck Paperback. ISBN 978-3-406-72692-7. s. 51-70.

¹³⁶ *Deutschnationale Volkspartei* = Německá národně lidová strana

válečného hrdiny.¹³⁷ V roce 1932 byl Paul von Hindenburg zvolen do úřadu znovu, nicméně jeho soupeřem byl Adolf Hitler, který získal hlasy některých dřívějších Hindenburgových stoupenců, jelikož Hindenburg nedostatečně plnil jejich protidemokratická přání.¹³⁸ Hindenburg i přesto zvítězil, a to paradoxně s podporou výmarské koalice, proti které při svém prvním zvolení ostře vystupoval. Strany výmarské koalice totiž dokonce považovali polního maršála jako jedinou šanci, jak udržet Hitlera a NSDAP od moci.¹³⁹

Politické strany ve Spolkové republice Německo hrají zásadní roli, která daleko předčí roli jednotlivců. Článek 21 GG explicitně zmiňuje funkci politických stran, vymezuje jejich vnitřní demokratické uspořádání a jejich možný zákaz Spolkovým ústavním soudem. Dále jsou strany regulovány od roku 1967 zákonem o politických stranách¹⁴⁰, který posílil jejich roli v politickém procesu. V SRN má sice právo navrhnout prezidentského kandidáta každý člen Spolkového shromáždění, avšak dle dosavadních voleb hlavy státu byl úřad prezidenta dosazován podle stranicko – politické ho klíče pod vlivem vládních koaličních stran. Všichni dosavadní zvolení prezidenti, až na výjimky, byli v minulosti aktivními politiky. Svému vítězství v prezidentských volbách přitom vděčili vládní většině strany, jejímž členy byli. Jednou z výjimek je Karl Castens (Christlich Demokratische Union Deutschlands - CDU), který byl zvolen do prezidentského úřadu v období vlády sociálních demokratů a liberálů v roce 1979. Druhou výjimkou je Horst Köhler, rovněž člen CDU, zvolený prezidentem roku 2004 za vlády sociálních demokratů a Zelených.¹⁴¹ Nutné je

¹³⁷ srov. MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 119-121.; PYTA, Wolfram, 2007. *Hindenburg*. 3. Siedler. ISBN 978-3886808656. s. 88

¹³⁸ ERDMANN, Karl Dietrich, Die Geschichte der Weimarer Republik als Problem der Wissenschaft. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* [online]. 1955, 3(1) [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_1_1_erdmann.pdf. s. 9-10.

¹³⁹ FALTER, Jürgen W. The Two Hindenburg Elections of 1925 and 1932: A Total Reversal of Voter Coalitions. *Historische Sozialforschung* [online]. GESIS - Leibniz Institute for the Social Sciences, 1990, 25, 217-232 [cit. 2020-07-28]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/pdf/23608831.pdf?refreqid=excelsior%3A548a21c77a5f6d9a13d201d38976479f>. s. 226

¹⁴⁰ Gesetz über die politischen Parteien, In: *Bundesministerium der Justiz un für Verbracuherchutz: Bundesamt für Justiz* [online]. [cit. 2020-03-18]. Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/partg/>

¹⁴¹ srov. STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. s. 194; JERÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 43.

zmínit i Joachima Gaucka, který byl během “*Die Wende*”¹⁴² spoluzakladatelem nezávislé občanské iniciativy Nové Fórum, poté členem Svazu 90. Od roku 1990 je Gauck nezávislým. V prezidentských volbách roku 2010 byl nominován jako kandidát Sozialdemokratische Partei Deutschlands - SPD a Zelených, nicméně ve třetím kole prohrál s Christianem Wulffem, kandidátem vládní koalice.¹⁴³ Později poté, kdy Christian Wulff v roce 2012 na úřad rezignoval, byl Gauck zvolen prezidentem Spolkovým shromážděním jako nestraničský konsensuální kandidát CDU, CSU, FDP¹⁴⁴, SPD a Zelených.¹⁴⁵¹⁴⁶¹⁴⁷

4.2 Vztah k vládě a možnost rozpustit parlament

Prezident Výmarské republiky ve vztahu k vládě disponoval velmi významnými kompetencemi. Patřilo k nim právo jmenovat a odvolávat kancléře a na základě kancléřova návrhu i jednotlivé vládní ministry (čl. 53 WRV). Jak již bylo uvedeno výše, říšský prezident ve výkonu této pravomoci nebyl vázán žádnými objektivními důvody, tím pádem záviselo zcela na jeho uvážení, kdy práva využije. Tato skutečnost v důsledku dala vzniknout paralelní odpovědnosti vlády, která vedle důvěry Říšského sněmu potřebovala ke své existenci dobré vztahy s říšským prezidentem. Říšský prezident měl vzhledem k právním i společenským okolnostem silnější postavení než Říšský sněm, který mohl na základě ustanovení článku 25 WRV. Stejně jako kompetence dle čl. 53 je prezident tuto pravomoc využít zcela svobodně; jediným omezením však byla ochranná klauzule zakazující prezidentovi rozpustit sněm dvakrát ze stejného důvodu. Reálně však nikdy nedosáhla velkého významu. Ve spojení s článkem 53 získává takováto pravomoc na

¹⁴² “Změna” či “zvrát”, označuje proces změny politického systému Německé demokratické republiky od vlády komunistické SED a centrálně plánované ekonomiky po obnovou parlamentní demokracie a tržní ekonomiky v letech 1989 až 1990.

¹⁴³ Merkel candidate Wulff wins presidency on third attempt, In: *BBC news* [online]. 30.6.2010 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/10470309>

¹⁴⁴ *Freie Demokratische Partei* = Svobodná demokratická strana

¹⁴⁵ German MPs back human rights activist as candidate to be next president, In: *The Guardian* [online]. 19.2.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/19/germany-president-candidate-joachim-gauck>

¹⁴⁶ Joachim Gauck ist Bundespräsident, In: *Spiegel* [online]. 18.03.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/joachim-gauck-zum-deutschen-bundespraesidenten-gewaehlt-a-822029.html>

¹⁴⁷ Wahltriumph: Gauck ist neuer deutscher Bundespräsident, In: *Die Presse* [online]. 18.03.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.diepresse.com/741268/wahltriumph-gauck-ist-neuer-deutscher-bundespraesident>

nebezpečnosti; říšský prezident je tak schopen znatelně omezit vliv dalších státních orgánů při nakládání s veřejnou mocí.¹⁴⁸ Tyto problematické aspekty Výmarské ústavy způsobily, že parlamentní vlády byly v posledních letech republiky téměř nemožné, a po pádu kabinetu Hermana Müllera roku 1930 vydláždily cestu k vytváření takzvaných prezidentských kabinetů nelegitimizovaných parlamentem.¹⁴⁹ Silný prezident (Paul von Hindenburg) se v letech 1930-1933 s právem rozpustit Říšský sněm se stal oporou těchto prezidiálních kabinetů, tedy tehdejšího kancléře Heinricha Brüninga, a později až prezidiálních diktatur za kancléřů Franze von Papena a Kurta von Schleichera.¹⁵⁰

K využití pravomoci na základě čl. 25 WRV a rozpuštění Říšského sněmu došlo nařízením prezidenta celkem sedmkrát: 13. března 1924, 20. října 1924, 31. března 1928, 18. července 1930, 4. června 1932, 12. září 1932 a 1. února 1933. Nelze však analyzovat všech sedm případů, proto se dále zabývám pouze čtyřmi z nich, jež jsou v literatuře nejzmiňovanější. K prvnímu a druhému rozpuštění Říšského sněmu došlo poměrně krátce za sebou, v březnu a následně v říjnu roku 1924. Potom, co byla odepřena důvěra kancléři Stressemannovi, byl do čela menšinového kabinetu (Centrum, DVP, DDP, BVP) v listopadu 1923 jmenován politik Zentra Wilhelm Marx. Politická a hospodářská situace v zemi stála koncem roku 1923 teprve na začátku a před novým kabinetem stál mimojiné cíl ukončit konflikt s Bavorskem.¹⁵¹ 24. března 1924 říšský prezident Friedrich Ebert poprvé použije čl. 25 k rozpuštění Říšského sněmu, z důvodů četných žádostí DNVP, SPD a KDP o zrušení ekonomických a sociálních předpisů, které byly důležité pro stabilizaci země. S ohledem na obtížnou situaci a úsilí Eberta zabránit opětovné destabilizaci se rozhodnutí rozpustit sněm jevílo jako jedno z nevhodnějších. To však vytvořilo precedens, který měl v budoucnosti negativní dopad na stabilitu demokratického systému.¹⁵² Všechna politická rozhodnutí a kampaně byly soustředěny na nadcházející volby naplánované na květen roku 1924; ty nakonec byly logickým vyústěním sociální, politické a mezinárodní situace

¹⁴⁸ Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. [cit. 26.2.2020]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html>

¹⁴⁹ SIEBERER, Ulrich, Lehren aus Weimar? Die erste Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages von 1951 zwischen Kontinuität und Reform. *Zeitschrift für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2016, 47(1), 3-25 [cit. 2020-05-04]. ISSN 0340-1758. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43977088>. s. 7.

¹⁵⁰ BRACHER, Karl Dietrich, 1955. Die Auflösung der Weimarer Republik: Eine Studie zum Problem des Machtverfalls in der Demokratie. *The American Historical Review* [online]. Stuttgart and Düsseldorf: Ring Verlag, 1957, 3(62), 620-621 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/ahr/article-abstract/62/3/620/80264?redirectedFrom=fulltext>

¹⁵¹ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 95.

¹⁵² BÜTTNER, Ursula, 2008. s.337-338.

Německa. Posílily extremistické póly politického spektra. Po zveřejnění výsledků voleb se nedařilo najít politickou shodu. Sociální demokraté sice tolerovali zahraniční politiku Marxova kabinetu, ale co se týče domácích reforem nutných provést v souvislosti s přijetím Dawesova plánu, levice nepodporovala (např. Büllowův tarif – znovuzavedení vysokých argárních cel; poslanci SPD a KDP před hlasováním opustili budovu sněmu). Nemožnost prosazovat vládní návrhy vedla kancléře Wilhelma Marxe k žádosti prezidentu Ebertovi o rozpuštění Říšského sněmu. Sněm byl ropuštěn 11. října 1924 a nové volby byly vypsány na prosinec téhož roku.¹⁵³

27. března roku 1930 rezignovala vláda sociálního demokrata Hermanna Müllera. Prezident říše Paul von Hindenburg měl po rezignaci vlády tři možnosti: mohl rozpustit Říšský sněm v souladu s článkem 25, jednat s vůdci jednotlivých parlamentních frakcí a jmenovat nového říšského kancléře, aby nová vláda disponovala parlamentní většinou, či jmenovat kancléře a ministry, kteří by vládli nezávisle na stranách a většině v Říšském sněmu (rozsáhlý výklad čl. 53 WRV). Hindenburg a jeho poradci se nakonec rozhodli pro poslední možnost (rozpad Velké koalice spojené s rozdělením křesel ve sněmu omezilo možnosti vytvoření vlády natolik, že v březnu 1930 byly jedinými realistickými možnostmi nové volby nebo prezidentský kabinet). Prezident tak pověřil politika strany Centrum Heinricha Brüninga k sestavení vlády bez parlamentní podpory.¹⁵⁴ Vláda měla fugovat pod Hindenburgovým příslibem, že bude její zákony vydávat jako nařízení podle článku 48 ústavy k prosazení vládních opatření v boji proti hospodářské krizi. Prezident dal Brüningovi slib, že v případě, kdy Říšský sněm odmítne nouzové nařízení, bude rozpuštěn. Tento postup byl také dodržen; došlo k rozpuštění sněmu a vypsání nových voleb na září 1930. Odborníky je toto rozpuštění Říšského sněmu velmi kritizováno, jelikož tímto krokem započala “prezidiální diktatura”, která nakonec vytvořila základ pro vývoj směrem k Hitlerovu kabinetu.¹⁵⁵

Třetí případ rozpuštění Říšského sněmu nastal roku 1932. Události předcházely pád Brüningova kabinetu. Kancléř se totiž roku 1931 důsledku prohlubování hospodářské krize dostal do neřešitelného střetu loajalit. Nedokázal současně vyhovět Hindeburgovi a

¹⁵³ BÜTTNER, Ursula, 2008. s.119.

¹⁵⁴ Brüningova první vláda však ještě nebyla otevřenou prezidiální formou vlády, ministři byli členy tradičních vládnoucích politických stran a nových zájmových stran.

¹⁵⁵ VOSSEN, Lars, *Reichspräsident Paul von Hindenburg 1930-1934. Eine Studie über die Bedeutung der Persönlichkeit beim Übergang von der Weimarer Republik zum Dritten Reich* [online]. 2015 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A7428/attachment/ATT-0/>. s. 57.

neztratit podporu sněmu. V tehdejšímu stavu parlamentního systému, tedy ve formě prezidiálního kabinetu, byla podpora říšského prezidenta kabinetu nezbytná, připočteme-li fakt, že stále více zákonů bylo přijímáno formou nouzových nařízení. Kancléř ještě téhož roku podal demisi a sestavil nový, více pravicový kabinet. Tímto činem však akorát ztratil podporu sociálních demokratů a krajní pravici nikterak nepřesvědčil. Poté, co jeho kabinet zakázal ozbrojené jednotky NSDAP, ztratil i posledního důležitého spojence, prezidenta Hindenburga znovuzvoleného v březnu 1932. Brüningův pád byl nevyhnutelný. Na jeho svržení se významně podílel Kurt von Schleicher vedoucí tajné diskuse s Adolfem Hitlerem, jenž si stanovil podmínky: rozpuštění sněmu a zrušení zákazu SA a SS. Koncem května 1932 Hindenburg Brüningovi sdělil, že očekává jeho demisi. Kancléř mu vyhověl 30. května 1932.¹⁵⁶¹⁵⁷ 1. června 1932 byl prezidentem do funkce kancléře jmenován pruský politik strany Centrum, Franz von Papen, v té době do značné míry veřejnosti neznámý. Franz von Papen byl sice politikem Centra¹⁵⁸, ale reprezentoval zemědělské zájmové svazy, jež se mimo jiné také podílely na Brüningově pádu. Započala tak fáze otevřeně antiparlamentního systému, jejímž prvním projevem bylo příznivější jednání s NSDAP ve víře, že Hitler se nechá “ochočit” a stane se vládním partnerem. V Papenově kabinetu byla zastoupena strana nacionální opozice, DNVP a taktéž monarchisté. Sociálně demokratický list *Vörrwarts* kabinet nazval “vládou baronů”. Splnilo se tak Hindenburgovo přání vytvořit jasně konzervativní vládu, která bude více nezávislá na Říšském sněmu. 4. června 1932 byla splněna první podmínka Adolfa Hitlera z jednání se Schleicherem – Říšský sněm byl rozpuštěn a nové volby vypsány na červenec 1932.¹⁵⁹

Role hlavy státu při sestavování vlády a právo rozpustit parlament patří mezi významné kompetence mohoucí ovlivnit politické dění ve státě. Prezident SRN a jeho postavení je spíše symbolické, je především reprezentantem státu navenek. Na formování vládních koalic má německý prezident podíl minimální, a to vzhledem ke stabilní stranické konstelaci a zřetelným parlamentním většinám.¹⁶⁰ Nicméně mohou nastat dva momenty,

¹⁵⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 186-187.

¹⁵⁷ VOSSSEN, Lars, *Reichspräsident Paul von Hindenburg 1930-1934. Eine Studie über die Bedeutung der Persönlichkeit beim Übergang von der Weimarer Republik zum Dritten Reich* [online]. 2015 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A7428/attachment/ATT-0/>. s. 62.

¹⁵⁸ Před převzetím kancléřského úřadu Papen ze strany vystoupil

¹⁵⁹ srov. MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 188.

¹⁶⁰ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 44.

kdy spolkový prezident přestává být pouhým reprezentantem a stává se skutečným politickým aktérem. Jednou ze situací je, když se po parlamentních volbách neustanoví absolutní většina a tudíž je znemožněna volba kancléře. V tomto případě je hlava státu oprávněna sama se rozhodnout, zda jmenuje do sedmi dnů “menšinového” kancléře či rozpustí Spolkový sněm.¹⁶¹¹⁶² Aby se této situaci prezident vyvaroval, je nucen při svém výběru brát ohled na parlamentní většinu ve Spolkovém sněmu. Proto v praxi německý prezident ještě před předložením vlastního návrhu kancléřského kandidáta konzultuje možnosti se zástupci parlamentních klubů. Vlastní jmenování kancléře a členů vlády je poté už jen formálním činem.¹⁶³

Ačkoliv byl do této doby kancléř vždy zvolen v prvním kole, roku 2017 se prezident stal důležitým politickým aktérem ve svízelné situaci, jež v SRN nastala. Po volbách v září 2017 začala koaliční jednání mezi Křesťanskodemokratickou unií (CDU), Křesťanskosociální unií (CSU), Svobodnou demokratickou stranou (FDP) a Zelenými. Jednání trvala 4 týdny až do půnoci 20. listopadu, kdy se Svobodní demokraté v čele s Christianem Lindnerem vyjednávání opustili a ta skončila neúspěchem. V následujícím dnech se vedení Křesťanskodemokratické unie vyslovilo pro zahájení rozhovorů a vytvoření velké koalice se sociální demokracií.¹⁶⁴ Prezident Frank-Walter Steinmeier, jenž měl hrát v těchto týdnech klíčovou roli, dal jasně najevo, že se pokusí zabránit předčasným volbám, o kterých se tehdy mluvilo jako o nejvíce pravděpodobné variantě. Existovala rovněž i možnost menšinové vlády, s tou však nikdo nekalkuloval; v historii SRN nikdy menšinová vláda nevznikla. Tento typ politické krize se v SRN objevil poprvé; hlava státu byla tlačena do poměrně silné pozice, která je pro prezidentský úřad v Německu vzácná. Prezident Steinmeier prohlásil, že rozpuštění Spolkového sněmu nepovažuje za vhodné řešení a přesvědčil předsedu SPD Martina Schulze, aby se setkal s Angelou Merkelovou a spolu zahájili předběžná jednání. Po dlouhých koaličních vyjednáváních vytvořily CDU, CSU a SPD novou Velkou koalici a Angela Merkelová byla 14. března 2018 znovu

¹⁶¹ STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. DVORÁKOVÁ, Vladimíra. s. 195.

¹⁶² BEYME, Klaus von, 2017. s. 304-305.

¹⁶³ RUDZIO, Wolfgang, 2019. s. 295.

¹⁶⁴ NOACK, Rick, Angela Merkel has few options left to govern Germany. In: *The Washington Post* [online]. 20.11.2017 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fnews%2fworldviews%2fwp%2f2017%2f11%2f20%2fangela-merkel-has-few-options-left-to-govern-germany%2f

zvolena německou kancléřkou. Prezident Steinmeier jmenoval čtvrtou vládu pod jejím vedením.

Další moment, při kterém je prezident nadán významnou kompetencí nastává, pokud není stávajícímu kancléři vyslovena důvěra, o kterou sám požádal. Hlava státu má v tomto případě dvě možnosti; může buď vyhovět kancléřovu návrhu na rozpuštění Spolkového sněmu či návrh zamítnout. Do této doby došlo ke třem situacím, kdy spolkový prezident stál před touto volbou: roku 1972, 1983 a 2005. Ve všech třech případech došlo nakonec k přijetí kancléřova návrhu a rozpuštění Spolkového sněmu. Pouze v prvním případě Willyho Brandta předcházela vyslovení otázky důvěry parlamentní porážka. Další dva případy (Helmut Kohl, Gerard Schröder) byly sporné, ústava je nepředpokládala; tento nástroj dopomohl kancléřům k novým volbám, i přesto, že se nejednalo o krizovou situaci.¹⁶⁵

K prvnímu rozpuštění Spolkového sněmu tedy došlo v roce 1972, čemuž předcházely určité události. Po volbách do Spolkového sněmu v roce 1969 se po dvacetiletém období vlády dostala CDU/CSU do opozice, s čímž se těžko vyrovnávala, tudíž jejím cílem bylo zhroucení slabé parlamentní většiny vládnoucí sociálně-liberální koalice FDP a SPD. Poslanecká frakce CDU/CSU věřila tomu, že se to podaří; tři poslanci FDP přestoupili k CDU/CSU, přičemž udrželi své mandáty, a také ve volbách do zemských sněmů SPD zaznamenala úbytek hlasů. Opozice tedy vyzvala Spolkový sněm, aby zvolil předsedu frakce CDU/CSU a také předsedu CDU Rainera Barzela spolkovým kancléřem a požádal spolkového prezidenta o odvolání tehdejšího kancléře, předsedu SPD a ministra zahraničí, Willyho Brandta. Argument od opozice zněl, že spolková vláda již nemá v jednotlivých zemích pro svou politiku potřebnou většinu. Pokud o vyslovení nedůvěry se odehrál v dubnu 1972, nicméně byl neúspěšný. Rainer Barzel získal pouze 247 hlasů z potřebných 249. Vzhledem k tomu, že ani vláda nedisponovala ve Spolkovém sněmu většinou, položil sám kancléř Brandt v září 1972 otázku důvěry. Věřil, že mu nebude vyslovena a dojde k rozpuštění sněmu a vypsání nových voleb. Tehdejší prezident Gustav Heinemann kancléřovu návrhu vyhověl a Spolkový sněm rozpustil. Nové volby se konaly v listopadu 1972.¹⁶⁶

¹⁶⁵ RUDZIO, Wolfgang, 2019. s. 297.

¹⁶⁶ LEY, Richard, Die Auflösung der Parlamente im deutschen Verfassungsrecht. *Zeitschrift Für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 1981, **12**(3), 367-377 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24218277?read-now=1&seq=1>

Roku 1980 se vyostřil konflikt uvnitř sociálně-liberální koalice, přičemž předseda FDP Hans-Dietrich Genscher požadoval politický obrat. Roku 1982 měl spor důsledky v odchodu ministrů FDP z vlády. Po rozpadu koalice bylo změnou koaličního partnera FDP umožněno konstruktivní hlasování o nedůvěře.¹⁶⁷ Bylo tak poprvé v historii úspěšně použito; opoziční vůdce Helmut Kohl (CDU) byl zvolen kancléřem s 256 hlasy a Helmut Schmidt (SPD) byl tímto z funkce kancléře sesazen. Vláda Kohl/Genscher od počátku sledovala cíl uspořádat nové volby. Nový kancléř Kohl to dokonce oznámil ve svém prvním prohlášení před Spolkovým sněmem. Kancléř s vidinou vypsání předčasných voleb položil otázku důvěry v prosinci 1982 a předpokládal, že nedostane požadovanou většinu. Všichni přítomní poslanci CDU/CSU se hlasování zdrželi. 7. ledna 1983 spolkový prezident Karl Carstens přijal Kohlův návrh na rozpuštění Spolkového sněmu. Voliči při předčasných volbách v březnu 1983 potvrdili vládní koalici CDU/CSU a FDP. Tento sporný případ vedl k diskuzi, zda neodporuje ústavě, nicméně Spolkový ústavní soud rozhodnutí schválil.¹⁶⁸

Třetí, prozatím poslední rozpuštění Spolkového sněmu nastalo roku 2005. Po sérii neúspěchů vládních stran v zemských volbách se spolkový kancléř Gerhard Schröder rozhodl iniciovat hlasování o své důvěře ve Spolkovém sněmu. Hlavním impulsem byla prohra SPD v Severním Porýní – Vestfálsku v květnu 2005. SPD tu ztratila svou 39letou vládu, když poslední rudo-zelenou zemskou vládu stihla prohra. V důsledku této skutečnosti vznikla nerovnováha mezi zastoupením rudo-zelené koalice ve Spolkové radě, tvořené členy zemských vlád, a ve Spolkovém sněmu. Schröder tehdy oznámil, že bude usilovat o nové volby. V červenci 2005 položil spolkový kancléř otázku důvěry členům parlamentu, ačkoliv disponoval ve Spolkovém sněmu většinou, a získal pouze 151 hlasů z 595. Podle dohody se většina poslanců SPD zdržela hlasování. Následně prezident Horst Köhler kancléřův návrh na rozpuštění sněmu přijal, ale ještě se čekalo na rozhodnutí ústavního soudu, k němuž se část poslanců odvolala (zejm. ze strany Zelených) se stížností, že se tímto zkracuje ústavně garantovaný čtyřletý poslancecký mandát. Spolkový ústavní soud stížnost zamítl a nové volby se tak konaly v září 2005.¹⁶⁹

¹⁶⁷ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. s. 434.

¹⁶⁸ KORTE, Karl-Rudolf, Vorzeitige Auflösung des Bundestages. In: *Bundeszentrale für politische Bildung* [online]. Bonn, 20.5.2009 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/62555/aufloesung-des-bundestages>

¹⁶⁹ srov. KORTE, Karl-Rudolf, Vorzeitige Auflösung des Bundestages. In: *Bundeszentrale für politische Bildung* [online]. Bonn, 20.5.2009 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z:

4.3 Obranná a zahraniční politika

Již říšský prezident Friedrich Ebert trval na tom, že jeho role v zahraniční politice není jen čistě formální, ale zahrnuje značnou spolurozhodovací pravomoc. Nejenom, že chtěl být pravidelně informován, ale také kancléř musel svou zahraniční politiku koordinovat ve spolupráci s ním. Ebertova zahraniční politika byla především zacílena na mezinárodní stabilizaci role republiky a současně pak, pokud by to situace dovolovala, zvrácení podmínek z Versailles.¹⁷⁰ Friedrich Ebert i Paul von Hindenburg požadovali jmenování říšského ministra zahraničí, který by měl osobní důvěru prezidenta. To významně omezilo pravomoc kancléře vydávat v této oblasti politiky směrnice.

Co se týče ozbrojených sil, prezident byl nejvyšším velitelem ozbrojených sil, jak již bylo zmíněno výše. Již 20. srpna 1919 vznesl říšský prezident dekretem nejvyšší příkaz k říšskému ministrovi obrany. Mezi hlavou státu a ministrem obrany byla zvláštní spolupráce; z toho důvodu také říšští prezidenti požadovali, aby ministr požíval jejich důvěry.¹⁷¹ Říšský ministr obrany byl podřízen prezidentovi a vázán jeho pokyny. Příkazy říšského prezidenta musely být kontrasignovány ministrem. Ministr obrany byl oprávněn podávat informace přímo říšskému prezidentovi, čímž mohl ovlivnit jeho mínění. Mezi lety 1925 a 1928 došlo k významné změně ve vedení Reichswehru a tím i v jeho postavení ve Výmarském státě. Generál von Seeckt v případě prezidenta Eberta pečlivě udržoval jistou vzdálenost mezi jeho armádou a Ebertem. Od roku 1925 však autorita nového prezidenta Hindenburga tlačila Seeckta zpět. Roku 1926 byl propuštěn, jeho nástupcem se stal generál Heye. Na ministerstvo byl ještě za Seecktovy doby dosazen Kurt von Schleicher, jenž byl později jmenován vedoucím ministerské kanceláře. Roku 1928 se stal ministrem obrany Wilhelm Groener. Reichswehr se postupně (na rozdíl od nezávislého postavení po boku prezidenta a vlády za dobu von Seeckta) čím dál tím více dostával do politické sféry vlivu prezidenta a zároveň měl na prezidenta značný vliv. Důstojnický sbor

<https://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/62555/aufloesung-des-bundestages>, KORTE, Karl-Rudolf, 2013. *Wahlen in Deutschland*. 8. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung/bpb. ISBN 978 - 89331 - 953 - 4.

¹⁷⁰ SIETZY, Konstantin, Friedrich Ebert and the Weimar Republic. In: *Academia* [online]. 2011 [cit. 2020-03-21]. Dostupné z:

https://www.academia.edu/5096933/Friedrich_Ebert_and_the_Weimar_Republic. s. 12

¹⁷¹ HUBER, Ernst Rudolf, 1995. *Deutsche Verfassungsgeschichte Seit 1789*. 2. Stuttgart: W. Kohlhammer. ISBN 978-3-17-013502-4. s. 311–313.

byl převážně složen z pravicových kruhů, nebo k nim alespoň nakloněných; i Groener jimi byl stále více přitahován, jelikož hájily zájmy ozbrojených sil s odhodláním, zatímco demokratické strany mezi sebou jednaly se stejnou nedůvěrou, kterou projevíly vůči němu.¹⁷² Prezident Hindenburg představoval mocenské a mentální spojení s konzervativními elitami a zájmovými uskupeními východopruských junkerů, jednoznačně se identifikujících s monarchií. Hindenburgova idea na vytvoření kabinetu bez ohledu na většiny v Říšském sněmu byla velmi podpořena Groenerem a především Kurtem von Schleicherem, který měl na uskutečnění tohoto plánu zásadní podíl. Podle Treviranuse koncem roku 1929 Schleicher Goenerovi řekl: “Koalice již nemohou vládnout, potřebujeme prezidentskou vládu, která bude vládnout na základě článku 48, dokud se Říše nepostaví na vlastní nohy!”¹⁷³ Autoritativní obrat byl v zákulisních intrikách připravován Kurtem von Schleicherem a byl spuštěn v březnu 1930 po rozpadu koalice Hermanna Müllera.¹⁷⁴ Groener a Schleicher navrhli Brüninga jako nejvhodnější kandidáta na kancléře.¹⁷⁵

První právní komentáře týkající se kompetencí spolkového prezidenta v oblasti zahraniční politiky předpokládaly, že hlava státu zde bude zastávat poněkud významnější roli, než tomu dnes ve skutečnosti je. Očekávalo se, že spolkový prezident se bude aktivně podílet na určování základních směrnic zahraniční politiky, nicméně politická praxe prvního spolkového prezidenta Theodora Heuse a kancléře Konrada Adenauera tyto domněnky nenaplnila.¹⁷⁶ V komentáři k Základnímu zákonu z rané fáze Spolkové republiky lze vyčíst, že spolkový kancléř neutváří směrnice zahraniční politiky nezávisle na prezidentovi, ale vytváří je a rozvíjí po dohodě s ním. Pozdější vydání komentáře k Základnímu zákonu tuto pasáž již neobsahovalo. Přesto expanzivnější interpretace role spolkového prezidenta v oblasti zahraniční politiky se v prvních letech republiky zdála

¹⁷² BRUNDSCHWIG, Henri, Erwin FAUL a Herman LUTZ, Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr. In: *Institut für Zeitgeschichte: Leibniz Institute for Contemporary History* [online]. 1954 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1954_4_5_vogelsang.pdf. s. 400-402

¹⁷³ VOSSSEN, Lars, Reichspräsident Paul von Hindenburg 1930-1934. Eine Studie über die Bedeutung der Persönlichkeit beim Übergang von der Weimarer Republik zum Dritten Reich [online]. In: . 2015 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A7428/attachment/ATT-0/>. s. 51.

¹⁷⁴ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 21.

¹⁷⁵ VOSSSEN, Lars., 2015. s. 55.

¹⁷⁶ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 51.

možnou; avšak politická praxe prezidenta Heusse a kancléře Adenauera, jak již bylo zmíněno výše, potenciální “hard-power” kompetence hlavy státu potlačila. Prezident Heuss opakovaně prohrál s Adenauerem zkoušku síly – ohledně vedení Bundeswehru, možnosti mít slovo na sestavování kabinetu nebo se účastnit jeho schůzí (všechna tři práva Heuss původně požadoval). Od té doby je zahraniční politika doménou spolkového kancléře, případně příslušného ministra zahraničí, disponujícího pravomocí vydávat směrnice (*Richtlinienkompetenz*) v souladu s čl. 65 odst. 1 GG. To rovněž znamená, že spolkový prezident se podřizuje vládní politice, jedná jen z pověření příslušného ministra nebo kancléře, což se vztahuje na veškeré oblasti jeho počínání.¹⁷⁷ Mezinárodní zastoupení SRN spolkovým prezidentem upravené čl. 59 je v tomto ohledu pouze formální.

V zahraniční politice, nejpozději od Waltera Scheela, který byl spolkovým ministrem zahraničí pět let před tím, než se stal prezidentem (1974), žádný spolkový prezident vážně neuvažoval o uplatnění svého vlivu prostřednictvím rozsáhlého výkladu ústavních kompetencí. Největší vliv v oblasti zahraniční politiky němečtí prezidenti uplatnili při znovunabytí mezinárodního morálního uznání pro SRN ztraceného důsledkem zločinů spáchaných za třetí říše. Jedná se na příklad o návštěvu Theodora Heusse na “Fosse Ardeatine” roku 1957, na scéně jednoho z největších válečných zločinů v Itálii, “žádost o odpuštění” adresované Romanem Herzogem v Polsku v srpnu 1994, či projev Horsta Köhlera v izraelském Knessetu v únoru 2005. Jedním z celosvětově nejznámějších je projev spolkového prezidenta Richarda von Weizsäckera z 8. května 1985 na půdě Říšského sněmu ke 40. výročí konce války v Evropě¹⁷⁸, v nesnadné době, kdy byla země ponořena do debaty, zda by popírání holokaustu mělo být kriminalizováno. Bylo původně naplánováno, že prezident USA Ronald Reagan měl být na památeční události konce války ve sněmu přítomen, což by přesunulo důraz od vzpomínek na minulost ke spojenectví SRN se Západním blokem. Na prezidentovo silné naléhání se událost odehrála bez Reagana, tři poté, co Reagan a kancléř Kohl navštívili bitburgský vojenský hřbitov, na kterém byli mimojiné pohřbeno i několik členů Waffen-SS, což vyneslo silné námitky. Téměř přes noc se zdálo, že mezinárodní kredit, který si SRN vydobyla od konce války, je ohrožen. V této

¹⁷⁷ SCHMIDT, Siegmur, Werner LINK a Reinhard WOLF, 2007. s. 169-170.

¹⁷⁸ Speech by President Richard von Weizsäcker during the Ceremony Commemorating the 40th Anniversary of the End of War in Europe and of National-Socialist Tyranny, In: *Der Bundespräsident* [online]. 8.5.1985 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2015/02/150202-RvW-Rede-8-Mai-1985-englisch.pdf?__blob=publicationFile

situaci byl prezident jako autoritativní hlas požádán, aby objasnil, jaký skutečný je postoj německých demokratů k sobě a k historii. Řeč prezidenta Weizsäckera byla koneckonců oceněna na národní i mezinárodní úrovni.¹⁷⁹

Velitelem obranných sil (*Bundeswehr*) je dle ústavy v době míru ministr obrany, v době války spolkový kancléř; toto je ve Spolkové republice skutečně dodržováno a prezident zde nehraje žádnou roli. Bývalému spolkovému prezidentovi Horstovi Köhlerovi (ve funkci 2004 – 2010) se dostalo tvrdé kritiky nejen od politických stran, ale i ze strany veřejnosti po jeho výrocích o nasazení vojsk v Afghánistánu, kdy obhajoval německé armádní mise v zahraničí i německými hospodářskými zájmy. Köhler porušil politickou praxi zůstat jako hlava státu v takovýchto otázkách neutrální, jelikož konkrétně téma obrany ve spojení s prezidentem je vzhledem k německé minulosti velmi choulostivou problematikou. Z tohoto důvodu také v květnu roku 2010 na prezidentský úřad rezignoval.¹⁸⁰

4.4 Otázka nouzového zákonodárství

Nouzová nařízení podle článku 48 Výmarské ústavy byla vydávána po celou dobu existence Výmarské republiky, avšak jejich počet znatelně vzrostl za prezidiálních kabinetů. Mezi lety 1921 až 1923 došlo k hyperinflaci, poté v letech 1923 až 1925 k okupaci Porúří. Ebertovou první možností za účelem ovlivňování německé politiky během jeho působení ve funkci říšského prezidenta, bylo jmenování osob do veřejných funkcí, a to především do funkce kancléře, u něhož věřil, že na něj může uplatňovat svůj vliv. To fungovalo jen dokud SPD, jejímž byl členem, byla hlavním partnerem ve Výmarské koalici (1918 – 1921), ale nikoliv později s posílenými stranami střední třídy, kde Ebert nedisponoval přímým vlivem na kandidáta strany. Druhou možností bylo použití článku 48 Výmarské ústavy. Říšskému prezidentovi tato kompetence umožnila obnovit pořádek “nezbytnými opatřeními”. Friedrich Ebert použil článek 48 ve 136 případech. 29. srpna 1921 bylo vydáno nouzové nařízení, které omezovalo nošení císařských vojenských uniforem tehdy sloužícím členů ozbrojených sil. Friedrich Ebert taktéž použil článek 48 k poskytnutí kancléři Wilhelmu Cunovi (ve funkci 1922 – 1923) značné volnosti, aby se

¹⁷⁹ SCHMIDT, Siegmur, Werner LINK a Reinhard WOLF, 2007. s. 172.

¹⁸⁰ LUNGESCU, Oana. Why did German President Horst Koehler resign? In: *BBC news* [online]. Berlin [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/10207180>

mohl zabývat znepokojivou inflací a záležitostmi spojenými s německou markou. Situaci komplikovalo rostoucí uplatňování článku 48 na hospodářské a sociální oblasti: 44 případů v letech 1922 – 1925, zejména ke zmírnění hospodářské krize z roku 1923. Ebertovy malé kroky, co se týče zásahů do lidských práv v případě, kdy viděl ohrožení základních norem veřejnosti ilustrují příklady, jako byl zákaz obecných stávek pracujících s elektřinou (1920) a železničářů (1922). Je však zřejmé, jak píše Walter Mühlhausen, že Friedrich Ebert článek 48 WRV používal k rychlému přijetí těch opatření, na jejichž řádné přijetí Říšským sněmem nebyl dostatek času.¹⁸¹

Pád velké koalice, nástup finanční a sociální krize v důsledku krachu americké burzy na Wall Street 24. 10. 1929, narůstající disharmonie uvnitř politického systému – tak vypadal konec 20. let Výmarské republiky. Konec velké koalice znamenal konec jakýchkoliv vlád odpovědných Říšskému sněmu a přišel čas takzvaných prezidiálních kabinetů. Důležité je, že prezident Hindenburg byl značně olivňován úzkou skupinou osob (Meißner, Groener, Kurt von Schleicher... za éry prezidiálních kabinetů pak Brüning, Papan či dokonce Hindenburgův syn Oskar), jež k tomu využívala různé zákulisní intriky. Tyto faktory významně přispěly k destrukci celého systému. Rozsah, ve kterém prezidentovy pravomoci ovlivnily tyto události, dokládá Hindenburgovo užití těchto kompetencí během hospodářské krize. Novému kancléři Brüningovi, jenž byl pověřen sestavit kabinet nevázaný na strany, se dostalo ujištění, že potřebné zákony budou nahrazeny nouzovými nařízeními na základě pravomocí říšského prezidenta podle článku 48 výmarské ústavy.¹⁸² Zpočátku byl parlament s Brüningovými opatřeními v souladu, avšak v červenci 1930 byl vládní návrh zákona o státním rozpočtu zamítnut. Došlo tedy k použití článku 48, nicméně SPD podala návrh na pozastavení nařízení, který byl následně schválen. Prezident Hindenburg však oznámil, že pokud nouzové nařízení vydané na základě článku 48 Říšský sněm zruší, dojde k jeho rozpuštění podle článku 25 VRW. Tento postup byl dodržen a byly vypsány nové volby. Jakmile byla “překážející” funkce parlamentu vyřazena, Brüning přijímal svá opatření mnohem drastičtěji na základě pravomocí říšského prezidenta. Exekutiva v čele s Brüningem byla osvobozena od parlamentu a jeho podpory.¹⁸³ Od jeho nástupu do funkce bylo stále méně zákonů přijímáno běžnou parlamentní cestou. Náhlý vzestup národních socialistů ve volbách 1930

¹⁸¹ MÜHLHAUSEN, Walter, 2006. Friedrich Ebert 1871 – 1925: Reichspräsident der Weimarer Republik. 2. Verlag J.H.W. Dietz Nachf. ISBN 978-3-8012-4164-3. s. 762.

¹⁸² MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 164-165.

¹⁸³ CONDON, Sebastian, 2010. s. 24.

v podstatě způsobil to, že došlo k částečnému zablokování Říšského sněmu. Stále více a více zákonů tak bylo i na základě této skutečnosti přijímáno na základě článku 48. Po Brüningově pádu prezidiální kabinetů Franze von Papena a Kurta von Schleichera užívaly nouzových nařízeních v tak velkém rozsahu, že byl Říšský sněm z legislativního procesu zcela vyloučen.¹⁸⁴ Roku 1930 to bylo 5 nařízeních, další rok 44 oproti 19 zákonům prošlým sněmem a v roce 1932 počet vzrostl na 59, zatímco jen 5 zákonů schválil parlament. Prezidiální kabinetů po pádu Brüninga byly tvořeny téměř výhradně z osob jmenovaných prezidentem, skoro úplně bez členů parlamentu a jakéhokoliv předstírání demokratického záměru.¹⁸⁵ Důležitý nebyl jen počet nouzových nařízeních, jelikož již za Friedricha Eberta jich bylo vydáno 136, ale zejména jejich neomezené rozšíření na všechny oblasti politiky a hospodářství.¹⁸⁶

Významným krokem směrem k destrukci demokratického režimu a upevnění režimu prezidiálního, bylo Papenovo protiústavní sesazení výmarské koalice v Prusku pomocí článku 48, tzv. *Preußenchlag*.¹⁸⁷ V Prusku stál v čele od roku 1920 jako ministerský předseda sociální demokrat Otto Braun. Od voleb v dubnu 1932 však pruská vláda neměla parlamentní většinu, radikální strany totiž velmi posílily. Zůstala v čele Pruska tedy jako vláda menšinová, ale Prusko tak v podstatě ztratilo demokratický mandát. V říši je tou dobou jmenován kancléřem Franz von Papen, čímž začíná období “prezidiální diktatury” (*Präsidialdiktatur*). Po zrušení zákazu SA a SS vrcholilo v Prusku pouliční násilí, čehož využil Franz von Papen k tvrzení, že pruská vláda nezvládla splnit svůj úkol udržet v zemi klid a pořádek. Vyžádal si na Hindenburgovi, na kterého měl velký vliv, nouzový výnos, kterým byla rozpuštěna Braunova vláda, a učinil z Papena říšského komisaře Pruska.¹⁸⁸

Ve Spolkové republice Německo dosud nebyl článek 81 Základního zákona žádnou federální vládou použit. Do této doby nedošlo k žádné krizové situaci, ve které by aplikace tohoto článku měla smysl.

¹⁸⁴ KOLB, Eberhard, 2012. s. 67-69.

¹⁸⁵ CONDON, Sebastian, 2010. s. 25.

¹⁸⁶ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 181.

¹⁸⁷ MÖLLER, Horst, 2004. s. 201.

¹⁸⁸ KOLB, Eberhard, 2012. s. 185.

4.5 Vyhodnocení H1 a H2 s ohledem na reálné působení

Ke konečnému vyhodnocení hypotéz bylo nutné zařadit i srovnání reálného působení prezidentů. Jelikož H1 konstatuje, že silný prezident představoval jeden z faktorů destrukce politického systému Výmarské republiky, bylo nutné zaměřit se na reálné fungování a uplatňování pravomocí říšských prezidentů F. Eberta a P. von Hindenburga. Co se týče H2, předchozí kapitola potvrdila, že na základě *Lehre aus Weimar* byl nově formulován prezidentský úřad, aby lépe odpovídal představám parlamentarismu. Ke konečnému potvrzení platnosti hypotézy bylo nutné zohlednit politickou praxi, zda skutečně výkon prezidentského úřadu přispívá k udržení parlamentní demokracie a neohrožuje její stabilitu.

Ve Výmarské republice proběhly dvě přímé volby říšského prezidenta. Jelikož F. Ebert byl těsně po založení republiky do funkce zvolen Národním shromážděním a když mělo k volbě konečně dojít, jeho mandát byl úpravou zákona prodloužen, první přímá volba tak proběhla až roku 1925, několik let po vzniku republiky. V obou dvou byl zvolen maršál Paul von Hindenburg až ve druhém kole volby, kdy mu k vítězství postačovala relativní většina hlasů. V SRN se žádné odchylky od právního zakotvení způsobu volby nevyskytly. Hned po prvních volbách do Spolkového sněmu v roce 1949 se konaly prezidentské volby, ve kterých byl Spolkovým shromážděním zvolen první prezident SRN T. Heuss. Na rozdíl od Výmarské republiky byl několikrát prezident zvolen již v prvním kole, ve kterém musí kandidát získat absolutní většinu hlasů. Oproti Výmarské republice je v SRN možné konání třetího kola; to se v praxi stalo dvakrát. V žádné z republik nedošlo k sesazení prezidenta ani zahájení procedury tohoto typu. Nicméně, v SRN došlo dvakrát k rezignaci prezidenta, což nebylo z nikterak velmi vážných důvodů. Oba prezidenti (Köhler a Wulff) však s úctou k prezidentskému úřadu raději rezignovali. V historii Výmarské republiky k rezignaci prezidenta nedošlo.

Co se týče vlivu politických stran na volbu prezidenta, v systému SRN je nezanedbatelný; až na výjimečné případy vděčili prezidenti svému vítězství politické straně, jež měla většinu v parlamentu a jejímž členem byli. Ve Výmarské republice, i přes neschopnost dostat své úloze, měly taktéž politické strany na volbu hlavy státu určitý vliv. V případě Friedricha Eberta, zejména proto, že byl členem tehdy velmi silné sociální demokracie a volen Ústavodárným shromážděním, byl vliv SPD jasný. Podpora středo-

pravé části politického spektra Paulu von Hindenburgovi, přestože byl volen přímo lidem a kandidoval jako nezávislý, sehrála v jeho volbě významnou roli.

Z textu ohledně vztahu k vládě a možnosti rozpustit parlament jasně vyplývá slabší postavení i omezenější manévrovací prostor hlavy státu SRN; v praxi při jmenování kancléře je nucen brát v potaz složení Spolkového sněmu, proto jej před předložením návrhu konzultuje s parlamentními kluby. Ve Výmarské republice stačilo k ustavení kancléře do úřadu nezávislé rozhodnutí říšského prezidenta. Nicméně v této oblasti i v případě prezidenta SRN existují momenty, kdy má hlava státu možnost vzít situaci do svých rukou. První případ, neúspěšné volby kancléře ve třetím kole, dosud nastal pouze jednou, roku 2017. Prezident byl postaven do silné role, nicméně se situace vyřešila a na základě vyjednávání nemuselo dojít k rozpuštění Spolkového sněmu ani jmenování menšinového kancléře. Druhý moment, kdy nebyla kancléři vyslovena důvěra, o kterou sám požádal, nastal třikrát – pokaždé došlo k rozpuštění Spolkového sněmu. Prezident SRN se v těchto situacích stal rozhodujícím aktérem. Hlava státu za Výmarské republiky využila své kompetence rozpustit sněm na základě vlastní vůle celkem sedmkrát; v závěrečných letech republiky bylo rozpouštění sněmu úzce spojeno s článkem 48, kdy kabinety nebyly schopny sestavit většinu ve sněmu k prosazení svých návrhů a staly se závislými na podpoře hlavy státu. Je jasně viditelné, že z neúspěchu Výmarské republiky vplynula řada insitucionálních ponaučení, jimiž se tvůrci Základního zákona řídili; německý parlament v současnosti funguje bez formativního politického vlivu hlavy státu a jejích přímých demokratických nástrojů, tudíž je jeho postavení silnější, co se vytváření vlády a legislativy týče.¹⁸⁹

Jedná-li se o zahraniční politiku, funkce prezidenta SRN na mezinárodním poli je skutečně především ceremoniální a její utváření nikterak neovlivňuje. Ačkoliv bylo v prvních komentářích ke GG předpokládáno, že hlava státu bude na mezinárodním poli hrát významější roli, v důsledku praxe prvního kancléře a prvního prezidenta se zahraniční politika stala doménou kancléře a ministra zahraničí. Spolkový prezident se tak v současnosti podřizuje vládní politice. Naopak praxe výmarské republiky ustanovila říšského prezidenta v oblasti zahraniční politiky jako poměrně vlivného hráče. Vzhledem k

¹⁸⁹ SIEBERER, Ulrich, Lehren aus Weimar? Die erste Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages von 1951 zwischen Kontinuität und Reform. *Zeitschrift für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2016, 47(1), 3-25 [cit. 2020-05-04]. ISSN 0340-1758. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43977088>. s. 4-5.

tomu, že prezident měl pravomoc jmenovat kancléře dle svého uvážení, byl tím většinou někdo, kdo měl jeho důvěru a spolupráce s hlavou státu mu nedělala potíže. Tím pádem si říšský prezident mohl vynutit i jmenování takového říšského ministra zahraničí, jemuž věřil.

Zaměříme-li se na obrannou politiku, prezident SRN není vrchním velitelem ozbrojených sil a tudíž v této oblasti nemá slovo. V minulosti za Výmarské republiky říšský prezident vrchním velitelem ozbrojených sil byl. Od nástupu Paula von Hindenburga do úřadu se Reichswehr postupně čím dál tím více dostával do jeho sféry vlivu; významné osoby Reichswehru více a více prostřednictvím jejich zákulisních jednání ovlivňovali prezidenta a na politické dění tak měli značný vliv.

Nouzová nařízení byla hlavou státu Výmarské republiky používána velmi často, jak za Friedricha Eberta, tak za Paula von Hindenburga. Přesto od éry takzvaných prezidiálních kabinetů byl Říšský sněm v podstatě vyloučen z legislativního procesu a zákony byly přijímány touto neparlamentní cestou. SRN možnost nouzového zákonodárství dosud nevyužila. Vzhledem ke striktnímu vymezení, kdy k této situaci může dojít (viz přechozí kapitola) v dějinách SRN nenastala situace, která by tato opatření umožnila.

Srovnáváním reálného působení prezidentů byly doplněny a potvrzeny závěry vzešlé z kapitoly srovnávající prezidentské úřady z hlediska ústavně-právního. Byla tak potvrzena platnost H1, jelikož prezident své silné pravomoci ze široka využíval a možné problematické aspekty Výmarské ústavy v souvislosti s praxí říšského prezidenta se tak skutečně problémem staly. Lze tedy konstatovat, že prezident Výmarské republiky, zejména tedy Paul von Hindenburg, představoval jeden z faktorů, jenž sehrály v destrukci politického systému roli. Jeho spojení s konzervativními elitami v kombinaci s jeho silným postavením se ukázalo být skutečně fatální pro existenci Výmarské republiky. Komparací politické praxe se i definitivně potvrdila platnost H2. Na základě *Lehre aus Weimar* byl formulován úřad prezidenta, jehož úloha odpovídá potřebám parlamentní demokracie a přispívá k jejímu udržení. Jednotlivé osobnosti, které úřad prezidenta zastávali, dbali Základním zákonem nastavená pravidla a chovali k prezidentskému úřadu úctu. Pokud měl v historii SRN prezident pocit, že by svými činy mohl narušit nastavenou politickou praxi úřadu či ztrácet důvěru svých občanů, raději se úřadu vzdal, což dokládají rezignace prezidentů H. Köhlera a Ch. Wulffa.

5 Exkurz: vliv konkrétních osobností na prezidentský úřad

Z ústavního hlediska i z praktického uplatňování vyplývá slabé postavení prezidenta SRN, který zastává především ceremoniální až státně-notářskou funkci, zatímco za Výmarské republiky byla hlava státu nadána ústavou významnými kompetencemi, jež v politické praxi uměla využít k dalšímu posílení své pozice. Avšak jak to v praxi politických režimů bývá, síla a postavení prezidenta taktéž záleží na konkrétních politických podmínkách, stejně tak jako na osobnosti, která mandát v daný moment vykonává.¹⁹⁰

Co se výběru spolkových prezidentů týče, ke srovnání byli zvoleni dva prezidenti, Theodor Heuss a Richard von Weizsäcker, kteří byli výrazní a určitým způsobem prezidentský úřad formovali. Výmarská republika měla jen prezidenty dva, Friedricha Eberta a Paula von Hindenburga, logicky jsou tedy porovnáváni tito dva.

5.1 Výmarská republika: Friedrich Ebert a Paul von Hindenburg

Friedrich Ebert byl zvolen do čela Výmarské republiky 11. února 1919 Národním shromážděním. Ve svém projevu po zvolení do funkce hlavy státu definoval úřad říšského prezidenta jakožto strážce národní jednoty, ochránce práva a vnitřní a vnější bezpečnosti. Ebert se snažil zastávat úřad důstojně a nestranně, aby byl prezidentem všech vrstev národa.¹⁹¹ Ebert nechtěl být jen hlavou státu s pohou ceremoniální funkcí, úlohu prezidentství totiž viděl také v poradensví a zasahování do případných konfliktů, být případným arbitrem neshod. To však vyžadovalo znalosti o dění v zemi, proto Ebert požadoval vlastní aparát. Ebertovy kompetence však byly stále na jeho vkus omezené. Měl sice dobré informace a kontakty, zejména co se zahraniční politiky týče. Avšak i v této oblasti byl Ebert často informován o důležitých rozhodnutích příliš pozdě na to, aby se mu podařilo něco změnit či ovlivnit. Nicméně přes veškerou interně vyjádřenou kritiku podporoval zahraniční politiku německých vlád.¹⁹²

V říjnu 1922 byl Ebert většinou Říšského sněmu potvrzen v prezidentském úřadu na následující tři roky; lidoví zástupci kvůli nejisté politické situaci upustili od ústavou

¹⁹⁰ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 53.

¹⁹¹ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. s. 236.

¹⁹² WITT, Peter Christian, 2008. *Friedrich Ebert*. 1. Verlag J.H.W. Dietz Nachf. ISBN 978-3-8012-0386-3. s. 138.

předepsaných voleb.¹⁹³ Rok 1923 byl pro republiku vrcholem krize. Došlo k francouzsko-belgické invazi do Porúří; říšskou vládu byla vyhlášena politika “pasivního odporu”, která však byla drahá a inflace se prohlubovala.¹⁹⁴ Roustoucí extremismus a separatismus (v Bavorsku) vedl během dvanácti měsíců k nejméně čtyřem kabinetům. Prezident Ebert se aktivně pokoušel ujmout vedení exekutivy uplatňováním článku 48, organizováním spolupráce mezi dělníky a průmyslníky, zaručením finanční pomoci odborům a rapidním zvýšením počtu svých veřejných vystoupení, ve kterých kázal národní jednotu.¹⁹⁵ Jak již bylo zmíněno ve 4. kapitole, jednou z Ebertových metod ovlivňování politiky bylo jmenování do veřejných funkcí (zejm. kancléře) těch osob, které měli Ebertovu důvěru, což bylo možné pouze do roku 1921, kdy byla SPD hlavním partnerem Výmarské koalice. Později byl prezident Ebert závislý na dobré vůli stran.¹⁹⁶ Další možností ovlivňování politiky bylo použití článku 48, který Ebert použil celkem ve 136 případech. To je sice nemalé číslo, nicméně např. Walter Mühlhausen legitimizuje jeho použití Ebertem ve srovnání s jeho nástupcem Paulem von Hindenburgem, který jej použil v podstatě k deaktivaci Říšského sněmu a k přijetí právních předpisů, jež byly parlamentem odmítnuty. To se v případě Eberta nikdy nestalo; článek spíše používal na urychlení přijetí takových opatření, u kterých čas neumožňoval jejich projití celým legislativním procesem.¹⁹⁷¹⁹⁸

Paul von Hindenburg nastoupil do prezidentského úřadu v dubnu roku 1925. Byl zvolen přímou volbou lidem. Do prezidentského úřadu byl zvolen dvakrát, podruhé v roce 1932. V prvních letech Hindenburgova úřadování se jeho vliv na politiku ve větší míře neprojevoval, mezi lety 1925 a 1930 se však již objevily první pokusy prezidenta o dosažení svých politických cílů na základě práv, která mu byla přiznána Výmarskou ústavou. Taktéž důležitým byl jeho rostoucí vliv na Reichswehr a zároveň vliv Reichswehru na prezidenta.¹⁹⁹ Hindenburg neváhal uplatňovat svoji autoritu i co se týče otázek vládních personálií; např. sociálnědemokratickému kancléři Hermanu Müllerovi prezident odmítl jmenovat vicekancléřem Wirtha a naopak trval na tom, aby generál Groener setrval ve funkci ministra armády. Na základě několika studií se ukazuje, že

¹⁹³ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. s. 236.

¹⁹⁴ MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 82.

¹⁹⁵ SIETZY, Konstantin, 2011. s. 125.

¹⁹⁶ MÜHLHAUSEN, Walter, 2006. s. 236.

¹⁹⁷ *Tamtéž*, s. 762.

¹⁹⁸ KOLB, Eberhard, 2012. s. 162-163.

¹⁹⁹ VOSSSEN, Lars, 2015. s. 51.

Hindenburgova idea na vytvoření kabinetu bez ohledu na většiny v parlamentu vznikla již v roce 1928, nejpozději 1929, kdy předsedovi DNVP von Westarpovi řekl, že cílem do budoucna je rozbít předchozí zvyk jmenovat kancléře po jednání s parlamentními frakcemi. Myšlenka byla podporována jeho poradci Meissnerem, Groenerem a především Kurtem von Schleicherem.²⁰⁰ Důležitým faktem je, že prezident Hindenburg byl značně ovlivňován touto úzkou skupinou osob, jež k tomuto využívala různé zákulisní intriky. Kromě výše zmíněných se hlavně za éry prezidiálních kabinetů pak jednalo také o Brüninga, Papena či dokonce jeho syna Oskara. Hindenburg, jenž byl navíc obklopený pravicovými zájmovými skupinami a konzervativními elitami východopruských junkerů, kteří se jednoznačně identifikovali s monarchií, usiloval o neutralizaci Říšského sněmu, vyloučení sociálních demokratů z politiky i přeměnu na stát převážně ovládaný politickou pravíci.²⁰¹

Roku 1929, po smrti Gustava Stressemana, došlo ke zlomu ve prospěch prezidentského monopolu. Pád velké koalice roku 1930 znamenal nejen konec většinových vlád, ale taktéž konec vlád odpovědných Říšskému sněmu.²⁰² Od dob Brüningovy vlády bylo stále více zákonů přijímáno s pomocí nouzových nařízení, vydávaných na základě pravomocí říšského prezidenta Hindenburga, což mělo za následek vyřazení parlamentu z legislativního procesu. Po nástupu Franze von Papena do funkce kancléře, po Brüningově vládě alespoň tolerované parlamentem, začala fáze “otevřeně antiparlamentní”, éra “prezidiální diktatury” (*Präsidialdiktatur*) jež urychlila rozklad republiky.²⁰³ Hindenburgovy starosti o jeho veřejný obraz, strach z občanské války a jeho odevzdání se Shleicherovým vojenským argumentům v prosinci 1932 byly rozhodujícími faktory, jež tehdy ještě případně možnou alternativu k hrozící nacistické vládě zcela zmařily.²⁰⁴ Co se týče Hindenburgova postoje ohledně nástupu Adolfa Hitlera do funkce kancléře, prezident jej do funkce prvně jmenovat nechtěl. Nicméně vzhledem k zákulisnímu vyjednávání Franze von Papena, který stále věřil, že díky početní převaze konzervativců je “obklíčení” Hitlera v kabinetu možné, Hindenburg Hitlera nakonec do funkce jmenoval.²⁰⁵

²⁰⁰ *Tamtéž*, s. 121.

²⁰¹ JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. s. 21.

²⁰² MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 164.

²⁰³ KOLB, Eberhard, 2012. s. 126.

²⁰⁴ VOSSSEN, Lars, 2015. s. 92.

²⁰⁵ srov. MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. s. 206-207., JÄCKEL, Eberhard, 2004. *Německé století: Historická bilance*. 1. Praha: Argo. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 80-720-3617-3. s. 72.

5.1.1 Srovnání

Je možné konstatovat, že oba říší prezidenti Ebert a Hindenburg ve svém postavení viděli významnější roli, než jim byla de iure udělena. Přesto byl z ústavněprávního hlediska prezidentský úřad už tak dost silný. Ebert byl však na rozdíl od Hindenburga zvolen nepřímou volbou; když mělo konečně dojít k přímé volbě, Říšský sněm raději přijal zákon o změně ústavního článku (180 WRV), jímž byl Ebertův mandát jednoduše prodloužen. Ebert tedy nedisponoval legitimitou získanou od lidu, ale zároveň byl nadán silnými pravomocemi. Přímá volba Hindenburga byla v podstatě volbou pro “starý stát”, což je důležité si uvědomit. Když tento “náhradní císař” nedostatečně plnil protidemokratická přání některých svých stoupců, hlasovali v roce 1932 pro Hitlera (přesto však Hindenburg mandát obhájil).²⁰⁶ Oba dva prezidenti s cílem ovlivňovat politickou situaci v republice využívali všech práv, jež jim byla ústavou dána. Do státních funkcí Ebert i Hindenburg snažili jmenovat zejména ty osoby, kterým důvěřovali. Avšak Hindenburgovo obklopení se zmíněnou vlivnou kamarilou osob, která upřednostňovala zákulisní intriky k ovlivňování prezidenta a navíc se identifikovala s monarchií, nebylo nejšťastnější. Fridrich Ebert, ačkoliv rovněž do úřadů dosazoval osoby, kterým důvěřoval, takovouto vlivnou skupinu tohoto rázu okolo sebe neměl. Ebert efektivně zvládl “připoutat” Reichswehr k republice prostřednictvím kontroly jeho vůdců, nicméně nedokázal odstranit ani utlumit nacionalistické tendence a anti-republikánské tendence. Oba dva prezidenti se vnímali jako strážci ústavních pravidel. Nicméně za Paula von Hindenburga vznikla taková konstelace, za níž se tak Hindenburg za strážce ústavy mohl těžko považovat. Co se týče nouzových pravomocí dle článku 48 WRV, oba prezidenti tuto pravomoc využívali, a to v nemalé míře. Jak již však bylo zmíněno, způsob použití článku 48 se u obou prezidentů poněkud lišil. Ebert článek používal spíše k urychlení přijetí určitých opatření, zejména ke stabilizaci a řešení tehdejší krize. Bohužel, za úřadování Paula von Hindenburga a prezidiálních kabinetů, hlavně od Franze Papena, kdy začíná spíše “prezidiální diktatura” (*Präsidialdiktatur*), přes prezidentovo počáteční váhání, k využívání nouzových nařízení jako standartního způsobu vlády, což vedlo k deaktivaci parlamentu a oslabení republiky.

²⁰⁶ ERDMANN, Karl Dietrich, 1955. s. 9-10.

5.2 Spolková republika Německo: Theodor Heuss a Richard von Weizsäcker

Roku 1949 byl zvolen jakožto první prezident SRN předseda FDP Theodor Heuss. Základní zákon spolkovému prezidentovi přidělil pouze reprezentační úlohu hlavy státu, avšak zásluhou Heusse se prezidentský úřad začal těšit velké vážnosti veřejnosti. Heuss navázal na demokratické, duchovní a politické tradice, které vláda nacionálních socialistů zpřetrhala. Theodor Heuss pojal svou roli spolkového prezidenta zejména defenzivně. Jakožto první spolkový prezident měl zahraničněpolitický úkol zlepšovat nedobrou německou pověst v očích celosvětové veřejnosti.²⁰⁷ Jeho státní návštěvy v Turecku, Itálii, Kanadě, Spojených státech a Velké Británii výrazně přispěly ke zvýšení uznání vůči dosud mladé Spolkové republice. Jeho politické působení spočívalo především ve vyrovnávání politických rozporů.²⁰⁸

Mimojiné bral jako svůj úkol podporovat porozumění demokracie mezi Němci. Spolu s druhým prezidentem SRN Heinrichem Lübkiem byl Heuss nejaktivnějším prezidentem při odmítání jmenování státních úředníků na základě politicko-morálních důvodů; odmítnutí se týkala ve většině případů kandidátů s nacistickou minulostí. Protože spolkový prezident má velmi omezené pravomoci, Heuss chtěl být alespoň jakýmsi morálním příkladem pro německý národ, zejména v postoji ohledně otázek nacistické minulosti.²⁰⁹ Za svého úřadování v prvních letech republiky se rovněž snažil získat určité kompetence na příklad v oblasti zahraniční politiky a jeho přáním byla rovněž možnost účastnit se zasedání kabinetu či mít slovo v otázkách sestavování vlády. Nicméně tehdejší kancléř Konrad Adenauer byl silnějším aktérem a těmto přáním hlavy státu nebylo vyhověno.²¹⁰ Přestože byly přítomny určité snahy o získání výše zmíněných pravomocí, politická praxe nakonec ustanovila prezidentský úřad jako slabý. Avšak i přes omezené pravomoci hlavy státu Heuss prostřednictvím své osobní důvěryhodnosti představoval morální autoritu, která měla určitý politický význam.

²⁰⁷ Theodor Heuss (1949 - 1959), In: *Der Bundespräsident* [online]. [cit. 2020-03-21]. Dostupné z: <http://www.bundespraesident.de/DE/Die-Bundespraesidenten/Theodor-Heuss/theodor-heuss-node.html>

²⁰⁸ MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. s. 348.

²⁰⁹ GELLER, Jay Howard, 2006. Theodor Heuss and German-Jewish Reconciliation after 1945. In: *German Politics and Society* [online]. [cit. 2020-03-21]. DOI: <https://doi.org/10.3167/104503006780681902>. Dostupné z: <https://www.berghahnjournals.com/view/journals/gps/24/2/gps240201.xml>, s. 1.

²¹⁰ SCHMIDT, Siegmund, Werner LINK a Reinhard WOLF, 2007. s. 170.

Richard von Weizsäcker, člen CDU, byl zvolen do prezidentského úřadu v roce 1984. Jeho první roky ve funkci se věnoval především zahraniční politice; cestoval s ministrem zahraničí Hansem-Dietrichem Genscherem a za své osobní poradce si zvolil bývalé zaměstnance zahraniční kanceláře.²¹¹ Weizsäcker si rychle získal nemalou autoritu, to v neposlední řadě na základě svých schopností působit jako integrující činitel a zároveň poskytovat důležité podněty k přemýšlení.²¹² V jeho projevech nelze přehlédnout etické a pedagogické ambice. Jakožto skvělý řečník pronesl roku 1985 výše zmiňovaný slavný projev na 40. výročí konce Druhé světové války, kdy před plénem Spolkového sněmu prezident označil 8. květen 1945 nikoliv za den porážky Německa, ale za den jeho osvobození od nacismu. Prezident hovořil i na sjezdu západoněmeckých historiků v Bamburgu roku 1988, kdy odmítl pokusy některých z nich srovnávat systematickou vraždu Židů v nacistickém Německu s masovými vraždami jinde. Tím vyhlásil konec tohoto “historického sporu”, který po dva roky rozdělával německé učence a novináře, když prohlásil, že “Osvětlení zůstává jedinečné. Dopustili se ho Němci ve jménu Německa. Tato pravda je neměnná a nebude zapomenuta.”²¹³

Po svém znovuzvolení v roce 1989 pozastavil své členství ve straně a nikdy jej už neobnovil. Během jeho funkčního období došlo ke sjednocení Německa, na kterém se podílel a stal se tak prvním spolkovým prezidentem sjednocené země. Zastával opatrné sbližování Východu a Západu a ve svém projevu ze dne 3. října 1990 pronesl, že “sjednotit znamená naučit se sdílet”. Dva roky od sjednocení začal Weizsäcker kritizovat politické strany, a to kvůli jejich přílišnému vlivu na společnost jako celek, přičemž tak velký vliv jim ústavou nebyl udělen. Strany se dle Weizsäckera v postatě staly šestým ústavním orgánem, avšak na rozdíl od ostatních ústavních orgánů nepodléhaly žádné ústavní kontrole. Kritizoval také vysoký počet kariérních politiků, kteří nejsou odborníky ani diletanty, ale generalisty s partikulárními znalostmi pouze v politickém boji. Prezident

²¹¹ SCHRÖCK, Rudolf, 1992. Richard von Weizsäcker: eine Bildbiographie. 1. München: Heyne. ISBN B00297CSDE. s. 15.

²¹² MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. *Dějiny Německa*. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 80-710-6125-5. s. 439.

²¹³ Speech by President Richard von Weizsäcker during the Ceremony Commemorating the 40th Anniversary of the End of War in Europe and of National-Socialist Tyranny, In: *Der Bundespräsident* [online]. 8.5.1985 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2015/02/150202-RvW-Rede-8-Mai-1985-englisch.pdf?__blob=publicationFile

prohlásil, že hlavním cílem politických stran má být vyhrát nadcházející volby a nikoliv řešit dlouhodobé problémy SRN.²¹⁴

5.2.2 Srovnání

Oba dva vybraní prezidenti SRN, Heuss a Weizsäcker, si uvědomovali své ústavou dané slabé postavení. Nicméně lze spatřovat, že Heuss i Weizsäcker, oba s výrazným charakterem, neměli zájem být jen a pouze symbolickou hlavou státu. To ale neznamenal žádné velké překračování svých kompetencí. Jak můžeme vidět, oba dva prezidenti chtěli určitým způsobem politiku německého státu formovat a ovlivňovat, byť jen ve velmi omezené míře, která nebyla protiústavní, neohrozila by demokratické parlamentní uspořádání státu a která vyhovovala jak ostatním politickým kolegům, tak široké veřejnosti. Theodor Heuss si uvědomoval důležitost svého postavení, jelikož byl prvním demokraticky zvoleným prezidentem státu, který se rozhodl chopit příležitosti začít znovu od začátku a stát se kvalitní stabilní demokracií. Heuss musel mladou poválečnou republiku bránit a snažit se o zlepšování její pověsti a získávání důvěry doma a v zahraničí. Stejně tak Weizsäcker věděl, že jeho mandát rozhodně není nevýznamný. Do úřadu nastoupil v době Studené války a roku 1990 se stal prvním prezidentem sjednocené spolkové republiky. Ve výkonu svého úřadu se rozhodl využít svého řečnického umu a zájmu o zahraniční politiku. Za důležité pokládal vyrovnání se s minulostí a její přijetí, čemuž chtěl jako hlava státu prostřednictvím svých projevů pomoci. Ani jeden z prezidentů se nebál vyjádřit svůj názor, ačkoliv s ním nemusel souhlasit každý; to činili nejen prostřednictvím tisku či promluv k lidu, ale i konkrétními činy, jako na příklad odmítnutím jmenování určitých osob do státních úřadů Theodorem Heusem, který byl v této záležitosti velice aktivní. Weizsäckerova kritika politických stran a jejich role v německé společnosti byla rovněž odvážným činem. Ani jeden z vybraných dvou prezidentů však “nenatáhl” (a ani se o to nepokusil) své kompetence do takové míry, která by byla z hlediska ústavy nepřijatelná. Oba dva spolkoví prezidenti svůj úřad vykonávali zodpovědně a s úctou a působili jako integrující činitelé, což v době jejich výkonu mandátu bylo obzvláště velmi důležité.

²¹⁴ SCHRÖCK, Rudolf, 1992. s. 67-78

Závěr

Cílem práce bylo zodpovědět výzkumnou otázku:

- Z jakého důvodu je úloha prezidenta v politickém systému SRN pouze reprezentativní?

Na základě výzkumné otázky byly nadále stanoveny dvě hypotézy (H1 a H2), které zní:

- H1: Zkušenosti z Výmarské republiky dokládají, že prezident vybavený silnými pravomocemi byl jedním z faktorů, které přispěly k destrukci demokratického politického režimu.
- H2: SRN si vzhledem k *Lehre aus Weimar* zvolila slabší postavení prezidenta, které na rozdíl od silného postavení prezidenta Výmarské republiky přispívá k udržení parlamentní demokracie.

K zodpovězení výzkumné otázky a vyvrácení či potvrzení stanovených hypotéz bylo využito komparace postavení hlav států v SRN a Výmarské republice, a to jak z hlediska teorie platných ústavních textů, tak i z pohledu reálného výkonu kompetencí obou prezidentů.

Obě dvě hypotézy (H1 a H2) se v bakalářské práci podařilo potvrdit a tím tak odpovědět na stanovenou výzkumnou otázku.

Závěry z ústavně-právního srovnání dokládají skutečnost, že Výmarská ústava hlavě státu přiznávala rozsáhlé pole pro aktivní zasahování do politického dění. Formulace prezidentského úřadu v ústavě Výmarské republiky obsahovala některé problematické aspekty, kterými byl zejména článek 48 WRV (možnost nouzového zákonodárství), někdy oprávněně nazývaný jako “totalitní klauzule” umožňující velmi subjektivní výklad a článek 25 WRV (rozpuštění Říšského sněmu prezidentem na základě vlastní vůle). Ze studie politické praxe prezidentů vzešlo, že prezidenti Výmarské republiky svých silných kompetencí aktivně využívali, přičemž v případě Paula von Hindenburga za doby prezidiálních kabinetů docházelo dokonce k jejich zneužívání, a to především nouzových pravomocí dle článku 48 WRV. Říšský sněm byl v této době v podstatě vyřazován z legislativního procesu a vládlo se pomocí nouzových nařízení. Spojení Paula von Hindenburga s konzervativními elitami a jejich zákulisními intriky, ve specifické kombinaci s jeho silným postavením se stalo pro republiku fatálním. Lze tedy konstatovat,

že zkušenosti z Výmarské republiky dokládají, že prezident vybavený silnými pravomocemi byl jedním z faktorů, které přispěly k destrukci demokratického politického režimu a potvrdit tak platnost H1.

Na základě srovnání ústavního a reálného působení prezidentů se rovněž podařilo stvrdit platnost H2. Kapitola zabývající se ústavním působením prezidentů dokládá, že vzhledem k *Lehre aus Weimar* je prezidentský úřad v GG formulován způsobem, který hlavě státu v parlamentním systému přísluší a nemůže jej ohrozit. Prezidentovi pravomoci tak byly oslabeny a zastává tak v politickém systému SRN pouze reprezentativní, ceremoniální úlohu. Ačkoliv se na základě rozboru ústavního působení podařilo identifikovat i momenty, kdy se prezident SRN může stát skutečným aktérem politického dění, GG vymezuje tyto situace, kdy je prezident oprávněn do politického dění zasáhnout (rezervní funkce), poměrně striktně. Slabší ukotvení prezidentského úřadu v SRN je viditelné již u volby hlavy státu, která je nepřímá; prezident se tak při svých aktech nemůže opírat o legitimitu danou voliči, jako to bylo umožněno druhému prezidentovi Výmarské republiky Paulu von Hindenburgovi. Stejně tak se ústavodárci poučili z neblahých zkušeností s výše zmiňovaným článkem 48 a rozhodování o nouzovém zákonodárství vložili do rukou vlády, které musí dát souhlas Spolková rada. Prezident pak může jen formálně vyhlásit pro určitý návrh zákona nouzový stav zákonodárství. Stejně tak byl prezident zbaven vrchního vedení ozbrojených sil, rovněž na základě vzniklých nepříjemností za Výmarské republiky, kdy se Reichswehr postupně čím dál více dostával do vlivné pozice vůči Paulu von Hindenburgovi. Rozbor reálného působení prezidentů potvrdil, že jednotlivé osobnosti, které úřad prezidenta zastávali (včetně současného prezidenta Franka-Waltera Steinmeiera), skutečně jednali dle ústavou nastavených pravidel, chovali k úřadu úctu a respekt a “nenatahovali” své pravomoci protiústavním směrem. Pokud měl prezident pocit, že svými činy mohli překročit svůj mandát či ztráct důvěru občanů a ostatních politiků, raději z úřadu odstoupil, což dokládají rezignace H. Köhlera a Ch. Wulffa. Německý parlament funguje bez formativního politického vlivu prezidenta a jeho přímých demokratických nástrojů, což je velice klíčové pro stabilitu parlamentarismu. Lze tedy tvrdit, že si SRN zvolila slabší postavení prezidenta, které na rozdíl od silného postavení prezidenta Výmarské republiky přispívá k udržení parlamentní demokracie. Byla tak potvrzena platnost H2.

Důležitou oporou pro dosažení cíle bakalářské práce byla kromě klíčových dvou kapitol rovněž úvodní kapitola obsahující obecnou klasifikaci politických režimů a postavení hlavy státu v nich. Umožnila nám formovat představy, jakým způsobem by z teoretického pohledu měl daný politický systém a prezident v něm fungovat, jak by měly být nastavené vztahy mezi jednotlivými složkami moci. Postavení hlavy státu v určitém politickém systému je podstatné, může pomoci jeho stabilitě či naopak, posouvat jej jiným směrem. Aby se dalo odpovědět na otázku, proč je úloha prezidenta v SRN pouze reprezentativní, bylo nezbytné charakterizovat parlamentní typ politického systému a postavení prezidenta příslušící tomuto typu. To nám umožnilo vyvozovat závěry z hlavních dvou kapitol. Jelikož metodologií práce je komparace, klasifikace politického systému Výmarské republiky nemohla být opomenuta. Ačkoliv mohou být ohledně specifikace politického systému Výmarské republiky vedeny spory, v práci bylo přijato pojetí politologa G. Sartoriho, který klasifikuje Výmar jako režim poloprezidentský. Výmarská republika byla zpočátku zamýšlena jako parlamentní demokracie pouze se silnou pozicí prezidenta, jelikož tehdy při jejím vzniku neexistovalo povědomí o systému poloprezidentském. Prvky poloprezidentského systému jsou ve Výmarské republice však zcela zřejmé; jedná se zejména o duální strukturu autority, silného prezidenta s významnými kompetencemi, přímá volba hlavy státu posilující její legitimitu a další.

Jako nezbytné se jevílo zařazení kapitoly zabývající se vznikem prezidentských úřadů ve Výmaru a v SRN. Výmarská ústava obsahovala deficity, které se s postupujícím vývojem stávali více viditelnými, což se týká také úřadu prezidenta. Záměrem tvůrců ústavy však nebylo vložit do samotné ústavy prvky sebedestrukce. Naopak, říšský prezident měl být původně protipólem silnému říšskému sněmu a zárukou ústavnosti, čímž měla být zajištěna rovnováha moci. Vznik úřadu v SRN je naprosto klíčový vzhledem k *Lehre aus Weimar*. V SRN je jednoznačná diskontinuita ústavního práva, jelikož GG je dokumentem, jenž byl psán s neustálým přemýšlením nad deficity Výmarské ústavy, se snahou se z chyb Výmaru poučit. *Lehre aus Weimar* se odráží i v nové formulaci úřadu spolkového prezidenta, který měl odpovídat parlamentní demokracii, režimu, který si SRN po skončení války zvolila.

Poslední kapitola, exkurz, zkoumající vliv konkrétních prezidentů na výkon úřadu, doplnila klíčové kapitoly a posloužila k upevnění závěrů, které z kapitol zabývajících se ústavním a reálným působením prezidentů vplynuly. Byli zvoleni dva výrazní spolkové

prezidenti, první prezident SRN T. Heuss a první prezident sjednocené SRN Richard von Weizsäcker a dva prezidenti Výmarské republiky, F. Ebert a Paul von Hindenburg. Došlo k definitivnímu potvrzení, že Ebert i Hindenburg s cílem ovlivňovat politickou situaci využívali svých silných kompetencí, které jim ústava svěřila. Za úřadování Hindenburga a prezidiálních kabinetů došlo dokonce k využívání nouzových nařízení jako standardního způsobu vlády, což vedlo k deaktivaci parlamentu a oslabení republiky. Spolkový prezident Heuss a Weizsäcker, ačkoliv si uvědomovali své ústavou dané, především reprezentativní postavení, oba chtěli určitou roli ve formování politiky státu sehrát. Všechny jejich činy byly však z hlediska ústavy parlamentního režimu přijatelné a prezidenti působili jako integrující činitelé, podporující demokratičnost své země.

Lze tedy konstatovat, že podoba prezidentského úřadu SRN vychází z negativních zkušeností Výmarské republiky, kde prezident vybavený silnými pravomocemi sehrál v destrukci demokratického politického systému určitou roli. Proto byl na základě *Lehre aus Weimar* nově formulován úřad prezidenta s oslabenými pravomocemi, který má přispívat stabilitě parlamentní demokracie v SRN.

Summary

The purpose of the work was to answer the research question:

- Why is the role of the president in the German political system only representative?

Based on the research question, two hypotheses (H1 and H2) can be further established:

- H1: The experience of the Weimar Republic shows that a president with strong powers was one of the factors that contributed to the destruction of a democratic political system.
- H2: Germany has chosen a weaker presidency over *Lehre aus Weimar*, which, unlike the strong position of the president of the Weimar Republic, contributes to maintaining parliamentary democracy.

A comparison of the position of the heads of state in Germany and the Weimar Republic was used to answer the research question and refute or confirm the established hypotheses, both in terms of the theory of valid constitutional texts and in terms of the actual exercise of the competencies of both presidents.

Both hypotheses (H1 and H2) were confirmed in the bachelor's thesis and thus answer the established research question.

The conclusions from the constitutional-legal comparison prove the fact that the Weimar Constitution granted the head of state a large field for active interference in political events. The formulation of the presidency in the Constitution of the Weimar Republic contained some problematic aspects, in particular Article 48 of the WRV (emergency legislation), sometimes rightly referred to as a "totalitarian clause" allowing a very subjective interpretation, and Article 25 of the WRV (dissolution of the Reichstag by the President). The study of presidents' political practice showed that the presidents of the Weimar Republic actively used their strong competencies, and in the case of Paul von Hindenburg during the time of presidential cabinets, they even abused them, especially the emergency powers under Article 48 of the WRV. At that time, the Reichstag was essentially excluded from the legislative process and was governed by emergency regulations. Paul von Hindenburg's connection with the conservative elites and their behind-the-scenes intrigues, combined with his strong position, became fatal for the republic. It can therefore be stated that the experience of the Weimar Republic shows that a

president with strong powers was one of the factors that contributed to the destruction of a democratic political system and thus confirm the validity of H1.

Based on a comparison of the constitutional and real activities of the presidents, the validity of H2 was also confirmed. The chapter dealing with the constitutional functioning of presidents shows that, in view of Lehre aus Weimar, the presidency in the GG is formulated in a way that belongs to the head of state in the parliamentary system and cannot endanger it. The president's powers have thus been weakened and he is playing only a representative, ceremonial role in the German political system. Although the analysis of the constitutional process also identified the moments when the German president can become a real actor in political events, GG defines these situations, when the president is entitled to intervene in political events (reserve functions), quite strictly. The weaker anchoring of the presidency in Germany is already visible in the election of the head of state, which is indirect; the president cannot thus rely on the legitimacy given to the electorate in his acts, as was allowed to the second president of the Weimar Republic, Paul von Hindenburg. Likewise, the legislators learned from the unfortunate experience with the above-mentioned Article 48 and placed decisions on emergency legislation in the hands of the government, which must be approved by the Federal Council. The president can then only formally declare a state of emergency for a certain bill. Likewise, the president was deprived of the top leadership of the armed forces, also on the basis of the inconveniences of the Weimar Republic, when the Reichswehr gradually became increasingly influential vis-à-vis Paul von Hindenburg.

The analysis of the real activities of the presidents confirmed that the individual personalities who held the office of president (including the current president Frank-Walter Steinmeier) actually acted according to the constitutional rules, treated the office with respect and did not "stretch" their powers in an unconstitutional direction. If the president felt that their actions could exceed their mandate or lose the confidence of citizens and other politicians, he preferred to resign, as evidenced by the resignations of H. Köhler and Ch. Wulff. The German parliament operates without formative political influence of the president and his direct democratic instruments, which is very important for the stability of parliamentarism. It can therefore be argued that Germany has chosen a weaker position for the President, which, in contrast to the strong position of the President of the Weimar

Republic, contributes to the maintenance of parliamentary democracy. The validity of H2 was thus confirmed.

In addition to the two key chapters, the introductory chapter containing a general classification of political regimes and the position of the head of state in them was an important support for achieving the bachelor's goal. It allowed us to form ideas of how, from a theoretical point of view, a given political system and the president should function in it, how relations between individual branches of power should be set up. The position of the head of state in a certain political system is essential, it can help its stability or, conversely, move it in another direction. In order to answer the question why the role of the president in Germany is only representative, it was necessary to characterize the parliamentary type of political system and the position of the president belonging to this type. This allowed us to draw conclusions from the two main chapters.

Since the methodology of the work is a comparison, the classification of the political system of the Weimar Republic could not be omitted. Although there may be disputes about the specification of the political system of the Weimar Republic, the work adopted the concept of political scientist G. Sartori, who classifies Weimar as a semi-presidential regime. The Weimar Republic was initially intended as a parliamentary democracy with only a strong presidential position, as there was no awareness of a semi-presidential system at the time of its creation. However, elements of a semi-presidential system are quite clear in the Weimar Republic; it is mainly a dual structure of authority, a strong president with important competencies, direct election of the head of state strengthening his legitimacy and more.

The inclusion of a chapter dealing with the establishment of presidential offices in Weimar and Germany seemed necessary. The Weimar Constitution contained deficits that became more visible as things progressed, including the presidency. However, the intention of the creators of the constitution was not to insert elements of self-destruction into the constitution itself. On the contrary, the imperial president was originally intended to be the opposite of a strong imperial assembly and a guarantee of constitutionality, thus ensuring a balance of power. The establishment of an office in Germany is absolutely crucial with regard to *Lehre aus Weimar*. In Germany, there is a clear discontinuity of constitutional law, as the GG is a document that was written with constant reflection on the deficits of the Weimar Constitution, with an effort to learn from the mistakes of Weimar.

Lehre aus Weimar is also reflected in the new wording of the office of Federal President, which was to correspond to parliamentary democracy, the system that Germany chose after the end of the war.

The last chapter, an excursion examining the influence of specific presidents on the performance of the office, supplemented key chapters and served to consolidate the conclusions that emerged from the chapters dealing with the constitutional and real activities of presidents. Two prominent federal presidents were elected, the first president of Germany, T. Heuss and the first president of a united Germany, Richard von Weizsäcker, and two presidents of the Weimar Republic, F. Ebert and Paul von Hindenburg. It was definitively confirmed that both Ebert and Hindenburg used the strong competences entrusted to them by the Constitution to influence the political situation. Under Hindenburg and the presidential cabinets, emergency regulations were even used as the standard form of government, leading to the deactivation of parliament and the weakening of the republic. Federal President Heuss and Weizsäcker, although aware of their constitutional, especially representative, position, both wanted to play a role in shaping state policy. However, all their actions were acceptable from the point of view of the constitution of the parliamentary system, and the presidents acted as integrating actors, supporting the democracy of their country.

It can be stated that the form of the German presidency is based on the negative experience of the Weimar Republic, where a president with strong powers played a role in the destruction of a democratic political system. Therefore, on the basis of *Lehre aus Weimar*, the office of the President with weakened powers was newly formulated, which is to contribute to the stability of parliamentary democracy in Germany.

Použitá literatura

Publikované prameny

Die Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919. In: documentArchiv.de [Hrsg.]. Dostupné z: <http://www.documentArchiv.de/wr/wrv.html/>

Zákon z 10. března 1925 o zastupování říšského prezidenta: Gesetz über die Stellvertretung des Reichspräsidenten (10.03.1925), in: [documentArchiv.de](http://www.documentArchiv.de) [Hrsg.], URL: http://www.documentArchiv.de/wr/rp_stellv_ges.html, Stand: 12.2.2020., novelizován v prosinci 1932.

Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. Bonn: Bundeszentrale für politische Bildung.

Literatura

BEYME, Klaus von, 2017. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland: Eine Einführung*. 12. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer Fachmedien Wiesbaden. ISBN 978-3-658-14498-2.

BLAHOŽ, Josef, Vladimír BALAŠ a Karel KLÍMA, 2015. *Srovnávací ústavní právo*. 5., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-687-7.

BRACHER, Karl Dietrich, 2000. *Die Auflösung der Weimarer Republik*. Droste. ISBN 978-3770009084.

BUCHER, Peter a Kurt Georg WERNICKE, 1981. *Der Parlamentarische Rat: Der Verfassungskonvent auf Herrenchiemsee*. Boppard am Rhein: Harald Boldt Verlag. ISBN 3-7646-1671-7.

BÜTTNER, Ursula, 2008. *Weimar: Die überforderte Republik 1918-1933. Leistung und Versagen in Staat, Gesellschaft, Wirtschaft und Kultur*. 1. Klett-Cotta. ISBN 978-3608943085.

CABADA, Ladislav a Michal KUBÁT, 2004. *Úvod do studia politické vědy*. 2. rozš. a dopl. vyd. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3263-7.

DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra a Jiří KUNC, 1994. *O přechodech k demokracii*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-901-4248-6.

- FIALA, Petr, Petr ROŽŇÁK, Klaus SCHUBERT a Vojtěch ŠIMÍČEK, 1994. *Politický systém Spolkové republiky Německo*. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0907-1.
- FILIP, Jan, Jan SVATOŇ a Josef ZIMEK, 1997. *Základy státovědy*. Vyd. 2. přeprac. Brno: Masarykova univerzita. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1575-6.
- FULBROOK, Mary, 2010. *Dějiny moderního Německa: od roku 1918 po současnost*. 1. Praha: Grada. D (Grada). ISBN 978-80-247-3104-9.
- HEYWOOD, Andrew, 2004. *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia. Politologie (Eurolex Bohemia). ISBN 80-864-3295-5.
- HUBER, Ernst Rudolf, 1995. *Deutsche Verfassungsgeschichte Seit 1789*. 2. Stuttgart: W. Kohlhammer. ISBN 978-3-17-013502-4.
- JÄCKEL, Eberhard, 2004. *Německé století: Historická bilance*. 1. Praha: Argo. Dějiny Evropy (Argo). ISBN 80-720-3617-3.
- JEŘÁBEK, Martin a kol., 2010. *Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: Institucionální a systémové ukotvení*. Plzeň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 987-80-87094-15-0.
- KAHL, Wolfgang, Christian WALDHOFF a Christian WALTER, 2020. *Bonner Kommentar zum Grundgesetz*. 203. C.F. Müller. ISBN 978-3-8114-1053-4.
- KLOKOČKA, Vladimír, 2006. *Ústavní systémy evropských států: (srovnávací studie)*. 2., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Linde. ISBN 80-720-1606-7.
- KLOKOČKA, Vladimír a Eliška WAGNEROVÁ, 2004. *Ústavy států Evropské unie*. 2. vyd. Praha: Linde. ISBN 80-720-1466-8.
- KOLB, Eberhard, 2012. *Die Weimarer Republik*. 8. OLDENBOURG. ISBN 9783486712674.
- KUBÁT, Michal a Tomáš LEBEDA, 2014. *O komparativní politologii a současné české politice: Miroslavu Novákovi k 60. narozeninám*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2479-2

- KURTENACKER, Sabine, 2017. *Der Einfluss politischer Erfahrungen auf den Verfassungskonvent von Herrenchiemsee*. Utzverlag. ISBN 978-3831646319.
- KYSELA, Jan, 2004. *Dvoukomorové systémy: teorie, historie a srovnání dvoukomorových parlamentů*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-864-3289-0.
- MANN, Golo, 1993. *Dějiny Německa 1919 – 1945*, Praha.
- MOMMSEN, Hans, 2018. *Die verspielte Freiheit: Aufstieg und Untergang der Weimarer Republik*. Propyläen Verlag. ISBN 9783549074992.
- MORAVCOVÁ, Dagmar, 2006. *Výmarská republika: problémy demokracie v Německu 1918-1932*. 1. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-1176-7.
- MÖLLER, Horst, 2004. *Die Weimarer Republik: eine unvollendete Demokratie*. 7., erw. und aktualisierte Neuaufl. München: Deutscher Taschenbuch Verlag. ISBN 978-3-423-34059-5.
- MÜHLHAUSEN, Walter, 2006. *Friedrich Ebert 1871 – 1925: Reichspräsident der Weimarer Republik*. 2. Verlag J.H.W. Dietz Nachf. ISBN 978-3-8012-4164-3.
- MÜLLER, Helmut M., Hanna VOLLRATH a Karl-Friedrich KRIEGER, 1995. *Dějiny Německa*. 2. Praha: Nakladatelství Lidové noviny. Dějiny států. ISBN 80-710-6125-5.
- NICLAUSS, Karl-Heinz, 2015. *Kanzlerdemokratie: Regierungsführung von Konrad Adenauer bis Angela Merkel*. 3. Wiesbaden: Springer VS. ISBN 978-3-658-02397-3.
- NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*. Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7.
- NOVÁK, Miroslav, 1997. *Systémy politických stran: úvod do jejich srovnávacího studia*. 1. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 80-858-5022-2
- NOVÁK, Miroslav, Lubomír BROKL, Petr DRULÁK, et al., 2019. *Úvod do studia politiky*. Druhé vydání, rozšířené a doplněné. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-263-0.
- RUDZIO, Wolfgang, 2019. *Das politische System der Bundesrepublik Deutschland*. 10. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften. ISBN 978-3658227234.

- ŘÍCHOVÁ, Blanka, 2002. *Úvod do současné politologie: Srovnávací analýza demokratických politických systémů*. 1. Praha: Portál. ISBN 80-717-8628-4.
- SARTORI, Giovanni, 2011. *Srovnávací ústavní inženýrství: zkoumání struktur, podnětů a výsledků*. 2. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-048-3.
- SCHMIDT, Manfred G., 2008. Germany: The Grand Coalition State. COLOMER, Joseph. *Comparative European Politics: Political Institutions in Europe*. 3. Routledge. ISBN 978-0415437561.
- SCHMIDT, Siegmund, Werner LINK a Reinhard WOLF, 2007. *Handbuch zur deutschen Außenpolitik*. 1. VS Verlag für Sozialwissenschaften. Springer Fachmedien Wiesbaden. ISBN 978-3-531-90250-0.
- SCHRÖCK, Rudolf, 1992. *Richard von Weizsäcker: eine Bildbiographie*. 1. München: Heyne. ISBN B00297CSDE.
- SHUGART, Matthew S. a John M. CAREY, 1992. *Presidents and Assemblies: Constitutional Design and Electoral Dynamics*. New York: Cambridge University Press. ISBN 9780521429900.
- STOLLEIS, Michael, 2014. *History of Social Law in Germany*. 1. Springer-Verlag Berlin Heidelberg. ISBN 978-3-642-38454-7.
- TRÜTZCHLER, Jan, 2011. *Die Weimarer Republik*. 2. Wochenschau Verlag. ISBN 978-3899745825.
- PYTA, Wolfram, 2007. *Hindenburg*. 3. Siedler. ISBN 978-3886808656.
- WANDERSLEB, Hermann, 1922. *Der Präsident in der Vereinigten Staaten von Nordamerika, Frankreich und im Deutschen Reiche*, Berlin, passim
- WINKLER, Heinrich August, 2018. *Weimar 1918-1933: Die Geschichte der ersten deutschen Demokratie*. 3. Deutschland: C.H.Beck Paperback. ISBN 978-3-406-72692-7.
- WITT, Peter Christian, 2008. *Friedrich Ebert*. 1. Verlag J.H.W. Dietz Nachf. ISBN 978-3-8012-0386-3.

Kapitoly ve sbornících

JAVŮREK, Petr. 2008. „*Prezidenti poloprezidentských systémů.*“ In Novák, Brunclík (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě.* Praha, Dokořán.

KARLAS, Jan, 2008. Komparativní případová studie. DRULÁK, Petr a kol. *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích.* 1. Praha: Portál, s. 62-91. ISBN 978-80-7367-385-7.

LEBEDA, Tomáš. 2008. „*Volební pravidla pro prezidentské volby. Komparativní analýza 142 zemí.*“ In Novák, Brunclík (eds.): *Postavení hlavy státu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě.* Praha, Dokořán.

STRAHALOVÁ, Šárka, 2008. Spolková republika Německo: koaliční proměny kancléřské demokracie. DVOŘÁKOVÁ, Vladimíra. *Komparace politických systémů: Základní modely demokratických systémů.* 1. V Praze: Oeconomica. ISBN 978-80-245-1357-7.

Odborné články

BRACHER, Karl Dietrich, 1955. Die Auflösung der Weimarer Republik: Eine Studie zum Problem des Machtverfalls in der Demokratie. *The American Historical Review* [online]. Stuttgart and Düsseldorf: Ring Verlag, 1957, **3(62)**, 620-621 [cit. 2020-04-20]. Dostupné z: <https://academic.oup.com/ahr/article-abstract/62/3/620/80264?redirectedFrom=fulltext>

BRUNCLÍK, Miloš a Michal KUBÁT, 2014. Parliamentarism or semi-presidentialism? A dispute over classification of Central European democratic regimes. *Středoevropské politické studie Central European Political Studies Review* [online]. **16(2-3)** [cit. 2019-11-27]. DOI: 10.5817/CEPSR.2014.23.118. ISSN 12127817. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4493>

BRUNSCHWIG, Henri, Erwin FAUL a Herman LUTZ, Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr. In: *Institut für Zeitgeschichte: Leibniz Institute for Contemporary History* [online]. 1954 [cit. 2020-02-21]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1954_4_5_vogelsang.pdf.

CALDWELL, Peter C, 2013. Hugo Preuss's Concept Of The Volk: Critical confusion or sophisticated conception. *University of Toronto Law Journal* [online]. **63(3)**, 347-384 [cit.

2020-01-23]. DOI: 10.3138/utlj.63.3.261112. ISSN 0042-0220. Dostupné z:
<https://utpjournals.press/doi/10.3138/utlj.63.3.261112>.

CONDON, Sebastian, 2010. *Drafting the disaster: The Conceptions of the Drafters of the Weimar Constitution with Regard to the Powers of the President*. Australia. Dissertation. The University of Queensland.

DUVERGER, Maurice, A New Political System Model: Semi-presidential Government. *European Journal of Political Research*. **1980**(8), 165-187.

ELGIE, Robert, 2004. Semi-Presidentialism: Concepts, Consequences and Contesting Explanations. *Political Studies Review* [online]. **2**(3), 314-330 [cit. 2020-04-19]. DOI: 10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x. ISSN 1478-9299. Dostupné z:
<http://journals.sagepub.com/doi/10.1111/j.1478-9299.2004.00012.x>.

ERDMANN, Karl Dietrich, Die Geschichte der Weimarer Republik als Problem der Wissenschaft. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* [online]. 1955, **3**(1) [cit. 2020-05-04]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1955_1_1_erdmann.pdf.

FALTER, Jürgen W. The Two Hindenburg Elections of 1925 and 1932: A Total Reversal of Voter Coalitions. *Historische Sozialforschung* [online]. GESIS - Leibniz Institute for the Social Sciences, 1990, **25**, 217-232 [cit. 2020-07-28]. Dostupné z:
<https://www.jstor.org/stable/pdf/23608831.pdf?refreqid=excelsior%3A548a21c77a5f6d9a13d201d38976479f>.

GELLER, Jay Howard, 2006. Theodor Heuss and German-Jewish Reconciliation after 1945. In: *German Politics and Society* [online]. [cit. 2020-03-21]. DOI: <https://doi.org/10.3167/104503006780681902>. Dostupné z:
<https://www.berghahnjournals.com/view/journals/gps/24/2/gps240201.xml>.

JIRÁSKOVÁ, Věra, Volby spolkového prezidenta. *Politologická revue* [online]. 2004, **10/2004**(2), 25-36 [cit. 2020-01-23]. Dostupné z:
<https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=38491>

KORTE, Karl-Rudolf, Vorzeitige Auflösung des Bundestages. In: *Bundeszentrale für politische Bildung* [online]. Bonn, 20.5.2009 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z:
<https://www.bpb.de/politik/wahlen/bundestagswahlen/62555/aufloesung-des-bundestages>

KOUBA, Karel, Prezidentské, poloprezidentské a parlamentní systémy demokracie.

In: *ResearchGate* [online]. Leden 2010 [cit. 2019-11-27]. Dostupné z:

https://www.researchgate.net/profile/Karel_Kouba/publication/285055811_Prezidentske_p_oloprezidentske_a_parlamentni_systemy_demokracie/links/565b59d108ae4988a7ba8196.pdf

LANGE, Erhard H. M. Die Diskussion um die Stellung des Staatsoberhauptes 1945–1949 mit besonderer Berücksichtigung der Erörterungen im Parlamentarischen

Rat. *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte* [online]. 1978, **26**(4) [cit. 2020-07-29]. Dostupné z: https://www.ifz-muenchen.de/heftarchiv/1978_4_4_lange.pdf.

LEY, Richard, Die Auflösung der Parlamente im deutschen Verfassungsrecht. *Zeitschrift Für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 1981, **12**(3), 367-377 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/24218277?read-now=1&seq=1>.

SIEBERER, Ulrich, Lehren aus Weimar? Die erste Geschäftsordnung des Deutschen Bundestages von 1951 zwischen Kontinuität und Reform. *Zeitschrift für Parlamentsfragen* [online]. Nomos Verlagsgesellschaft mbH, 2016, **47**(1), 3-25 [cit. 2020-05-04]. ISSN 0340-1758. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/43977088>.

SIETZY, Konstantin, Friedrich Ebert and the Weimar Republic. In: *Academia* [online]. 2011 [cit. 2020-03-21]. Dostupné z:

https://www.academia.edu/5096933/Friedrich_Ebert_and_the_Weimar_Republic.

VOSSSEN, Lars, *Reichspräsident Paul von Hindenburg 1930-1934. Eine Studie über die Bedeutung der Persönlichkeit beim Übergang von der Weimarer Republik zum Dritten Reich* [online]. 2015 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z:

<https://slub.qucosa.de/api/qucosa%3A7428/attachment/ATT-0/>.

Internetové zdroje

29. März und 26. April 1925, Wahl zum Reichspräsidenten. In: *Wahlen in der Weimarer Republik* [online]. Dostupné z:

<http://www.gonschior.de/weimar/Deutschland/Praesidenten.html>

Die Bundespräsidenten seit 1949. In: *Deutscher Bundestag* [online]. Dostupné z: <https://web.archive.org/web/20130403120628/http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/weitereaufgaben/bundesversammlung/bundespraesidenten/index.html>

Joachim Gauck ist Bundespräsident, In: *Spiegel* [online]. 18.03.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.spiegel.de/politik/deutschland/joachim-gauck-zum-deutschen-bundespraesidenten-gewaehlt-a-822029.html>

German MPs back human rights activist as candidate to be next president, In: *The Guardian* [online]. 19.2.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2012/feb/19/germany-president-candidate-joachim-gauck>

LUNGESCU, Oana. Why did German President Horst Koehler resign? In: *BBC news* [online]. Berlin [cit. 2020-06-23]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/10207180>

Merkel candidate Wulff wins presidency on third attempt, In: *BBC news* [online]. 30.6.2010 [cit. 2020-03-10]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/10470309>

NOACK, Rick, Angela Merkel has few options left to govern Germany. In: *The Washington Post* [online]. 20.11.2017 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.washingtonpost.com/gdpr-consent/?next_url=https%3a%2f%2fwww.washingtonpost.com%2fnews%2fworldviews%2fwfp%2f2017%2f11%2f20%2fangela-merkel-has-few-options-left-to-govern-germany%2f

Resignation of Federal President Christian Wulff. In: *Der Bundespräsident* [online]. 2012. Dostupné z: <https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Reden/EN/ChristianWulff/Reden/2012/120217-Resignation.html>

Speech by President Richard von Weizsäcker during the Ceremony Commemorating the 40th Anniversary of the End of War in Europe and of National-Socialist Tyranny, In: *Der Bundespräsident* [online]. 8.5.1985 [cit. 2020-01-20]. Dostupné z: https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2015/02/150202-RvW-Rede-8-Mai-1985-englisch.pdf?__blob=publicationFile

Theodor Heuss (1949 - 1959), In: *Der Bundespräsident* [online]. [cit. 2020-03-21]. Dostupné z: <http://www.bundespraesident.de/DE/Die-Bundespraesidenten/Theodor-Heuss/theodor-heuss-node.html>

Wahltriumph: Gauck ist neuer deutscher Bundespräsident, In: *Die Presse* [online].
18.03.2012 [cit. 2020-02-12]. Dostupné z:
<https://www.diepresse.com/741268/wahltriumph-gauck-ist-neuer-deutscher-bundesprasident>

Teze bakalářské práce

Zdůvodnění výběru práce

Téma bakalářské práce je relevantní z historického hlediska a poučení se z chyb minulosti. V Německu během let 1918-1933 existovala šance na vytvoření stabilního demokratického systému –

tento potenciál však nebyl využit a vyskytly se naopak problémy. Důležitou roli sehrály určité vnitropolitické konstelace, které v důsledku způsobily oslabení demokratických struktur. Silné postavení prezidenta Paula von Hindenburga v politickém systému Výmarské republiky představovalo faktor, jenž v podkopání demokratického státu sehrál velkou roli. Jedním z řady ustanovení, jež byla začleněna do Základního zákona za účelem vyšší stability demokratického režimu, se tak stalo oslabení pozice prezidenta (republikánský parlamentarismus). Politický vývoj Spolkové republiky Německo (SRN), která přijala svůj Základní zákon v roce 1949, ukázal, že německý stát je schopen konstituovat a udržet demokratické instituce plnící svou roli.

Předpokládaný cíl

Tato bakalářská práce prostřednictvím komparativní metody porovnává pravomoce a postavení prezidenta v politickém systému Výmarské republiky a Spolkové republiky Německo. Významné politické, mocenské a vojenské postavení prezidenta Výmarské republiky vybaveného kompetencemi podle článku 48 WRV notně přispělo k podkopání parlamentarismu republiky v letech 1930-1933. Spojení tehdejšího prezidenta Paula von Hindenburga s konzervativními elitami a zájmovými uskupeními východopruských junkerů se stalo pro republiku fatálním, a prezident tak byl význačným faktorem v důsledku vedoucím ke změně podoby státního systému Německa. Porovnání prezidentských úřadů obou politických systémů (způsob volby, ústavní pravomoci, reálné využití pravomocí, politický a jiný vliv) si klade za cíl dokázat, že Spolková republika Německo je parlamentní demokracií se slabým prezidentem, kdežto republiku Výmarskou lze řadit mezi demokracie semi-prezidentské. Cílem této bakalářské práce je odpovědět na výzkumnou otázku, zda je vzhledem k historické zkušenosti v porovnání s postavením prezidenta Výmarské republiky pozice prezidenta SRN oslabena.

Metodologie práce

Jako metoda bakalářské práce byla zvolena komparativní případová studie. Komparativní studie zkoumá dva nebo více případů a provádí jejich srovnávací analýzu. V této bakalářské práci se jedná o srovnání případů dvou, tedy postavení prezidenta v politickém systému Výmarské republiky a Spolkové republiky Německo. Hlavním kritériem zkoumání je ústavně právní vymezení a praxe výkonu úřadu prezidenta. Shromážděné poznatky jsou následně analyzovány. Jelikož práce sleduje vývoj instituce prezidenta v různých časových úsecích, jedná o komparaci diachronní. Z epistemologického hlediska je v práci sklouben přístup vysvětlující s přístupem interpretativním.

Základní charakteristika tématu

Spolková republika Německo přijetím Základního zákona v roce 1949 postavila svůj politický a ústavní systém na novém základě. Jeho podoba byla ovlivněna krizí Výmarské republiky a následným nacistickým režimem. Krize Výmarské republiky byla typickým příkladem “narušování ústavně pluralitního systému” v důsledku kombinace několika faktorů, jako byla politická polarizace, vzestup antisystémových stran, nestabilita vlád či právě příliš silné kompetence prezidenta. Tato bakalářská práce se věnuje právě poslednímu zmíněnému faktoru, jímž je prezident a jeho pravomoci. Autorka pomocí komparativní metody porovnává pozici prezidenta v politickém systému Výmarské republiky s pozicí prezidenta Spolkové republiky Německo. Vzhledem k historickým zkušenostem je zde jednoznačná diskontinuita německého ústavního práva – Základní zákon z roku 1949 nově postuloval úřad prezidenta s notně omezenými pravomocemi. Spolková republika Německo je tak parlamentním systémem se slabým prezidentem bez přímé demokratické legitimacy, na rozdíl od Výmarské republiky, jež lze zařadit mezi demokracie semi-prezidentské.

Předpokládaná struktura práce

1. Úvod
2. Teoretický rámec: obecná klasifikace hlavy státu
Semi-prezidentský režim
Parlamentní režim
3. Historické souvislosti
Výmarská republika a její krize
Nový začátek po roce 1945

4. Postavení prezidenta v politickém systému Výmarské republiky
5. Postavení prezidenta v politickém systému Spolkové republiky Německo
6. Srovnání prezidentských úřadů
- Ústavní působení
- Reálné působení
7. Shrnutí

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů)

1. BEYME, Klaus von. 2017. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland: Eine Einführung. Wiesbaden: VS Verlag Sozialwissenschaften.
2. BRACHER, Karl Dietrich., 1991. The German Dictatorship: The Origins, Structure and Consequences of National Socialism. London
3. DE WILDE, Marc, 2010. The state of emergency in the Weimar Republic Legal disputes over Article 48 of the Weimar Constitution. The Legal History Review [online]. 78(1), 135-158 [cit. 2018-06-12]. DOI: 10.1163/157181910X487341. ISSN 00407585.
Dostupné z: <http://booksandjournals.brillonline.com/content/journals/10.1163/157181910x487341>
4. ELGIE, Robert. 1999. Semipresidentialism in Europe. Oxford: Oxford University Press
5. FEUCHTWANGER, Edgar, 1994. The Weimar Republic — A failure of representative institutions?. Parliaments, Estates and Representation [online]. 14(2), 159-170 [cit. 2018-06-12]. DOI: 10.1080/02606755.1994.9525858. ISSN 0260-6755. Dostupné z : <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/02606755.1994.9525858>
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland, Juli 2017, (<http://www.gesetze-iminternet.de/gg/index.html>)

7. JERÁBEK, Martin a kol., 2010. Srovnání politických systémů Německa a Rakouska: Institucionální a systémové ukotvení. Plz

eň: Filozofická fakulta Západočeské univerzity v Plzni. ISBN 987-80-87094-15-0.

8. RUDZIO, Wolfgang. 2015. Das politische System der Bundesrepublik Deutschland. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissens

chaften.

9. Verfassung des Deutschen Reichs vom 11. August 1919 (Weimarer Reichsverfassung)

10. WOLFRUM, Edgar. 2008. Zdařilá demokracie. Dějiny spolkové republiky Německo od jejích počátků až po dnešek. Brno: Ba

rrister & Principal.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Článek 48 Výmarské ústavy v češtině

Příloha č. 2: Seznam prezidentů SRN

Příloha č. 3: Výsledky voleb říšského prezidenta roku 1925

Příloha č. 4: Výsledky voleb říšského prezidenta roku 1932

Příloha č. 5: Výsledky voleb spolkového prezidenta 1949

Příloha č. 6: Výsledky voleb spolkového prezidenta 1984

Příloha č. 7: Vybrané citace z projevu prezidenta Richarda von Weizsäckera z 8. května 1985 v angličtině

1) Článek 48 Výmarské ústavy v češtině

ČLÁNEK 48.

Když určitá země neplní povinnosti, ke kterým jí zavazuje říšská ústava nebo říšské zákony, může říšský prezident vůči ní použít ozbrojené moci.

V případě, že je narušována nebo ohrožena veřejná bezpečnost a pořádek, říšský prezident může na území celé Říše přijmout nutná opatření a přiměřeně zakročit pomocí ozbrojené moci.

Z tohoto důvodu smí prezident přechodně zrušit ustanovení obsažena zcela nebo částečně v čl. 114, 117, 118, 123, 124 a 153.

Podle odst. 1 nebo odst. 2 tohoto článku musí prezident dát celou záležitost bezodkladně na vědomí říšskému sněmu. Ustanovení jsou zrušena na návrh říšského sněmu.

Při nebezpečí odkladu může zemská vláda pro svoji oblast použít prozatímní ustanovení odst. 2. Opatření jsou na návrh říšského presidenta nebo říšského sněmu zrušena.

Bližší určuje říšský zákon.

Zdroj: Ústava Německé říše z 11. srpna 1919 (Výmarská ústava), 1994. *Dokumenty ke studiu moderních dějin státu a práva*. Brno: Masarykova univerzita, s. 50-85. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-0859-8. s. 61.

2) Seznam prezidentů SRN

Jméno prezidenta	V úřadě od	V úřadě do	Nominant
Theodor Heuss	13. září 1949	12. září 1959	FDP
Heinrich Lübke	13. září 1959	30. června 1969	CDU
Gustav Heinemann	1. července 1969	30. června 1974	SPD
Walter Scheel	1. července 1974	30. června 1979	FDP
Karl Carstens	1. července 1979	30. června 1984	CDU
Richard von Weizsäcker	1. července 1984	30. června 1994	CDU
Roman Herzog	1. července 1994	30. června 1999	CDU
Johannes Rau	1. července 1999	30. června 2004	SPD
Horst Köhler	1. července 2004	31. května 2010	CDU
Christian Wulff	30. června 2010	17. února 2012	CDU
Joachim Gauck	18. března 2012	18. března 2017	Independent
Frank-Walter Steinmeier	19. března 2017	18. března 2022	SPD

Zdroj: <https://www.bundespraesident.de/DE/Die-Bundespraesidenten/Die-Bundespraesidenten-node.html>

3) Výsledky voleb říšského prezidenta roku 1925

a) První kolo volby 29. března 1925

Kandidát	Strana	Podpora od	Hlasy	%
Karl Jarres	Německá lidová strana (DVP)	Německá národně lidová strana	10,416,658	38.8
Otto Braun	Sociálnědemokratická strana Německa (SPD)		7,802,497	29.0
Wilhelm Marx	Německá strana centrum (Centrum)		3,887,734	14.5
Ernst Thälmann	Komunistická strana Německa (KDP)		1,871,815	7.0
Willy Hellpach	Německá demokratická strana (DDP)		1,568,398	5.8
Heinrich Held	Bavorská lidová strana (BVP)		1,007,450	3.7
Erich Ludendorff	Německá lidová strana svobody (DVFP)		285,793	1.1
Oprávnění voliči	Odevzdané hlasy (v mil.)	Účast v %	Platné hlasy (v mil.)	
39.23	27.02	68.9	26.87	

Zdroj: NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*. Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7. s. 762.

b) Druhé kolo 26. dubna 1925

Kandidát	Strana	Podpora od	Hlasy	%
Paul von Hindenburg	Nestraník	Německá lidová strana (DVP), Německá národně lidová strana (DNVP), Bavorská lidová strana (BVP), Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP), Zemědělská liga	14,655,641	48.3
Wilhelm Marx	Německá strana Centrum (Centrum)	Sociálnědemokratická strana Německa (SPD), Německá demokratická strana (DDP)	13,751,605	45.3
Ernst Thälmann	Komunistická strana Německa (KDP)		1,931,151	6.4
Oprávnění voliči	Odevzdané hlasy (v mil.)	Účast v %	Platné hlasy (v mil.)	
39.41	30.57	77.6	30.35	

Zdroj: NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*. Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7. s. 762.

4) Výsledky voleb říšského prezidenta roku 1932

b) První kolo 13. března 1932

Kandidát	Strana	Podpora od	Hlasy	%
Paul von Hindenburg	Nestraník	Výmarská koalice	18,651,497	49.6
Adolf Hitler	Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP)		11,339,446	30.1
Ernst Thälmann	Komunistická strana Německa (KPD)		4,938,341	13.2
Theodor Duesterberg	<i>Der Stahlhelm</i>		2,557,729	6.8
Oprávnění voliči	Odevzdané hlasy (v mil.)	Účast v %	Platné hlasy (v mil.)	
43.95	37.89	86.2	37.65	

Zdroj: NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*.

Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7. s. 762.

b) Druhé kolo 10. dubna 1932

Kandidát	Strana	Podpora od	Hlasy	%
Paul von Hindenburg	Nestraník	Výmarská koalice	19,359,983	53.0
Adolf Hitler	Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP)		13,418,547	36.8
Ernst Thälmann	Komunistická strana Německa (KPD)		3,706,759	10.2
Oprávnění voliči	Odevzdané hlasy (v mil.)	Účast v %	Platné hlasy (v mil.)	
44.06	36.77	83.5	36.49	

Zdroj: NOHLEN, Dieter a Philip STÖVER, 2010. *Elections in Europe: A Data Handbook*.

Nomos. ISBN 978-3-8329-5609-7. s. 762.

5) Výsledky voleb spolkového prezidenta v roce 1949

a) První kolo volby 12. září 1949

Kadidát	Voliči	%	Strana	Podpora od
Theodor Heuss	377	49.9 %	Svobodná demokratická strana (FDP)	FDP, CDU, DP (Německá strana)
Kurt Schumacher	311	38.7 %	Sociálně-demokratická strana Německa (SPD)	
Rudolf Amelunxen	28	3.5 %	Německá strana centrum (Centrum)	
Hans Schlange-Schöningen	6	0.7 %	Křesťanskodemokratická unie (CDU)	
Karl Arnold	1	0.1 %	Křesťanskodemokratická unie (CDU)	
Josef Müller	1	0.1 %	Křesťansko-sociální unie Bavorska (CSU)	
Alfred Loritz	1	0.1 %	Unie hospodářské obnovy (WAV)	
Zdrželi se	Neplatné hlasy			
76	2			

Zdroj:

<https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/bundesversammlung/1bundesversammlung-485168>

b) Druhé kolo volby

Kadidát	Počet hlasů	%	Strana	Podpora od
Theodor Heuss	416	51.7 %	Svobodná demokratická strana (FDP)	FDP, CDU, DP (Německá strana)
Kurt Schumacher	312	38.8 %	Sociálně-demokratická strana Německa (SPD)	
Rudolf Amelunxen	30	3.7 %	Německá strana centrum (Centrum)	
Hans Schlange-Schöningen	2	0.2 %	Křesťanskodemokratická unie (CDU)	
Zdrželi se	Neplatné hlasy			
37	3			

Zdroj:

<https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/bundesversammlung/1bundesversammlung-485168>

6) Výsledky voleb spolkového prezidenta v roce 1984

Volba 23. května 1984

Kandidát	Počet hlasů	%	Strana	Podpora od
Richard von Weizsäcker	832	80 %	Křesťanskodemokratická unie (CDU)	CDU, CSU
Luise Rinser	68	6.5 %	Nestraník	Zelení
Zdrželi se	Neplatné hlasy	Celkem odevzdaných hlasů		
117	11	1 028		

Zdroj:

<https://web.archive.org/web/20140228042028/http://www.bundestag.de/bundestag/aufgaben/weitereaufgaben/bundesversammlung/bundespraesidenten/weizsaecker/index.html>

7) Vybrané citace z projevu prezidenta Richarda von Weizsäckera z 8. května 1985 v angličtině

“Many nations are today commemorating the date on which World War II ended in Europe. Every nation is doing so with different feelings, depending on its fate. Be it victory or defeat, liberation from injustice and alien rule or transition to new dependence, division, new alliances, vast shifts of power – 8 May 1945 is a date of decisive historical importance for Europe.”

“The perpetration of this crime was in the hands of a few people. It was concealed from the eyes of the public, but every German was able to witness what his Jewish compatriots had to suffer, ranging from plain apathy and hidden intolerance to outright hatred. Who could remain unsuspecting after the burning of the synagogues, the plundering, the stigmatization with the Star of David, the deprivation of rights, the ceaseless violation of human dignity? Whoever opened his eyes and ears and sought information could not fail to notice that Jews were being deported. The nature and scope of the destruction may have exceeded human imagination, but in reality there was, apart from the crime itself, the attempt by too many people, including those page 4 of 12 of my generation, who were young and were not involved in planning the events and carrying them out, not to take note of what was happening. There were many ways of not burdening one's conscience, of shunning responsibility, looking away, keeping mum. When the unspeakable truth of the Holocaust then became known at the end of the war, all too many of us claimed that they had not known anything about it or even suspected anything. There is no such thing as the guilt or innocence of an entire nation. Guilt is, like innocence, not collective, but personal. There is discovered or concealed individual guilt. There is guilt which people acknowledge or deny. Everyone who directly experienced that era should today quietly ask himself about his involvement then.”

“Along the road to disaster Hitler became the driving force. He whipped up and exploited mass hysteria. A weak democracy was incapable of stopping him. And even the powers of Western Europe – in Churchill's judgement unsuspecting but not without guilt – contributed through their weakness to this fateful trend. After the First World War America had withdrawn and in the thirties had no influence on Europe.”

“There followed the division of Germany into zones as agreed among the victorious powers. In the meantime the Soviet Union had taken control in all countries of Eastern and South-eastern Europe that had been occupied by Germany during the war. All of them, with the exception of Greece, became socialist states. The division of Europe into two different political systems took its course. True, it was the post-war developments which cemented that division, but without the war started by Hitler it would not have happened at all. That is what first comes to the minds of the nations concerned when they recall the war unleashed by the German leaders. And we think of that too when we ponder the division of our own country and the loss of huge sections of German territory. In a sermon in East Berlin commemorating the 8th of May, Cardinal Meißner said: “The pathetic result of sin is always division.”

“We have put democratic freedom in the place of oppression. Four years after the end of the war, on this 8th of May in 1949, the Parliamentary Council adopted our Basic Law. Transcending party differences, the democrats on the Council gave their answer to war and tyranny in Article 1 of our Constitution: “The German people therefore acknowledge inviolable and inalienable human rights as the basis of any community, of peace and of justice in the world.” This further significance of 8 May should also be remembered today.”

Zdroj: Speech by Federal President Richard von Weizsäcker during the Ceremony Commemorating the 40th Anniversary of the End of War in Europe and of National-Socialist Tyranny on 8 May 1985 at the Bundestag, Bonn. In: *Der Bundespräsident* [online]. [cit. 2020-07-28]. Dostupné z: https://www.bundespraesident.de/SharedDocs/Downloads/DE/Reden/2015/02/150202-RvW-Rede-8-Mai-1985-englisch.pdf?__blob=publicationFile

